

**SUOMALAINEN YHTENÄISYYS VAI ETNINEN MONIARVOISUUS
- VERTAILEVA TUTKIELMA KUOPIOLAISTEN JA JOENSUU-
LAISTEN PERUSKOULUN YHDEKSÄSLUOKKALAISTEN ULKO-
MAALAISASENTEISTA**

Anna Laasio
Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden-
ja filosofian laitos
Yhteiskuntapolitiikka
Joulukuu 1997

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Yhteiskuntapolitiikka
LAASIO, ANNA K.: Suomalainen yhtenäisyys vai etninen moniarvoisuus - vertaileva tutkielma kuopiolaisten ja joensuulaisten peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten ulkomaalaisasenteista
Pro gradu -tutkielma, 108 s., 1 liite (9 s.)

Joulukuu 1997

Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata ja vertailla kuopiolaisten ja joensuulaisten peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten ulkomaalaisasenteita sekä selvittää tekijöitä, jotka selittäisivät Joensuun skinhead-ilmion nousun. Yleisenä oletuksena oli, että Kuopiolla ja Joensuulla on jonkinasteinen yhteinen itäsuomalainen identiteetti. Magdalena Jaakkolan vuonna 1993 suoritettu koko väestön kattava asennevertailuun sekä ulkomaalaisasenteissa mahdollisesti tapahtuneiden muutosten kartoittamiseen. Kohderyhmänä oli yhteensä 177 peruskoulun yhdeksäsluokkalaista oppilasta, 90 oppilasta Kuopiosta ja 87 oppilasta Joensuusta. Aineistonkeruumenetelmänä oli informoitu kysely ja analyysimenetelminä käytettiin prosenttilukuja, frekvenssejä sekä ristiintaulukointeja.

Teoreettisen viitekehyksen tutkimukselle muodosti sosiaalisen identiteetin teoria, jota tarkasteltiin osana suomalais-kansallista identiteettiä sekä eräänä ryhmiin identifioitumista selittävänä tekijänä. Tutkimukselle antoi suuntaa myös muukalaisvihan eri ilmenemismuotojen sekä nuorten maailman ja erilaisia nuorisoryhmiä synnyttävien alakulttuurien merkityksen tarkastelu. Tutkimuksessa kuvattiin lyhyesti myös 1990-luvulla tapahtunutta maahanmuuttoa sekä Suomen tämän hetkistä ulkomaalaistilannetta.

Tutkimustulosten perusteella voidaan todeta mm., että suurin osa kuopiolaisista ja joensuulaisista peruskoulun yhdeksäsluokkalaista oppilaista olisi edelleen valmis vastaanottamaan maahanpakolaisia ja muita ulkomaalaisia ainakin saman verran kuin aikaisemmin. Itäsuomalaiset nuoret osoittautuivat ulkomaalaisasenteiltaan hieman Magdalena Jaakkolan vuonna 1993 suoritetun tutkimuksen nuorinta ikäryhmää (15-17 v.) myönteisemmäksi. Kielteisten ulkomaalaisasenteiden taustalla oli havaittavissa erityisesti sosioekonomisen uhkan kokeminen. Merkittävimmät myönteistä ulkomaalaisasenneitoitumista selittävät tekijät olivat koulumenestys ja naissukupuoli. Muita tärkeitä selittäjiä olivat henkilökohtaiset ulkomaalaiskontaktit ja vanhempien ammattiasema. Sukupuoli jakoi ulkomaalaisasenteita merkittävästi. Kuopion sisäinen asenneitoituminen oli voimakkaasti polarisoitunutta; kuopiolaistytöt osoittautuivat muita ryhmiä selvästi ulkomaalaismyönteisemmiksi ja kuopiolaispojat muita ryhmiä kielteisemmiksi. Kuopiolais- ja joensuulaisnuorten asenteissa ei ollut havaittavissa erityistä kasvupohjaa rasistisille asenteille. Tulosten perusteella ei voida nimetä tekijää, joka selittäisi Joensuussa ilmenneen rasistisen väkivallan ja skinhead-ilmion nousun.

Avainsanat: nuoret, kansallinen identiteetti, ulkomaalaiset, asenteet

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	1
2. MAAILMA KOHTAA SUOMESSA	3
2.1. Kuka on pakolainen?	3
2.2. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat Suomessa.....	5
2.3. Muuttanut kotimaa	6
2.3.1. Monikulttuuriset tutkimuskaupungit	9
3. MITÄ SUOMALAISTEN ETNISISTÄ ASEENTEISTA JO TIEDETÄÄN? ...	10
4. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	15
4.1. Muukalaisvihan monet muodot - tutkimuksen keskeisiä käsitteitä	15
4.2. Kansallinen identiteetti osana kulttuuriperintöä ..	21
4.2.1. Myös suomalaisuus muuttuu	24
4.2.2. Sosiaalinen identiteetti osana kansallista identiteettiä	25
4.3. Nuorten maailma ja muuttanut aika	31
4.3.1. Nuorison alakulttuurit: vastustusta ja tyylejä	34
5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	39
5.1. Tutkimuksen tausta ja tarkoitus	39
5.2. Tutkimusaineisto ja metodi	40
5.3. Tutkimuksen luotettavuus	43
6. MONIKULTTUURINEN KOTIMAA - PUOLESTA VAI VASTAAN?	45
6.1. Lisää pakolaisia Suomeen?	45
6.1.1. Entä muita ulkomaalaisia?	50
6.2. Turistit ja opiskelijat tervetulleita	52
6.3. Ensin omat sitten muut	55
6.4. Mitä nuoret pelkäävät, mitä toivovat?	59
6.5. Entä kun ulkomaalaiset ovat jo täällä?	62
6.6. Menestyneet oppilaat suvaitsevaisimpia	65
6.7. Mitä samankaltaisempi, sitä suositumpi	68
6.8. Maalitauluna kaikenlainen poikkeavuus	74
6.9. Mikä selittää nuorten etnisiä asenteita?	77
6.9.1. Aktiiviset pärjääjät suvaitsevat	77
6.9.2. Vanhempien vaikutus	80
6.9.3. Matkailu ei tae suvaitsevaisuudesta	84
6.9.4. Tiivistelmä taustamuuttujista ulkomaalais- asenteiden selittäjinä	88
6.10. Rasismi on läsnä	89
7. KESKUSTELUA	93
KIRJALLISUUS	104

LIITTEET

Liite 1. Kyselylomake

1. JOHDANTO

Suomi oli 1980-luvun loppuun asti leimallisesti maastamuuttomaa. Vaikka vuosisadan alkupuolella maamme antoikin turvapaikan kymmenilletuhansille pakolaisille, on Suomesta perinteisesti poistuttu leveämmän leivän toivossa. Kun vuosisadan puolivälissä lakkautettiin maan ainoa pakolaiskeskus, ei mikään viranomainen ollut enää pysyvästi vastuussa maahan saapuvista pakolaisista. Toisen maailmansodan jälkeen aina vuoteen 1973, jolloin saapuivat Chilen pakolaiset, Suomeen saapui vuosittain vain muutamia pakolaisia.

1990-luvun alussa tilanne muuttui. Kun vuonna 1989 maahamme oli saapunut 179 turvapaikanhakijaa, nousi turvapaikkaa hakevien määrä vuonna 1990 2743:een. Vuonna 1991 heitä saapui 2137 henkeä ja vuonna 1992 jo 3625. Ismo Söderlingin (1996) mukaan tunnusomaista 1990-luvun maahanmuutolle on ollut maahanmuuton huomattava kasvunopeus; 1990-luvun aikana ulkomaan kansalaisten lukumäärä Suomessa on lähes nelinkertaistunut. Maahanmuuton seurauksiin on olennaisesti vaikuttanut myös vuosikymmenen alun taloudellinen taantuma sekä selkeän siirtolaisuus- ja vähemmistöpolitiikan puuttuminen maastamme.

Suomessa uskottiin pitkään, että Euroopan perinteisissä maahanmuuttomaissa ilmennyt vierasviha ja rasismi eivät voisi levitä tänne. Toisin kuitenkin kävi. Tutkimukset osoittavat, että suomalaisten ulkomaalaisasenteet ovat kiristyneet kaikissa väestöryhmissä, myös perinteisesti ulkomaalaismyönteisinä pidettyjen nuorten keskuudessa. Asenteiden jyrkentyminen tuli julkisuuteen kuitenkin vasta, kun joensuulaiset skinheadit syksyllä 1995 pelottelivat tummaihoisen amerikkalaiskoripalloilijan maasta.

Moni on pohtinut, miksi rasismi nosti päätään juuri Joensuussa. Miksi useat muut suomalaiskaupungit, näiden joukossa itäsuomalainen Kuopio, ovat välttyneet yhtä voimakkaalta vierasvihalta? Miten syrjäisen pikkukaupungin rasistinen väkivalta on selitettävissä?

Tutkimukseni tavoitteena on kartoittaa ja vertailla kuopiolaisten ja joensuulaisten peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten etnisiä asenteita. Yleisenä oletuksena on, että tutkimuskaupungeilla on jonkinasteinen yhteinen itäsuomalainen identiteetti. Kuopiolais- ja joensuulaisnuorten asenteita tarkastelemalla pyrin löytämään ne tekijät ja mahdolliset eroavaisuudet, joiden avulla Joensuun skinhead-ilmiön nousu ja kaupungissa esiintynyt rasistinen väkivalta olisivat selitettävissä. Pyrin vertaamaan nuorten asenteita mahdollisuuksien mukaan myös Magdalena Jaakkolan asennetutkimuksen tuloksiin vuodelta 1993 saadakseni tietoa ulkomaalaisasenteissa mahdollisesti tapahtuneista muutoksista. Teoreettisen viitekehäksen tutkimukselle muodostaa sosiaalisen identiteetin teoria, jota tarkastellaan kansallisen identiteetin osana ja eräänä ryhmiin identifioitumista selittävästä tekijänä. Tutkimukselle antaa suuntaa myös muukalaisvihan eri ilmenemismuotojen sekä nuorten maailman ja erilaisia nuorisoryhmiä synnyttävien alakulttuurien merkityksen tarkastelu.

2. MAAILMA KOHTAA SUOMESSA

2.1. Kuka on pakolainen?

Koska eräs tämän tutkimuksen keskeisimpiä päämääriä on kuopiolais- ja joensuulaisnuorten asenteiden kartoittaminen, ei vain yleensä ulkomaalaisia, vaan myös pakolaisia kohtaan, on tärkeää määrittellä, kuka on pakolainen.

Yhdistyneiden Kansakuntien pakolaissopimuksen mukaan "pakolainen on henkilö, jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainotuksi rodun, uskonnon, kansallisuuden, tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään kuulumisen tai poliittisen mielipiteen johdosta, joka oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja on kykenemätön tai sellaisen pelon johdosta haluton turvautumaan sanotun maan suojaan; tai olematta minkään maan kansalainen oleskelee entisen pysyvän asuinmaansa ulkopuolella ja edellä mainittujen seikkojen tähden on kykenemätön tai sanotun pelon vuoksi haluton palaamaan sinne". Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus sisältää palauttamiskiellon, ns. non-refoulement-periaatteen, jonka mukaan pakolaista ei voida karkottaa tai palauttaa sellaisiin maihin, joissa hänen henkeään tai vapauttaan uhataan. Esimerkiksi sota, luonnonkatastrofi tai köyhyys eivät ole YK:n määritelmän mukaisia pakolaisuuden syitä. (SH 1989, 10-11.)

YK:n pakolaisen oikeusasemaa koskeva yleissopimus säädettiin toisen maailmansodan jälkeen vuonna 1951, jolloin se kattoi ainoastaan Euroopassa syntyneet pakolaistilanteet. Sopimusta laajennettiin lisäpöytäkirjalla vuonna 1967, jolla se ulotettiin koskemaan myös Euroopan ulkopuolisten alueiden pakolaistilanteita. Vuoden 1951 määritelmä ei ole osoittautunut käytännössä täysin ongelmattomaksi, sillä se ei ulotu koskemaan kaikkia pakoon lähteneitä; esimerkiksi sota ei riitä pakolaisaseman saamiseen. Syitä, jotka ovat aiheuttaneet ihmisten lähdön kotimaastaan, on käytännössä kuitenkin mahdotonta kontrolloida, sillä useimmiten kyse on valtaviin ihmismääriin joukkopaosta. (Aallas 1989, 189.)

Myös Keski-Amerikan valtiot ovat vuonna 1984 määritelleet pakolaisen Carthagenan julistuksessa, jonka mukaan pakolaiseksi katsotaan ne henkilöt, joiden elämä, turvallisuus tai vapaus ovat uhattuina yleisen väkivallan, vieraan vallan hyökkäyksen, miehityksen tai hallinnan johdosta, jotka häiritsevät yleistä rauhaa. Afrikan yhtenäisyysjärjestön OAU:n (Organization of African Unity) määritelmä pakolaisesta vuodelta 1969 puolestaan katsoo pakolaiseksi henkilön, joka on joutunut "pakenemaan kotimaastaan ulkoisen hyökkäyksen, miehityksen, vieraan vallan hallinnan tai muiden sellaista tapahtumien takia, jotka häiritsevät vakavasti yleistä järjestystä joko osassa hänen kotimaataan tai koko maassa". (emt. 190.)

Vuoden 1995 lopulla EU:n ministerineuvosto päätti "yhteisessä kannassaan" EU:ssa vallitsevista oikeista pakolaisuuden kriteereistä. Kriteerien mukaan pakolaisen oikeusaseman saavat ne, jotka ovat valtion tai valtioon liittyvän elimen harjoittaman vainon kohteena. Uuden tulkinnan mukaan vainoksi, jota harjoittaa jokin muu taho kuin valtio, katsotaan vain sellainen vaino, joka on viranomaisten sallimaa. Näin määritelmä jättää jäsenmaille mahdollisuuden sulkea pakolaisten joukosta ihmiset, joita vainoaa valtiovallan vastainen oppositio tai vastarintaliike, ja joita valtiovalta jättää tahallaan suojelematta. Määritelmä ei huomioi myöskään valtiottomasta tilanteesta pakenevia. Myös sotaa tai sisällissotaa pakenevien ihmisten pakolaisstatus on jäsenmaiden omassa harkinnassa. Suomeen uusi yhteinen kanta pakolaismääritelmästä ei vaikuta suoraan, sillä se määrittelee ainastaan minimitason, joka EU:ssa (periaatteessa) vallitsee. Minimitason määrätessään yhteinen kanta tähtää tulevaisuudessa tapahtuvaan pakolaispolitiikan yhtenäistämiseen, mikä onkin ollut koko hankkeen tarkoituksena. (Kuparinen 1996, 48-49.)

Suomen vastaanottamat pakolaiset tulevat joko vuosittaisen pakolaiskiintiön kautta tai turvapaikanhakijoina. Kiintiöpakolaisena maahantulevalla on jo tullessaan UNHCR:n (Office of the United Nations High Commissioner for Refugees) myöntämä pakolaisasema, joten Suomen viranomaisten ei tarvitse todeta pakolaisuutta

erikseen. Tämän hetken pakolaiskiintiö Suomessa on 500.¹ Turvapaikanhakija saapuu maahan pyytäen suojaa ja oleskeluoikeutta. Turvapaikanhakijan pakolaisuus todetaan vasta hakemukseen annetulla päätöksellä eli vain turvapaikan saanut hakija katsotaan pakolaissopimuksen mukaiseksi pakolaiseksi. (Vartiainen-Ora 1996, 12; STM 1995, 9.)

2.2. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat Suomessa

Jo 1900-luvun alkupuolella Suomi tarjosi turvapaikan kymmenilletuhansille pakolaisille. Vuoden 1917 Venäjän vallankumouksen jälkeen Suomeen saapui tuhansittain pakolaisia määrän ollessa suurimmillaan vuonna 1922, 33000 henkeä. Tuolloin pakolaishuolto keskitettiin valtion varoilla sisäasiainministeriön alaiselle valtion pakolaisavustuskeskukselle. Vuoden 1930 tienoilla arvioitiin Suomessa olevan noin 7700 venäläissyntyistä emigranttia, itäkarjalaista ja inkeriläistä. Suomeen saapui myös Keski-Euroopasta pakolaisia, joiden määrä ennen toista maailmansotaa oli 200-300. Vuonna 1955 lakkautettiin pakolaiskeskus, jonka jälkeen mikään viranomainen ei ollut pysyvästi vastuussa Suomeen saapuvien pakolaisten sijoittamisesta. Toisen maailmansodan jälkeen aina vuoteen 1973 maahan saapui vuosittain vain muutamia pakolaisia. (Jaakkola 1989, 11-13; Rinne 1989, 30-31.)

Pakolaisten vastaanotto toiminta aloitettiin uudelleen vuonna 1973 aiempaa pienemmässä mittakaavassa. Chilessä tapahtuneen sotilasvallankaappauksen seurauksena Suomen hallitus päätti sadan Chilen pakolaisen vastaanottamisesta. Vuonna 1976 valtioneuvosto päätti pakolaisten määrän lisäämisestä 150:een, mikä mahdollisti pakolaisten lähiomaisten vastaanottamisen. Vuosina 1973-78 Suomeen vastaanotettiin kaikkiaan 183 lähinnä latinalaisen Amerikan pakolaista. (Jaakkola 1989, 29-30; Rinne 1989, 36-37.)

¹Pakolaiskiintiö määriteltiin Suomessa ensimmäisen kerran vuonna 1986, jolloin se oli 100. Seuraavana vuonna kiintiö oli 200, vuonna 1988 300 ja vuodesta 1989 eteenpäin 500. (KM 1990:

Vuonna 1979, Yhdistyneiden Kansakuntien vetoomuksiin vastaten, Suomi päätti vastaanottaa pakolaisia Kaakkois-Aasiasta. Sata Vietnamin venepakolaista ja heidän perheenjäsentään saapui pakolaisleireiltä tai suoraan Vietnamista. Lisäksi vuosien 1982 ja 1983 vaihteessa saapui Suomeen 25 vammaista pakolaista perheineen. (Jaakkola 1989, 30-31.)

1990-luvulla alkoi turvapaikanhakijoiden määrä kasvaa. Vuonna 1990 saapui maahan 2743 turvapaikkaa hakevaa, joista yli puolet saapui Somaliasta. Vuosina 1984-89 hakijoiden yhteismäärä oli ollut vain 348, joten kasvu oli 90-luvulle tultaessa valtava. Vuonna 1991 turvapaikkaa haki 2137 henkilöä ja vuonna 1992 jo 3625, joista yli puolet saapui entisen Jugoslavian alueelta. Huomattavaa oli myös Itä-Euroopan alueilta tulleiden hakijoiden määrän kasvu. (SM 1/1994, 8.)

Taulukko 1. Turvapaikanhakijat ja turvapaikan/oleskeluluvan saaneet vuosina 1988-1995:

	HAKIJOITA	TURVAPAIKAN/OLESKELULUVAN SAANEITA
1988	64	22
1989	179	60
1990	2743	157
1991	2137	1719
1992	3625	576
1993	2023	2082
1994	839	
1995	849	223
1996	711	
6/1997	364	114

Lähde: HS 14.1.1996; SM 1994, 10-11; Väestö 1993:8, 50; MoniTorii 3/97.

2.3. Muuttanut kotimaa

Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä on kasvanut merkittävästi 1990-luvulla; entisestä Neuvostoliitosta tuleva siirtolaisuus on lisääntynyt ja turvapaikanhakijoiden määrä kasvanut. Suomen ulko-

maalaisten osuus on edelleenkin Euroopan pienin, vaikka määrän suhteellinen kasvu onkin ollut voimakkainta juuri Suomessa.

(Nieminen 1994, 3.)

Vuoden 1992 lopulla oli Suomessa asuvien ulkomaalaisten määrä 46250 (0,9% koko väestöstä). Vuoden 1993 voimakkaan maahanmuuton seurauksena ulkomaalaisten määrä kasvoi 61876:een vuoden 1994 loppuun mennessä. (emt. 5-6.) Vuoden 1996 alussa Suomen ulkomaalaisväestön määrä oli 68418 ja 31.7. 1997 jo 77359 henkeä. (HS 26.-11.1995; MoniTori 3/97.)

Vuoden 1997 heinäkuussa suurimmat yksittäiset ulkomaalaisryhmät Suomessa olivat Venäjältä ja Virosta tulleet, yhteensä lähes 23000 henkeä. Seuraavina tulivat ruotsalaiset, somalit ja entisen Neuvostoliiton alueelta tulleet.

Taulukko 2. Suurimmat ulkomaalaisryhmät kansalaisuuden mukaan Suomessa 31.7.1997:

MAA:	LUKUMÄÄRÄ:
Venäjä	13229
Viro	9399
Ruotsi	7368
Somalia	4952
Ent. NL	4930
Ent. Jugoslavia	2541
Vietnam	2160
Irak	2017
Saksa	1872
Yhdysvallat	1871

Lähde: MoniTori 3/97.

Kun vuonna 1992 Suomessa puhui vieraita kieliä vajaa 44000 henkilöä, oli vuoden 1995 lopussa vieraskielisten määrä noussut jo yli 65000:n. Vuodesta 1990 alkaen oli vieraskielisten määrä Suomessa reilusti kaksinkertaistunut. Vuonna 1995 oli venäjä selvästi yleisin vieras kieli. Sitä puhui äidinkielenään lähes 16000 henkilöä. Seuraavina tulivat viro, jota puhui noin 9000 ja englantia, jota puhui yli 5000 henkilöä. Myös somaliaa puhui vuonna 1995

äidinkielenään noin 4000 henkilöä. (Nieminen 1994, 14; Tilastokeskus 1997, 16.)

1990-luvun alussa ulkomaalaisten työllisyystilanne oli heikko. Kun vuonna 1991 ulkomaalaisväestöstä lähes neljännes oli työttömänä, oli työttömyysprosentti vuoden 1992 aikana noussut jo 43:een. Samanaikaisesti koko väestön työttömyysprosentti nousi 12,2:sta 18,5:een. Vuonna 1994 oli koko väestöstä työttömänä 20%, ulkomaalaisväestöstä jo 52,8%. Vuonna 1995 kuului ulkomaalaisväestöstä työvoimaan lähes 40%. Koko maan työvoimasta ulkomaalaisia oli lähes 27000 eli hieman päälle prosentti, joista työttömänä oli noin puolet. Eniten vuonna 1995 työttömyys rasitti pakolaisina Suomeen tulleita: Jugoslavian alueelta tulleiden, somalien ja irakilaisien työttömyysaste oli yli 80%. Myös venäläisten, marokkolaisten ja virolaisten työttömyysaste oli korkea. (Tilastokeskus 1997, 22-23.)

Päätoimisina opiskelijoina oli ulkomaalaisista vuonna 1991 1899 henkilöä. Lisäksi korkeakouluissa ylimääräisinä opiskelijoina oli 655 ulkomaan kansalaista. Peruskouluissa ja lukioissa muita kuin suomen- ja ruotsinkielisiä oppilaita oli lukuvuoden 1990-91 alkaessa 1546. Vuoteen 1994 mennessä ulkomaalaisten oppilaiden määrä lukioissa ja peruskouluissa oli noussut jo noin 5109:ään. Ammatillisessa koulutuksessa opiskeli tuolloin noin 4176, aikuislukioissa noin 1854 ja korkeakouluissa noin 2300 ulkomaalaista. Vuosina 1990-1995 muutti Suomesta (jokaisena vuonna) pois enemmän koulutettua väkeä kuin tänne tuli. Vuonna 1995 muutti maasta yli 2000 korkeasti koulutettua, kun korkeasti koulutettuja maahanmuuttajia oli "vain" 1300. (Väestö 1993:8, 55-56; MoniTori 3/95; Tilastokeskus 1997, 33.)

Vuoden 1994 lopussa (ulkomaalaisväestön lukumäärän ollessa 62012) ulkomaalaisista yli 50000 asui kaupungeissa. Maakunnittain tarkasteltuna koko maan keskiarvoa enemmän ulkomaalaisia asui vuonna 1995 Ahvenanmaalla ja Vaasan rannikkoseudulla (ulkomaalaiset pääasiassa Ruotsista tulleita), Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa. Väestöön suhteutettuna vähiten ulkomaalaisia asui Kai-

nuussa ja Etelä-Pohjanmaalla - molemmissa 0,4% väestöstä. Yli puolet ulkomaalaisväestöstä asui Uudellamaalla. (Väestö 1995:8, 126; Tilastokeskus 1997, 24-26.)

2.3.1. Monikulttuuriset tutkimuskaupungit

Vuoden 1996 alussa, hieman ennen tutkimuksen toteuttamisajankoh-
taa, oli Kuopiossa asukkaita 84733 henkeä. Ulkomaan kansalaisuus
oli 894:llä henkilöllä (1,1%:lla kaupungin väestöstä), joista ruo-
tsalaisia oli 35, venäläisiä 251, virolaisia 38, somaleja 123 ja
muuta kansalaisuuksia yhteensä 447. Muuta kuin suomea äidinkie-
leenään puhui noin 1000 henkilöä. (Tilastokeskus 1996:9.)

Ensimmäiset pakolaiset, somalit, saapuivat Kuopioon elokuussa
1991. Vuotta myöhemmin, Kuwaitin sodan seurauksena, saapui kiin-
tiöpakolaisina joukko Irakin arabeja. Jo aiemmin samana vuonna oli
kaupunkiin saapunut yli 50 pakolaista entisen Jugoslavian alueel-
ta. Syyskuussa 1997 oli Kuopiossa asuvien pakolaisten kokonaismää-
rä 310 henkeä, mistä suurimmat ryhmät muodostivat Irakin arabit,
172 henkeä ja somalit, 97 henkeä. Kaikkiaan Kuopion "läpi" on
kulkenut hieman yli 500 pakolaista. (Siltari 1997.)

Joensuussa oli vuoden 1996 alussa yhteensä 50431 asukasta. Ul-
komaankansalaisia oli 685 (1,4% kaupungin väestöstä), joista
ruotsalaisia oli 19, venäläisiä 326, virolaisia 37, somaleja 26 ja
muuta kansallisuuksia yhteensä 277. Muuta kuin suomea äidinkiele-
nään puhui 730 henkilöä. (Tilastokeskus 1996:9.)

Joensuun ensimmäiset pakolaiset olivat 20 vietnamilaista. He saa-
puivat vuodenvaihtessa 1988-89. Seuraavina vuosina vietnamilaisia
saapui lisää sekä heidän lisäksi joukko somaleja. Pakolais-
työntekijä Varpu Kohosen (1997) mukaan viimeisimmät varsinaiset
pakolaisryhmät saapuivat Joensuuhun vuonna 1991. Syyskuussa 1997
kaupungissa asui 130 pakolaista, joista suurimmat ryhmät muodosti-
vat vietnamilaiset, bosnialaiset, Kosovon albaanit ja somalit. Osa
Joensuuhun pakolaisstatuksella saapuneista henkilöistä on jo
ehtinyt saada Suomen kansalaisuuden.

3. MITÄ SUOMALAISTEN ETNISISTÄ ASEENTEISTA JO TIEDETÄÄN?

Laajimmin suomalaisten suhtautumista ulkomaalaisiin on tutkinut Magdalena Jaakkola, jonka ensimmäinen Suomen koko 15 vuotta täytännäyttävä väestöä edustava tutkimus tehtiin vuonna 1987.

Jaakkola (1989, 135) totesi tutkimuksensa perusteella, että suomalaisten ulkomaalaisasenteisiin vaikuttaa paljolti se, mitä kansallisuutta ulkomaalaiset edustavat, ja mitkä ovat heidän Suomeen muuttonsa motiivit. Asenteisiin vaikuttaa myös se, kuinka läheistä vuorovaikutusta ajatellaan ja millaisten oikeuksien antamisesta ulkomaalaisille on kysymys.

Jaakkolan tutkimuksessa ilmeni ulkomaalaismyönteisyyden liittyvän parhaiten seuraaviin piirteisiin: korkea koulutus ja sosio-ekonominen asema, henkilökohtaiset suhteet ulkomaalaisiin sekä ulkomaanmatkat, pääkaupunkiseudulla asuminen, naissukupuoli ja nuoruus, uskonnollisuus sekä puoluekanta. (emt. 136-139.)

Humanitaarisista syistä vastaanotettaviin maahanmuuttajiin eli pakolaisiin suomalaiset suhtautuivat huomattavasti myönteisemmin kuin työvoiman maahanmuuttoon. Kesäkuussa 1987 (pakolaiskiintiön ollessa 100) valtaosa suomalaisista oli valmis ottamaan vastaan pakolaisia ainakin saman verran kuin aikaisemmin. Myös pakolaisten määrän lisäämistä kannatti huomattavasti suurempi osa väestöstä kuin sen vähentämistä. Ulkomaalaisiin työnhakijoihin ja taloudellisista syistä maahanmuuttaviin suhtauduttiin selvästi kriittisemmin; enemmistö vastaajista toivoi näiden määrän vähenemistä. (emt. 41,49,135.)

Jaakkolan tutkimuksessa nuorten osuus oli melko pieni. Tutkimustuloksista ilmeni, että nuoret suhtautuivat vanhempia ikäryhmiä myönteisemmin ulkomaalaisiin. Haastateltavista kaikkein nuorimmat (15-17-vuotiaat) suosittelivat muita harvemmin pienten pakolaismäärien (0-99) vastaanottamista vuosittain. Nuoret olivat myös vanhempia ikäryhmiä valmiimpia kehitysavun lisäämiseen. Nuorten työttömyydenpelko ilmeni sen sijaan siinä, että nuorimmat vastaa-

jat korostivat keski-ikäisiä useammin suomalaisten etuoikeutta työhön. Nuoret olivat myös vanhempia ikäryhmiä valmiimpia lähettämään ulkomaalaiset pois Suomesta työttömyyden lisääntyessä. (emt. 68,70.)

Jaakkolan vuonna 1987 tehdyssä tutkimuksessa ilmeni suomalaisten ambivalentti suhtautuminen ulkomaalaisiin; ulkomaalaisten maahanmuutto nähtiin sekä uhkakuvana että suomalaisten ongelmien ratkaisukeinona. Enemmistö suomalaisista uskoi ulkomaalaisten rikastuttavan kulttuurielämäämme ja lisäävän suomalaisten suvaitsevaisuutta muita kansoja kohtaan. Suurimpina uhkina nähtiin AIDS-taudin lisääntyminen, huumeiden leviäminen sekä työttömyyden lisääntyminen. (emt. 60-61.)

Vuonna 1993 käynnistyi uusintatutkimus, jonka tarkoituksena oli selvittää ulkomaalaisasenteissa kuuden vuoden aikana tapahtuneita muutoksia. Vuonna 1987 toteutetussa tutkimuksessa suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon ja oikeuksiin osoitautui vielä suhteellisen myönteiseksi. Tutkimuksen jälkeen sekä maamme taloudellinen että ulkomaalaistilanne oli kuitenkin muuttunut. (Jaakkola 1995.)

Jaakkolan uusintatutkimuksessa ilmeni, että suomalaisten ulkomaalaisvastaisuus oli lisääntynyt vuodesta 1987 vuoteen 1993 kaikissa ikä-, sukupuoli-, koulutus- ja ammattiryhmissä sekä kaikkien puolueiden kannattajien keskuudessa kaupungeissa ja maaseudulla. Eniten ulkomaalaisvastaisuus oli lisääntynyt jo ennestään kielteisimpien vähän koulutettujen, työväestön ja maanviljelijöiden keskuudessa, joilla ei ollut henkilökohtaisia kontakteja ulkomaalaisiin. Samat ryhmät pelkäsivät myös muita useammin ulkomaalaisten uhkaavan työllisyyttä ja elintasoja sekä levittävän huumeita, AIDSia ja levottomuuksia Suomeen. (emt. x,95.)

Uutta oli se, että nuoret suhtautuivat yhtä kielteisesti kuin eläkeikäiset ja kielteisemmin kuin keski-ikäiset ulkomaalaisten työnhakijoiden vastaanottamiseen. Humanitaarisista syistä vas-

taanotettaviin ulkomaalaisiin nuoret suhtautuivat kuitenkin eläkeikäisiä myönteisemmin. (emt. 24.)

Jaakkolan selitys asenteiden kiristymiselle oli suomalaisten kokemana ulkomaalaisten aiheuttama sosioekonominen uhka. Yhä useamman suomalaisen taloudellinen tilanne oli heikentynyt työttömyyden vuoksi; työttömät vastustivatkin kaikkein eniten pakolaisten ja ulkomaalaisten työnhakijoiden maahanmuuttoa. Myös nuorten asenteiden kiristymistä lienee selittänyt lama, sillä tutkimushetkellä joka kolmas nuori työnhakija oli työtön. (emt. 97.)

Huolimatta ulkomaalaisvastaisuuden lisääntymisestä vain joka viides suomalainen oli valmis sulkemaan rajat pakolaisilta kokonaan. Kaksi kolmasosaa oli valmis ottamaan poliittisesti, uskonnollisesti tai rodun vuoksi vainottuja vähintään yhtä paljon kuin nykyisin, ja yli kolmasosa vastaajista myös ulkomaalaisia työnhakijoita nykyisen verran. (emt. 95.)

Osmo Virrankoski tutki väitöskirjaansa varten noin tuhannen peruskoulun päättöluokkalaisen kansallisia muukalaisuskomuksia ja ennakkoluuloja. Tutkimuksen lähtökohtana oli ajatus, että oppilaiden ulkomaalaisia kohtaan suunnatut etniset uskomukset ja ennakkoluulot ovat ympäristössä muodostunutta ja siinä vallitsevaa sosiaalista arvioivaa tietoa, joka omaksutaan vuorovaikutuksessa. Virrankoski väitti, että välittäessään uskomuksia puheena, toimija (tässä tapauksessa päättöluokan oppilas) käyttää niitä arviointikriteereitä, arvostelmia ja normeja, joita hänen oma lähiyhteisönsä käyttää. Tutkimuksessa tarkasteltiin myös koulukasvatuksen osuutta erityisesti arvojen, ihannienormien sekä kansallisen identiteetin ominaispiirteiden kannalta. (Virrankoski 1994, 19,61-62.)

Virrankosken tutkimuksessa ilmeni, että oppilaista noin kymmenen prosenttia ilmaisi avointa syrjintää ja muukalaisvihaa. Myös piilosyrjintää esiintyi; todellinen mielipide kätkettiin vakuutteluun tai pehmentämiseen. Kolmannes päättöluokan oppilaista osoittautui epäröiviksi muukalaisia kohtaan, ja runsas neljännes nuorista oli suvaitsevaisia. Syrjityimmät vähemmistöt olivat

romanit, ruotsalaiset, venäläiset, arabit ja vietnamilaiset. (emt. 6,192.)

Tutkimuksessa todettiin suomalaisten koulujen tuottaneen ja siirtäneen uusisänmaallisuutta kansallisen identiteetin turvaamiseksi 1980-luvun lopulta asti. Uusisänmaallisuutta esiintyi kaikissa sosiaaliryhmissä. Sukupuoli erotti nuoria; pojilla koulu näytti tuottavan uusisänmaallisuutta vaikuttaen kielteisten muukalaiskäsitusten syntyyn ja suvaitsemattomuuteen. Tyttöillä muukalaisiin kohdistuvia ennakkoluuloja oli vähemmän. Oppilaiden omat kokemukset ulkomaalaisista olivat satunnaisia ja tieto joukkotiedotusvälineiden ja sosiaalisen ympäristön muodostamaa. (emt. 195,198.)

Oppilaiden sosiaalinen tausta osoittautui merkittäväksi muukalaiskäsitusten säilyttämisessä, siirtämisessä ja uusintamisessa. Mitä koulutetumpia haastateltujen nuorten vanhemmat olivat, sitä suvaitsevampia olivat asenteet ulkomaalaisia kohtaan. Tutkimuksessa selvitettiin myös matkustamisen yhteyttä sosiaaliluokkaan, sillä ulkomaankäyntien on katsottu tarjoavan nuorille suvaitseviin asenteisiin mahdollisesti yhteydessä olevia virikkeitä. Tuloksista ilmeni, että mitä useammin nuoret olivat matkustaneet ulkomailla, sitä suvaitsevaisempia he olivat ulkomaalaisasenteissaan. (emt. 166,197.)

Myös peruskoululaisten asenteita omia kansallisia vähemmistöjämme kohtaan on tutkittu. Klaus Toivonen (1990) laati osana Poroluu-projektia (Pohjois-Suomen peruskoululaisten rotuennakkoluulot) testistön, jolla tutkittiin peruskoululaisten rotuennakkoluuloja luokka-asteilla 3-9. (Toivonen 1990, 322-323.)

Toivosen tutkimuksesta ilmeni, että pohjoissuomalaiset peruskoululaiset ovat rotuennakkoluuloisia. Erityisen selvästi asennoituminen näkyi romanien ollessa kohderyhmänä. Koululaisten ennakkoluulojen pohjana oli stereotyyppinen ajattelu, jonka mukaan romanit nähtiin epärehellisinä, tönkeinä, ilkeinä, vastenmielisinä ja epäsiisteinä. Asennoituminen saamelaisia kohtaan oli päinvas-

taista. Heidät nähtiin ahkerina, avuliaina, hyvinä, rehellisinä, kiltteinä, miellyttävinä, siisteinä ja viisaina. (emt. 323.)

Toivosen tutkimuksen perusteella voitiin todeta vanhempien sosiaalisen aseman heijastuminen lasten etnisiin asenteisiin. Alemmista statusryhmistä tulevat lapset olivat hieman rotuennakkoluuloisempia kuin ylempien statusryhmien lapset. Kun vertailtiin ikää ja ennakkoluuloja, toisin sanoen ennakkoluulojen muuttumista kouluvuosien aikana, voitiin havaita rotuennakkoluuloisuuden vuosittainen kasvaminen. Mitä pidempään oppilas oli ollut koulun sosiaalistettavana, sitä voimakkaampi oli hänen kognitiivinen rotuennakkoluuloisuutensa. (emt. 324,326.)

4. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

4.1. Muukalaisvihan monet muodot - tutkimuksen keskeisiä käsitteitä

Ennakkoluulot

Gordon Allport on klassisessa teoksessaan "The Nature of Prejudice" (1954) analysoinut ennakkoluuloja ja rasismia. Hänen mukaansa ennakkoluulo on negatiivinen tai vihamielinen asenne ryhmään kuuluvaa henkilöä kohtaan. Se ilmenee taipumuksena yleistää vähemmistöryhmiä tiettyjen havaittujen piirteiden perusteella. (Allport 1954, 6-7.)

Aboud (1988) on määritellyt ennakkoluulot joksikin negatiiviseksi ja vihamieliseksi. Hänen mukaansa ennakkoluuloinen henkilö on jonnekin asennoitunut reagoimaan negatiivisesti ja epäsuopeasti eri etnisten ryhmien jäseniä kohtaan. Ennakkoluuloisen henkilön kielteinen asenne perustuu toisen henkilön kuulumiseen johonkin etniseen ryhmään, ei yksilön henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. (Aboud 1988, 4-6.)

Etnisten ennakkoluulojen katsotaan sisältävän virheellisiä käsityksiä ryhmän ominaisuuksista sekä sellaisia arvostelmia, jotka ovat ristiriidassa yhteiskunnassa hyväksytyjen arvostusten kanssa. Ne tuomitsevat etukäteen, ovat kielteisiä ja liittyvät usein syrjintään. (Lange & Westin 1981, 33.)

Virrankoski (1994, 71) on määritellyt etniset ennakkoluulot yhteenvedonomaaisesti:

- 1) Etnisillä ennakkoluuloilla on etnisesti yhtenäisen ryhmän keskuudessa syntynyt sosio-kulttuurinen alkuperä.
- 2) Ne ovat muusta etnisestä ryhmästä tai sen jäsenestä mielentilan ilmauksina kielteisiä, jopa vihamielisiä uskomuksia, ja niiden totuusarvo perustuu luuloon eikä niitä perustella intersubjektiiivisesti.

3) Mikäli perusteluita käytetään, valittujen näkökulmien arviointikriteerit perustuvat oman ryhmän standardeille ja poikkeamiset niistä arvioidaan kielteisiksi.

4) Etniset ennakkoluulot eivät ole pelkästään virheellistä tietoa vaan niillä on tarkoitus säädellä oman ja muun ryhmän välisiä sosio-kulttuurisia suhteita. Niitä muodostetaan ja siirretään sosiaalisessa kontekstissa tätä tarkoitusta varten.

5) Ne ovat alkeellista ensivaiheen tietoa, joilla saattaa olla sosio-kognitiivista rakennetta.

Adorno et al. (1950) ovat esittäneet autoritaarisen persoonallisuuden teorian ennakkoluulojen syitä tutkittaessa. Teorian mukaan ennakkoluulojen katsotaan sijaitsevan persoonallisuuden syvimmissä kerroksissa. Kielteisten sosiaalisten asenteiden nähdään muodostuneen kasvatuksen välityksellä, ts. autoritaarisen kasvatustyylin uskotaan luovan autoritaarista persoonallisuutta. Adornon tulkinnan mukaan autoritaarinen persoonallisuus johtaa ennakkoluuloisuuteen vähemmistöryhmiä kohtaan.

Stereotypiat

Käsitteen "sterotypia" esitteli ensimmäisen kerran Walter Lippmann vuonna 1922 teoksessaan "Public Opinion". Siinä stereotypia määriteltiin todellisuuden yksinkertaistetuksi kuvaksi. Lippmann itse kuvasi stereotypiaa ilmaisulla "the picture in our heads". Lippmannin oman määrittelyn jälkeen käsite on ollut varsin vaihtelevilla ja erilaisilla tavoilla käytössä sosiaalitieteissä. (Lange & Westin 1981, 145; Virrankoski 1994, 94.)

Sosiaalipsykologiassa stereotypia on totuttu määrittelemään tavalla, joka korostaa voimakkaasti sen yleistävää luonnetta ja yhteyttä havaintoprosesseihin. Stereotyyppisessä ajattelussa yhtäläisyyksiä ja eroja oman ryhmän ja muiden ryhmien jäsenten välillä havaitaan silloinkin, kun niitä ei ole (tai ainakin liioitellaan olemassa olevia yhtäläisyyksiä ja eroja). Stereotypiat nähdään usein normaalin havaintoprosessin vääjäämättöminä seurauksina. (Liebkind 1988, 76.) Ennakkoluuloista stereotypiat

eroavat siinä, että ennakkoluulojen ollessa kielteisiä stereotypiat voivat sisältää myös myönteisiä ilmauksia (Virrankoski 1994, 94).

Stereotyyppioita on traditionaalisesti pidetty kulttuurituotteina, joita välitetään sosialisatiossa, ja jotka hyväksytään sellaisina, kuin sisäryhmä on stereotypiat sosiaalistettavia varten määritellyt. Esimerkkinä sosiaalisista stereotyyppioista ovat Suomessa yleisesti käytössä olevat alueellisten heimojen ja maakunnissa asuvan kantaväestön karrikoidut luonnekuvaukset, jotka ilmentävät kyseisillä alueilla asuvien ihmisten rajoittunutta identiteettiä. Tässä tarkoituksessa stereotypiat muodostuvat luokittelun välineiksi, joiden tarkoituksena on ylläpitää ja vahvistaa alueellista identifioitumista. (Virrankoski 1994, 94.) Vastaavanlaista stereotyyppistä ajattelua ilmenee myös eri etnisten ryhmien välisen eroavaisuuksien kohdalla; ryhmien jäseniä luokitellaan (esim. neekeri, pakolainen) oletettujen yhteisten piirteiden perusteella eikä heitä kyetä näkemään yksilöllisinä persoonina.

Etnosentrismi

Etnosentrismin käsitteeseen törmätään usein puhuttaessa kulttuurien kohtaamisesta sekä tutkittaessa vähemmistö- ja enemmistöryhmien suhteita.

Etnosentrismin isänä tunnettu W. Sumner kehitti 1900-luvun alkupuolella "meikäläisten" ja "heikäläisten"-teorian muodostaen käsitteet "ingroup" ja "outgroup". Sumnerin teorian mukaan jokainen sisäryhmä on sisäisesti kiinteä ja ulkoryhmiä kohtaan vihamielinen (periaatteella "oma maa mansikka, muu maa mustikka"), ts. sisäryhmä on kaiken keskipiste muiden arvostuksen muotoutuessa siitä käsin. (Lange & Westin 1981, 70; Liebkind 1988, 72.)

Virrankosken (1994, 90) mukaan on yleistä, että kansallisuuteen perustuvat sosiaaliset identiteetit ovat institutionalisoituneet kasvatuksen välityksellä ja näin ideologisesti legitimoituneet. Lapsille siirretään sosialisatiossa ajattelutapa, jonka mukaan

oman ryhmän elintapa toimii mittapuuna muiden ryhmien saamalle arvostukselle.

Etnosentrismin eräs seuraus on, että syy erilaisiin sosiaalisiin ja henkilökohtaisiin epäonnistumisiin ja vastoinkäymisiin vieritetään ulkoryhmän harteille. Ulkoryhmä toimii eräänlaisena "etnisenä syntipukkina". On kuitenkin huomioitava, että ulkoryhmään kohdistuva vihamielisyys ja syrjintä eivät ole sama asia, ts. vihamielinen suhtautuminen on mahdollista ilman, että syrjintää ilmenee. (Lange & Westin 1981, 70-71.)

Hieman toisesta näkökulmasta etnosentrismi voidaan nähdä sosiaalisena voimana, joka ylläpitää ja vahvistaa ryhmän yhteenkuuluvuutta ja identiteettiä. Omaa kansaa ja kulttuuria korostetaan muita väheksymättä. Tämän näkemyksen mukaan eroon ei tulisikaan päästä etnosentrismistä, vaan siitä tiedostamattomasta arvottamisesta ja mustavalkoisesta ajattelutavasta, jonka mukaan erilaisuudella katsotaan olevan jotain tekemistä paremman vs. huonomman tai oikean vs. väärän kanssa. (Opetushallitus 1994, 11; Vartiainen-Ora 1996, 85.)

Etninen diskriminointi

Etnisellä ryhmällä tarkoitetaan joukkoa ihmisiä, joilla on joi-takin kulttuurisia, kielellisiä tai rodullisia erikoispiirteitä ja joilla ainakin osittain on yhteinen alkuperä ja jotka tuntevat kuuluvansa yhteen. Edellä mainittujen erityispiirteiden lisäksi jonkun on luokiteltava ja ryhmiteltävä ihmiset etniseksi ryhmäksi, sillä sosiaaliset määritelmät muodostuvat juuri näistä luokitte-luista ja ryhmittelyistä - ne ovat osa etnisen ryhmän olemassa-oloa. Ilmausta "etninen ryhmä" käytetään tänä päivänä enemmän nimenomaan vähemmistöistä kuin hallitsevista kansallisuuksista. (Allardt & Starck 1981, 19,21.)

Etnisyys on eräs suurimpia diskriminoinnin aiheuttajia. Diskrimi-naatiolla tarkoitetaan jonkun ryhmän epätasa-arvoista kohtelua, toisin sanoen diskriminointi johtaa ryhmän tai ryhmään kuuluvan

yksittäisen jäsenen epäoikeudenmukaiseen, suvaitsemattomaan ja ihmisoikeuksia loukkaavaan kohteluun hänen/heidän erottelevien ominaisuuksiensa perusteella. Kohtelu on epäoikeudenmukaista niin sosiaalisesti kuin persoonallisestikin. Arkikäytössä diskriminointiin liittyy usein ennakkoluuloihin perustuva negatiivinen arvova-
raus, ja sitä toteutetaan aktuaalisessa käyttäytymisessä kaikilla mahdollisilla tavoilla. (Lange & Westin 1981, 24-27; Virrankoski 1994, 54.)

Kun diskriminointi koskee "toimijan" ja "uhrin" välistä suhdetta, edellytetään uhrin tavallisesti kuuluvan yhteiskunnan vähemmistöryhmään (esimerkiksi etniseen ryhmään), joka joutuu poliittisen, taloudellisen tai sosiaalisen sarron kohteeksi toimijan kuullessa samanaikaisesti hallitsevaan tai muuten dominoivaan luokkaan yhteiskunnassa. (Lange & Westin 1981, 26.)

Syrjintää ei esiinny ainoastaan yksilötasolla. Institutionaalista syrjintää esiintyy myös sisäänrakennettuna yhteiskunnan koneistoihin. Henkilökohtainen syrjintä on avointa ja helposti tunnistettavaa, ja sitä on helppo paheksua julkisesti. Institutionaalisen syrjinnän perusta löytyy eri sosiaalisista instituutioista, kuten perheistä, kouluista, taloudellisista ja uskonnollisista järjestöistä sekä yhä enenevässä määrin myös joukkoviestinnästä. Instituutioiden harjoittamassa toiminnassa ylläpidetään ja siirretään, joko tietoisesti tai tiedostamatta, ajatusmalleja, joiden perusteella etniset ryhmät saavat eriarvoisen kohtelun. (emt. 106; Virrankoski 1994, 54.)

Rasismi

Käsite "rasismi" mainittiin oletettavasti ensimmäisen kerran vuonna 1934 ilmestyneessä saksalaisen Magnus Hirschfeldin rotuteoriaa käsittelevässä kirjassa. Sana keksittiin siis todennäköisesti Saksassa, ja se kuvasi nimenomaan natsivaltion juutalaisiin ja muihin "alempiin" ihmisiin kohdistuvaa rasismia, ja se perustui myyttiin arjalaisuudesta. (Balibar 1996, 10.)

Rasismi voidaan nähdä etnosentrismin alakäsitteenä. Sen mukaan oma kulttuuri asetetaan keskiöön "huonompien" kulttuurien jäädessä ulkopuolelle. Rasismissa toisen ryhmän kielteiset tuntomerkit heijastavat oman ryhmän myönteisiä tuntomerkkejä. Rasismi korostaa myös kansojen välisiä biologisia eroja, jolloin kukin kansa nähdään luonnostaan omanlaisenaan. Yrityksiä "luontaisen järjestyksen" muuttamiseen pidetään luonnonvastaisina. (Broberg 1989, 313; Miles 1994, 117.)

Liebkindin mukaan rasismi ei koskaan ilmesty yllättäen, vaan se "hiipii" prosessina, jota voidaan kutsua rodullistamiseksi. Rodullistamis-prosessi saa alkunsa tietyn ihmisjoukon kuvaamisesta ryhmäksi, jonka ulkoiset ominaisuudet, kuten ihonväri, ovat yhteydessä sisäisiin ominaisuuksiin. Kyseinen ihmisryhmä nähdään biologisesti yhtenäiseksi, ja ominaisuuksien katsotaan perityvän sukupolvelta toiselle. Piirteiden kuvaamisen jälkeen seuraa arvottaminen, jonka mukaan ryhmän periytyvät piirteet nähdään oman ryhmän ominaisuuksia huonompina. Arvottaminen muuttuu vähitellen yhä kielteisemmäksi, ja lopulta ryhmältä evätään sen ihmisoikeus; ryhmän jäsenet eivät ole enää inhimillisiä, vaan jotakin "vähemmän" kuin ihmisiä. Kielteiset ominaisuudet ikäänkuin asuvat geeneissä. (Liebkind 1996.)

Rodullistamisprosessin seurauksena rodullistuvat myös ihmisten toiminta ja sen tuloksena syntyvät rakenteet ja instituutiot. Kun ihmisiä tunnustetaan kollektiiveiksi ruumiillisten piirteidensä perusteella, kollektiivien keskinäiset suhteet muodostuvat osaksi poliittisia instituutioita ja prosesseja. Erityisen selvästi tämä ilmenee, kun laki määrittää 'rodut' muista erottuviksi kollektiiveiksi ja jäsentää aktiivisesti kollektiivien välisiä suhteita (kuten Etelä-Afrikassa tapahtui). (Miles 1994, 113.)

Natsismi voidaan nähdä malliesimerkkinä rasismista. Natsi-Saksassa vallalla ollut käsitys juutalaisista tuottamattomana ja rikollisena rotuna otettiin valtion kansanmurhapolitiikan perustaksi. Hitler uskoi vääräksi osoitettuun rotuoppiin, jonka mukaan rotu määräisi jopa kehityksen ja kulttuurin. Arjalaiset nähtiin maail-

maa hallitsemaan valituksi sivistyneeksi roduksi, jonka kanssa maailmanvallasta taisteli juutalainen rotu. Arjalaisille juutalaiset olivat "Pahoja Toisia", jotka oli tuhottava. (Vartiainen-Ora 1996, 83.)

Minkälaisesta rasismista Suomessa on sitten kysymys? Jo jonkin aikaa on puhuttu rasismeista - rasismien eri ilmenemismuodoista, joista useimpia voi löytää Suomestakin. Avoimeen rasismiin "vääränvärisen" ihminen törmää jatkuvasti työtä tai asuntoa hakiessaan tai mennessään ravintolaan. Arkipäivän esimerkkejä löytyy lukemattomia. Järjestäytyneitä rasismia, kuten muukalaisvihaa lietsovia ryhmiä, on Suomessa toistaiseksi vähän. Uusnatsien toimintakriteerit täyttäviä ryhmiä maassamme tosin on, mutta ne eivät ole saaneet vielä mainittavaa jalansijaa. Kolmantena rasismien muotona on virallinen rasismi. Rajoilla ja poliisin toimissa ulkomaalaisia on kohdeltu mielivaltaisesti: ainakin Irakista ja Somaliasta tulleita miehiä, naisia ja lapsia on käännytetty rajalta ennen kuin he ovat ehtineet edes anoa turvapaikkaa. Neljäntenä ja vaikeimmin havaittavana 'suomalaisen' rasismien kategoriana voidaan nähdä salliva rasismi, millä tarkoitetaan esimerkiksi poliitikkojen ja muiden vaikuttajien asioihin puuttumattomuutta, selkeän ulkomaalaispolitiikan puuttumista Suomesta. (Hiltunen 1995; Kirkas 1995, 16.)

4.2. Kansallinen identiteetti osana kulttuuriperintöä

"Etnisessä mielessä Suomi on pitkään ollut sanan varsinaisessa mielessä kansallisvaltio: lähes kaikki suomalaiset kuuluvat samaan rotuun, puhuvat samaa kieltä ja tunnustavat samaa uskontoa. Lähes kaikki suomalaiset myös asuvat valtiossa nimeltä Suomi. Suomalaiset ovat yksi kansa yhdessä valtiossa." (Virtanen 1988, 2.)

Edellinen lainaus kuvaa sitä, miten käsitys yhteiskuntamme ja kulttuurimme homogeenisuudesta on muodostunut olennaiseksi osaksi suomalaisuutta. Suomalainen monokulttuurisuus on muodostunut yhteiskunnan peruspilariksi, jota tavoitellaan siitä huolimatta.

että muu maailma muuttuu. Suomalais-kansallista identiteettiä on perinteisesti leimannut Suomi-keskeisyys: kansallisen itsetunnon pönkittämiseen tähtäävä kulttuurisesti yhtenäisen kansakunnan rakentaminen alkoi jo viime vuosisadalla ja on jatkunut näihin päiviin saakka.

Rolf Büchi on tarkastellut suomalaisuutta fennomania-käsitteen kautta. Käsitteellä hän viittaa erityiseen suomalais-kansalliseen integraatioon ja itsetuntoon. Buchin mielestä sana "fennomaaninen" kuvaa parhaiten Suomessa viime vuosisadalta aina 1980-luvulle hallinnutta isänmaallisuutta, nationalismia. Merkittävän Suomen kansallisvaltioideologian vaikuttajan, Juhana Vilhelm Snellmanin, pyrkimyksenä oli jo 1800-luvulla kansallisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti yhtenäisen väestön synnyttäminen. Vaikka tuona ajankohtana kansallisvaltio jäi vielä toteutumattomaksi tavoitteeksi, uskoi Snellman deterministisesti historian voimaan kansallisen ykseyden muodostumiseksi. (Büchi 1995, 52; Virolainen 1996, 39, 55.)

Lerkkanen (1993, 25-26) on osin Klingeä lainaten kuvannut suomalaisten autostereotyyppioita omasta kansanluonteestaan. Kun suomalaista pyytää luonnehtimaan itseään, hän Lerkkasen mukaan edelleen turvautuu vanhoihin stereotyyppisiin kuvauksiin mentaliteetistaan. Suomalainen nähdään yhä vieläkin, kuten jo Runeberg ja Topelius 1800-luvulla näkivät, jurona ja muodollisuuksiin soveltumattomana, mutta samanaikaisesti hyvänä ja rohkeana sisämaan suomalaisena. Hiljaisuus, ujous, rehellisyys ja sisukkuus ovat luonnehdintoja, joilla suomalaiset kuvaavat itseään. Suomalaisten kuvaukset omasta kansanluonteestaan ovat yhä edelleen kielteisesti värittyneitä heijastaen niitä suhteellisen pysyviä arvostuksia, joita kulttuurissamme vallitsee.

Saman paljastaa myös vallitseva kollektiivinen mielikuva suomalaisten heikosta itsetunnosta. Euroopan reunamalla asuvat suomalaiset ovat aina kantaneet kovaa huolta identiteettinsä ja kuvitellun ominaislaatunsa puolesta. Maamme periferinen sijainti ja kulttuurimme vahvojen valtioiden välissä lienee edesauttanut

tarvetta omien rajojen tuntemiseen ja pyrkimiseen kulttuuriseen puhtauteen. Suojautuminen ja eristäytyminen on usein nähty ainoina keinoina kansallisen kulttuurimme ja identiteettimme säilyttämiseksi.

Rolf Büchi (1995, 41-42, 46-47) kuvaa, miten selitystä heikolle kansalliselle itsetunnolle on haettu useimmiten juuri historiasta. Tarina Suomen kansan vuosisataisesta alistamisesta näyttää muodostuneen yleisimmäksi selitysmalliksi. Alistajan roolissa on nähty niin Ruotsi kuin Venäjäkin myöhemmin kommunistinen Neuvostoliitto). Myös suomalaisen kulttuurin ja identiteetin nuoruus sekä kahden vastakkaisen, itäisen ja läntisen, kulttuuriperinteen vaikutus ovat nousseet tärkeiksi selittäjiksi kansallisen itsetunton haurauteen. Kysymys kansallisten kokemusten erityisyydestä muodostuu kiinnostavaksi Büchin havainnon myötä, jonka mukaan sekä Suomen että Saksan kansallisylpeys on epävakaata esimerkiksi Ranskan ja Englannin vakaaseen kansallisylpeyteen verrattuna. Molempien maiden kansallistumisprosessi on ollut traumaattinen ja horjuva, ja kenties heikko kansallinen itsetunto voidaankin nähdä epävakaan kansallisvaltiollisen integraatiokehityksen seurauksena. (emt. 41-42, 46-47.)

Outi Laari on pro gradu-työssään tutkinut syntyperäisten suomalaisten suhtautumista ulkomaalaisten maahanmuuttoon. Hän tuo tutkimuksensa pohjalta esiin ajatuksen suomalaisten kansallisesta solidaarisuudesta: yhteistä hyvää ei olla valmiita jakamaan vieraille. Laarin mukaan tällaisella asennoitumisella on takanaan pitkä historia ja luja ideologinen perusta, sillä se perustuu Suomessa viime vuosisadalta asti toteutettuun kansallisvaltioprojektiin. Laarin mukaan kansallisvaltioissa hallitusten omiin kansalaisiinsa suhtautumista on mitattu eri arvoilla kuin suhtautumista kansakunnan ulkopuolisiksi luokiteltuihin ryhmiin. Hän nostaa esiin kiinnostavan näkökulman, jonka mukaan suomalaiset eivät reagoi maahanmuuttaviin ulkomaalaisiin ainoastaan ihmisinä, vaan myös Suomen muuttumiseen, siihen, että Suomi on muuttumassa maaksi, jossa asuu muitakin kuin suomalaisia. Kyse on siis viime

kädessä suomalaisten omasta yhteiskuntakuvasta. (Laari 1994, 17-19.)

4.2.1. Myös suomalaisuus muuttuu

Suomalainen yhteiskunta on osoittautunut kansainvälisissä vertailuissa etnisesti, kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyvin homogeeniseksi, eikä erilaisten ihmisryhmien syrjintä ole tämän vuoksi ollut kovin suuri ongelma. Suomen maantieteellinen etäisyys, merkittävän kauttakulkuliikenteen puuttuminen, suomalaisen elämän yhdenmukaisuus ja merkittävien vähemmistöjen puuttuminen on nähty erityisen maaseutumaisen suomalaisen kulttuurin perustana, jonka pohjalta myös uudet ilmiöt on arvioitu (Grönfors 1992, 116). Kaupunkiemme pienuus ja elävät yhteydet maaseudulle vaikuttavat edelleen ajatteluumme ja muodostavat kuvamme Suomesta ja suomalaisuudesta.

Käsitystä Suomen homogeenisuudesta ja monokulttuurin vallitsevuudesta lienee kuitenkin syytä tarkistaa. 1990-luvulla tilanne sekä turvapaikanhakijoiden että muiden maahan saapuvien ulkomaalaisten osalta on muuttunut: vuonna 1991 Suomessa asuvan ulkomaalaisväestön määrä oli 37600, heinäkuussa 1996 vastaava luku oli jo 72137. Euroopan yhdentymisen on tuonut mukanaan kysymyksiä, joihin on otettava kantaa. Kysymykset omasta yhteiskuntakuvastamme ja erilaisuudesta ovat nousseet ajankohtaisiksi, ja perinteistä suomalaisuuskuvaa on arvioitava uudelleen.

Allardt (1988, 15, 32) on todennut kansallisvaltiota ja yhteiskuntamuotoa tarkastellessaan kansallisvaltion syntyneen edesauttamaan nimenomaan teollisen yhteiskunnan kulttuurista yhdenmukaisuutta. Valtion rajojen sisällä vallitseva yhtenäisyyskulttuuri, kaikille kansalaisille yhtenäiset taloudelliset intressit sekä poliittinen halu kansallisen yhtenäisyyden ylläpitämiseen ovat muodostaneet kansallisvaltion perustan. Eri yhteiskunnallisia ilmiöitä, koskien menneisyyttä ja tulevaisuutta, on arvioitu kansallisvaltion ominaisuuksista käsin. Allardt'n näkemyksen mukaan syy siihen, miksi nykyisin kansallisvaltion pienikin mureneminen huolestuttaa,

löytyy suomalaisen kansallisvaltion yhtenäisyyden myöhäisestä saavuttamisesta.

Rolf Büchi on havainnut kansallisen integraation murtumakohtia niin kansallisesta identiteetistä, kansanvaltaisuudesta kuin kulttuurikoodistakin (suomalaisena olemisen pakosta). Kansallisen me-identiteetin rinnalle on nähty syntyvän eurooppalainen me-identiteetti. Kansallisvaltion idea on kyseenalaistunut ja aiemmin tiedostamattomat kysymykset, kansallisuuden ja kansalaisuuden, kansalaisuuden ja perusoikeuksien sekä valtion ja yksilön välisiin suhteisiin liittyen, ovat tulleet näkyviksi. (Büchi 1995, 59-67; Laari 1994, 19.)

Vanhaa "ihannekansalaista" on kuvattu muun muassa "muukalaisia" vieroksuvana ja kansallista samanlaisuutta arvossa pitävänä yksilönä. Koska Suomi on vähitellen alkanut muuttua monikulttuurisemmaksi yhteiskunnaksi, on erilaisuutta ja suvaitsevia asenteita alettu pitää kulttuuriamme rikastuttavina elementteinä. Outi Laarin mukaan vähemmän itsestäänselväksi on muuttunut kysymys "Kuka on suomalainen"; pidetäänkö Suomen kansalaisuuden saanutta maahanmuuttajaa suomalaisena vai vasta toisen tai kolmannen polven siirtolaista? Miten etninen suomalaisuus siis määrittyy muuttuvassa tilanteessa? (Laari 1994, 19; emt. 65.)

4.2.2. Sosiaalinen identiteetti osana kansallista identiteettiä

Sosiaalinen identiteettiteoria muodostaa hedelmällisen lähtökohdan ryhmien välisten suhteiden ja ennakkoluulojen tarkasteluun, sillä teoria keskittyy nimenomaan yksilön ryhmäkohtaiseen käyttäytymiseen. Koska teoria liitetään usein enemmistö- ja vähemmistöryhmien välisiin suhteisiin, etnisten suhteiden tarkastelu muodostuu luontevaksi osaksi teoriaa. Yksilöllä on sosiaalisen identiteetin lisäksi muitakin identiteettitasoja, tärkeimpänä näistä persoonallinen identiteetti. Koska omaa, paikallista ryhmää ja sen normeihin mukautumista korostavien ennakkoluulojen oletetaan kuitenkin sijaitsevan juuri sosiaalisen identiteetin tasolla, jää

yksilön muiden identiteettitasojen merkitys ryhmien välisten suhteiden tarkastelussa vähäiseksi. (Virrankoski 1994, 90).

Sosiaalisen identiteetin teoria, jota Henri Tajfel ja hänen työtoverinsa kehittivät Bristolin yliopistossa 1970-luvulta lähtien, hallitsi eurooppalaista sosiaalipsykologista ryhmien välisiin suhteisiin paneutuvaa tutkimusta koko 1980-luvun. Ajatus siitä, että sosiaalinen identiteetti syntyy yksilön ryhmäjäsenyydestä juontaa juurensa kauas (esim. Mead 1934), mutta vasta 1970-luvulla oivallettiin, että juuri sosiaalisen identiteetin prosesseilla voi olla vaikutusta ryhmien väliseen käyttäytymiseen (emt. 239). Tajfelin teoria muotoutui kolmesta eri tutkimustraditiosta: Festingerin sosiaalisten vertailujen teoriasta, Sherif'n "realistisen" ryhmäkonfliktin tutkimuksesta sekä Tajfelin omasta kognitiivisen sosiaalipsykologian tutkimuksesta. (Lange & Westin 1981, 351.)

Tajfelin oman määritelmän mukaan sosiaalinen identiteetti on yksilön tieto tiettyyn ryhmään kuulumisesta eli minän käsitys ryhmän jäsenyydestä. Ryhmän sisällä yksilö määrittelee itsensä - kuka hän on, mikä on hänen arvonsa - , jolloin ryhmään liittymisen ensimmäisiä seurauksia onkin muutos oman itsen tiedostamisessa. Sosiaalisella identiteetillä on oma arvojärjestelmä, jolla tuetaan yhtenäisyyttä muita sosiaalisia identiteettejä vastaan. Virrankoski on kuvannut sosiaalista identiteettiä esimerkillä olympialaisista, joissa suomalainen voittaa kultamitalin. Tällöin suuri osa suomalaisista kokee kansallisen sosiaalisen identiteetin positiivisesti; he kuuluvat samaan suomalaisten kategoriaan. (Brown 1988, 20,101; Virrankoski 1994, 88-89.)

Liebkind (1979, 14-15) on jäsentänyt yksilön sosiaalisen identiteetin kerrostumia. Ensimmäiseen tasoon hän katsoo kuuluvan yhteenkuuluvuuden tunteen mahdollistavan ryhmään kuulumisen ja samastumisen. Toinen taso muodostuu Liebkindin mukaan oman ryhmän menneisyyden tuntemisesta. Hänen mukaansa pelkkä historiallisen taustan tiedostaminen ei kuitenkaan riitä. Myös tulevaisuuden odotukset, nykypäivän kulttuuri ja suhteet muihin ryhmiin muo-

dostuvat tärkeäksi osaksi sosiaalista identiteettiä. Identiteetin voi katsoa olevan täysin kehittynyt vasta, kun jonkinlainen tietoinen etninen ideologia on muodostunut.

Hoggin ja Abramsin mukaan positiivisen minäkäsityksen ylläpitäminen on eräs ihmisen perustavanlaatuisen psykologinen tarve. Vertaillaessa oman sisäryhmän arvoa toisiin, vertailujen lopputulos muodostuu tärkeäksi, sillä yksilön henkilökohtainen arvo on riippuvainen myös ryhmän arvosta. Yksilön kuuluessa marginaaliseen, vallitsevan ideologian hyljeksimään ryhmään on mahdollista, että hänelle kehittyy negatiivinen sosiaalinen identiteetti. Goffman puhuu negatiivisen sosiaalisen identiteetin yhteydessä stigmasta. Alunperin stigma on ollut ruumiseen poltettu tai leikattu merkki, joka on osoittanut merkin kantajan rikolliseksi tai orjaksi. Nykyään käsitteellä viitataan yksilön häpeälliseen ominaisuuteen. Stigma tekee henkilön ei-toivotulla tavalla toisenlaiseksi kuin odotetaan, normaalista poikkeavaksi. (Brown 1988, 239; Hogg ja Abrams 1988, 23; Goffman 1963, 11-13.)

Ihmisen sosiaalinen identiteetti koostuu lopulta kaikista niistä ryhmistä, joihin hän kuuluu. Kullakin ryhmällä on myös oma merkityksensä yksilölle. Identiteetti on ihmisen henkilökohtaisinta ydintä myöten kytkeytynyt siihen sosiaaliseen ympäristöön, jossa hän on kasvanut ja jossa hän elää. Ehkä myös siihen perustuu sosiaalisen identiteetin "depersonalisoiva" vaikutus eli saman ryhmän jäseniä ei eroteta yksilöinä toisistaan. Heidän oletetaan olevan myös enemmän samankaltaisia kuin he todellisuudessa ovat. Siinä, missä määrin ihmisen sosiaalinen identiteetti ohjaa käyttäytymistä henkilökohtaisen identiteetin sijaan, on yksilöiden välillä kuitenkin eroja. Eräille ryhmä voi olla ensisijainen, kun toisille saman ryhmän sisällä oleville yksilöille ryhmän merkitys jää vähäiseksi. Mitä useampaan ryhmään ihminen kuuluu, sitä suurempi mahdollisuus hänellä on myös kokea jäsenryhmiensä olevan jollakin tavalla ristiriidassa, mistä esimerkkinä ovat kahden eri kulttuurin välissä tasapainottelevat etnisten vähemmistöjen jäsenet. (Liebkind 1988, 72-76.) Mielenkiintoinen kysymys on, voiko tieto ryhmään kuulumisesta yksinään vaikuttaa asenteisiin toista

ryhmää kohtaan, toisin sanoen voiko tietyn kansalaisuuden edustaminen synnyttää ennalta arvattavaa suhtautumista toisen maan kansalaista kohtaan?

Sosiaalinen luokittelu ja ryhmien välinen vertailu

Yksi tärkeimpiä sosiaalisen identiteettiteorian käsitteitä on kategorisointi. Kategorisoinnilla maailman kompleksiset ilmiöt luokitellaan, jaetaan kategorioihin, jolloin niistä tulee yksinkertaisempia ja helpommin käsiteltäviä. Kategoriat tuovat järjestystä kaaokseen. Kun samanlaisuuksille ja erilaisuuksille pohjautuvat luokat määritellään, jokapäiväinen elämä muodostuu helpommaksi. Samanaikaisesti kategoriat voivat myös muodostua tuhoisiksi valintoja rajoittaessaan, kontrolloidessaan ja kapettaessaan inhimillistä kokemista (Brown 1988, 222; Brown 1995, 41; Latokangas 1993, 32).

Sosiaalisen luokittelun, kategorisoinnin avulla yksilö ryhmittelee samankaltaisia ihmisiä, kohteita ja tapahtumia pyrkiäkseen hahmottamaan ympäristöään. Ihmiset luokittelevat toinen toisiaan eri ryhmiin myös muodostaakseen heistä jonkinlaisen käsityksen. Luokitellessaan toisia, ihminen samalla luokittelee itsensä. Kategorisointi on prosessi, jonka kautta yksilöt muodostuvat ryhmäksi määrittelemällä keitä he itse ovat. (Brown 1988, 239; Hogg & Abrams 1988, 21; Liebkind 1988, 65.)

Luokittelukriteerien eroja korostamalla kategorisointi auttaa tekemään selvän eron niihin, joihin itse ei kuulu. Vierasmaalaiset voidaan luokitella ihonvärin tai eri kulttuuritapojen perusteella muodostamalla kaksi luokkaa, "me" ja "he", jolloin korostetaan etnisyyteen liittyviä luokitteluominaisuuksien eroja. Jopa tilanteissa, joissa todellisia sosiaalisia kategorioita ei ole, ja joissa kaikki ajateltavissa olevat ulkoapäin tulevat syyt syrjintään puuttuvat, voivat yksilöt mielivaltaisesti muodostaa kategorioita identifioituen itse suosimaansa kategoriaan. (Lange & Westin 1981, 353-354; Virrankoski 1994, 89, 93.)

Sosiaalisen luokittelun prosessissa tärkeä merkitys on kulttuurista välittyneillä arvoilla, normatiivisella ajattelulla ja uskomuksilla. Etnisten ennakkoluulojen muodostumisessa sosiaalinen kategorointi toimii siten, että ryhmien saatua luokittelussa voimakkaan arvovaruksen, uudet "kielteiset" tapaukset (esimerkiksi pakolaiset) eivät tarvitse muutosta tulkintaan. Luokittelulla on siis omaa ja ryhmän arvojärjestelmää ylläpitävä ja suojaava tarkoitus. (Virrankoski 1994, 93.)

Luokitteluprosessiin sisältyy myös arkipäivän tietoa ja ryhmän sosiaalisen vuorovaikutuksen ymmärtämistä. Kulttuuri jäsenineen luokittelee ryhmien välisiä samankaltaisuuksia ja eroja sosiaaliseen ympäristöönsä sitoutuneena. Arkipäivän puheessa omaksuttu tieto uusintaa sosiaalisia luokituksia oman ryhmän sisäisiä samankaltaisuuksia ja yleisiä ryhmiä erottavia ominaisuuksia korostamalla. Omaa identiteettiä ylläpidetään sisä- ja ulkoryhmien välisten vertailujen avulla, jolloin ryhmien eroavaisuudet "lasketaan" tarkkaan. Sosiaalinen identiteetti muodostuu positiiviseksi, kun vertailut ovat omalle ryhmälle suotuisia. Tarve omaan positiiviseen ja selvästi erottuvaan ryhmään auttaa suojelemaan, lisäämään ja säilyttämään ryhmän positiivista sosiaalista identiteettiä (emt. 90, 93-94; Tajfel 1982, 24).

Se Toinen

Yksinkertaisin tapa määritellä Toinen on sanoa, että toinen on erilainen verrattuna minuun. Toiseus on erilaisuutta, jolloin Minä on aina ja väistämättä jonkun toisen Toinen. Ellen voisi verrata itseäni toisiin, en tietäisi, kuka ja millainen minä olen. Minä ja lähimmät ihmiseni saavat nimen 'me', kun taas kaukaiset ja vieraat ihmiset nimen 'he'. Erityisen keskeisesti erilaisuuden näkeminen Minän ja Toisen välillä kuuluu länsimaiseen kulttuuriin. On toisenikäisiä, toisenvärisiä ja muuten vaan toisenlaisia. Osansa saavat niin Toinen aika, Toinen yhteiskunta kuin Toinen kulttuurikin. (Harle 1994, 232; Vartiainen-Ora 1996, 81; Weckroth 1994, 75-76.)

Jus soli ja *jus sanguinis*, syntymämaa- ja syntyperäperiaate, ovat ne kaksi juridista periaatetta, joiden pohjalta muukalainen on pääasiassa määritelty. Yhteisöön kuuluviksi luetaan siis joko ne, jotka ovat syntyneet sen alueella tai ne, jotka ovat yhteisön syntyperäisten jäsenten lapsia. Kansallisvaltioiden muodostumisen myötä tullaan nykyaikaiseen, ainoaan hyväksyttävään muukalaisuuden määritelmään: muukalainen on henkilö, joka ei kuulu samaan valtioon kuin minä, jolla ei ole samaa kansalaisuutta kuin minulla. Muukalainen myös määritellään heti alussa hyödylliseksi tai haitalliseksi kyseiselle ryhmälle, ja tällä perusteella hänet joko sulautetaan tai torjutaan. Oli muukalainen sitten oikeudeton tai joidenkin oikeuksien nauttija, jotka poliittinen valta hyvántah- toisesti ulkopuoliselle myöntää, häntä arvioidaan poliittisen vallan ja laillisten oikeuksien käsittein. (Kristeva 1992, 101-102.)

Ennakkoluulojen historia on pitkä. Jo antiikin Kreikasta tunnetaan tapa kutsua vieraskielisiä muukalaisia barbaareiksi. Kun matkaker- tomuksia väritti vilkas mielikuvitus, syntyivät uskomukset tunte- mattomista raakoina villi-ihmisinä, Toisina. Myös keskiajalla oli kristityillä eurooppalaisilla selvä käsityksensä islaminuskoi- sista: Muhammed oli kristillisen siveellisyyden vastakohtana turmeltunut sensuaalisti, paholaisen kanssa liittoutunut antikris- tus. Ihmisiä kategorisoitiin erojen perusteella, joita Toisessa todella oli tai joita hänessä nähtiin, kun häntä verrattiin It- seen. Toiseen liitetyt luonteenpiirteet heijastivat Itsen vastak- kaisia luonteenpiirteitä. (Miles 1994, 25; Vartiainen-Ora 1996, 81.)

Harlen mukaan perinteet ovat mahdollisesti muuttaneet ulkoisia muotojaan perustan pysyessä kuitenkin meidän päiviimme asti sa- mana. Toinen nähdään modernissa yhteiskunnassa epänormaalina, hul- luna tai muutoin poikkeavana, ja sosiaalinen todellisuus hahmote- taan antamalla siihen kuuluville objekteille tarkoin määrätty ominaisuudet. Tärkeimpiä erotteluja ovat 'minun' ja 'ei-minun' näkeminen, jolloin 'ei-minä' muodostuu henkilöistä, joita kutsu- taan pronomineilla sinä, hän, te, he. Itseään ja ainutlaatuisuut-

taan ei voi nähdä näkemättä ensin sitä, mitä itse ei ole. Ehkä toiseen on otettava myös etäisyyttä, koska hän tiedostamatta herättää ajatuksia jostakin vieraasta minussa, piirteistä, joita en tunne. Toinen auttaa oman identiteetin muodostamisessa. (Böhm 1993, 33-34; Harle 1994, 232.)

Baumanin (1996, 161) mukaan nationalismi voidaan nähdä malliesimerkkinä me-puheiden suuresta perheestä - siis diskursseista, joissa tuotetaan ja vaalitaan identiteettejä ja vasta-identiteettejä. Me-puheilla on hänen mukaansa taipumus edistää minäkeskeisiä binaarisia jakoja ja jakaa maailma ystäviin ja vihollisiin. Keskenään toisensa poissulkevat oikeudet ja velvollisuudet, moraaliset merkitykset ja käyttäytymistä koskevat periaatteet erottavat ystävät ja viholliset toisistaan. Ystävien sisäpiirin oletetun jäsenyyden tarjoamaa identiteettiä rajoittavat vihollisten piirin kanssa solmitut suhteet, jotka eivät vahvista identiteettiä. Ystävien "me-ys" saa siis kiittää materiaalisuudestaan vihollisten "he-yttä".

Kuinka suvaita erilaisuutta, jos ei tunnista muukalaista itsessään, kysyy Julia Kristeva. Kun pakenemme tai vastustamme muukalaisia, taistelemme omaa piilotajuntaamme vastaan. Taistelemme mahdollottoman "puhtautemme" avulla "epäpuhdasta" vastaan. Muukalainen on meissä ja oman pelottavan vierautemme tunnistaminen häivyttää inhon muukalaisia kohtaan toisessa. Jos minä olen vieras, ei vieraita ole. Muukalaisuus alkaa oman erilaisuuden tiedostamisesta ja päättyy, kun näemme itsemme muukalaisina. (Image 4/90, 55-61; Kristeva 1992, 13.)

4.3. Nuorten maailma ja muuttunut aika

Nuoruusiän kehityksen keskeisenä sisältönä pidetään yhtenäisen persoonallisen identiteetin (minäkäsityksen) muodostumista. Identiteetin etsintään ja kokeilemiseen sisältyy uusien mielipiteiden ja käyttäytymismuotojen kokeilua ja minäkäsitykseen sopimattomien vaihtoehtojen hylkäämistä. (Pulkkinen 1984, 18-19.) Subjektiviteettiaan muodostaessaan nuori kokeilee erilaisia rooleja ja

niihin liittyviä tyylejä sekä symboleja. Kokeilemisen, hylkäämisen ja hyväksymisen prosessien kautta nuoren minäkäsitys lujittuu.

Nuoruusvaiheen tehtävänä voidaan nähdä muodollisen pätevyyden hankkiminen tulevaisuutta varten ja siirtyminen perheen yksityisestä piiristä sekä päteväytyminen elämään sen ulkopuolisessa todellisuudessa. Tämä uusi ja nuorelle tärkeä sosiaalinen tilanne tekee vertaisryhmistä merkittäviä vaikuttajia. Vertaisryhmistä muodostuu eräänlaisia siirtymävyöhykkeitä, "ylikäyntivälineitä", joiden avulla nuori sekä työstää ikävaiheeseen liittyviä vapautumispyrkimyksiä ja tekee laajaa identiteettityötä että etsii suoja mm. vanhempien ja koulun taholta tulevia vaateita vastaan. Nuorelle on tärkeää tuntee vapaus ja löytää ympäristö, jossa hänellä on mahdollisuus saada kannatusta omille mielipiteilleen. Ryhmissä nuoret kehittävät yhdessä tietynlaisia elämäntähtäjä ja ilmaisullisia muotoja, jotka heijastavat ryhmän kokemuksia omasta sosiaalisesta ja aineellisesta elämäntilanteestaan. (Frönes 1990, 13-14; Lähteenmaa et al. 1990, 4-5; Sandström 1976, 266-270.)

Yhteiskunnan modernisoitumisen aiheuttama kulttuurisen kehityksen kaksitahoisuus on yhtäältä tarjonnut nuorille lisääntyvässä määrin mahdollisuuksia identiteettien kokeiluun toisaalta asettanut kokeiluille tiukemmat rajat. Modernissa yhteiskunnassa yksilön subjektiviteetin merkitys on kasvanut ja yksilöllisen tyylin ja siihen liittyvien symbolien kehittäminen ja käyttö ovat tulleet entistä tärkeämmiksi. Kun tehokkaasti toimiva moderni yhteiskunta on etäännyntynyt perinteisten kulttuuristen normien, käytäntöjen ja traditioiden kaavamaisesta holhouksesta, on persoonallisuuttaan ja identiteettiään muodostavan nuoren ollut yhä vaikeampaa löytää kiinnekohtia ja merkityksiä elämälleen. Uhkaksi on muodostunut nuoren ajautuminen sosiaaliseen tyhjiöön, jossa hänestä tulee "materiaalisesti kylläinen" mutta "sosiaalisesti aliravittu. (Lähteenmaa & Siurala 1991, 8; Puuronen 1991, 108.)

Myös Leena Suurpää (1996, 51-52) on Zygmunt Baumantia lainaten todennut aikakauden identiteetti-ongelman uuden olemuksen: "Ennen

ihminen syntyi omalle paikalleen yhteiskunnassa ja pysyi siinä. Nyt voimme omaksua ja hylätä identiteettejä melkein kuin vaihtaisimme vaatteita." Oman aikamme ihmiseltä, myös nuorelta, edellytetään joustavuutta, ja ajatus yhtenäisestä koko elämän ajaksi määrätystä identiteetistä on kyseenalaistettu.

Ziehe (1992, 154) toteaa, että nykypäivän nuoret on vedetty mukaan laajaan kulttuurin ja yhteiskunnan modernisoitumisprosessiin. Nuoret eivät kohtaakaan vain ulkoisia näkökohtia modernisoitumisen mukanaan tuomista ongelmista, vaan he joutuvat "sekaantumaan" siihen sisintään myöten. Moderni yhteiskunta on tarjonnut pääsyn suurien yhteiskunnallisten ongelmien ympärillä käytäviin keskusteluihin halusivat nuoret sitä tai eivät. Sukupolvien välisten kuilujen umpeutuminen ja kielellisten tabujen murtuminen ovat sysänneet nuoret aikuisten maailmaan. Nuoret ovat jatkuvasti alttiina suurten ongelmien, kuten ympäristötuhojen, massatyöttömyyden, teknologisten vaarojen, kohtaamiselle. Modernin yhteiskunnan ongelmista on tullut osa nuorten arkipäivää.

Oman identiteetin etsintä edellyttää nuorelta erilaisten arvoistusten välistä tasapainoilua ja niiden aktiivista yhdistelemistä. Kun nuorille on annettu entistä suurempi vapaus valintojen tekemiseen tilanteessa, jossa tulevaisuus näyttää epävarmana, ei subjektiviteetin muodostaminen ole yksinkertaista. Moderni yhteiskunta lisääntyvine ongelmineen tarjoaa identiteetin etsintään kuitenkin elementtejä, joiden pohjalta samanarvoisuuteen ja eriarvoisuuteen liittyvä pohdinta on luontevaa.

Lisääntyneistä valinnan mahdollisuuksista huolimatta vanhempien merkitys nuoren identiteettikokeiluissa on edelleen keskeinen. Yhteiskunnan muutoksen myötä vanhempien omien kokemusten merkitys ei ole kuitenkaan kaikilta osin enää "voimassa", mikä paljastuu monikulttuurisempaan yhteiskuntaan siirryttäessä. Vanhemmilla ei ole tarjota valmista asennemallia 1990-luvun suomalaisnuorten sukupolvelle. Nuoret ja heidän vanhempansa lähtevät samalta tasolta oppimaan elämistä monikulttuurisemmassa Suomessa.

4.3.1. Nuorison alakulttuurit: vastustusta ja tyylejä

Heiskanen ja Mitchell (1985, 31) ovat jakaneet nuorisokulttuurit valtakulttuurin määrittämiin rajoihin sopeutuvaan yleiskulttuuriin ja siitä poikkeaviin nuorisokulttuureihin, joihin mm. erilaisten alakulttuurien, kuten skinhead-kulttuurin, katsotaan lukeutuvan. Alakulttuureja nuorten katsotaan rakentavan osin aikuiskulttuuria lainaten, mutta pääsääntöisesti siitä kuitenkin erottautuen. Heiskanen ja Mitchellin mukaan alakulttuurit saattavat vastakulttuurien lailla olla myös valtakulttuuria vastustavia ja nuorison yleiskulttuurille asetettuja rajoja ylittäviä.

Siitä, mistä nuorten alakulttuuriset tyyliä, kuten skinhead-kulttuuri kertovat, ollaan montaa mieltä. Klassisimman alakulttuurisia ilmiöitä tarkastelevan 1970-luvulla Britanniassa kehitetyn ns. birminghamilaisen tulkinnan mukaan nuorison alakulttuureissa ratkotaan kuvitteellisella tasolla luokkapohjaisten emokulttuurien piilossa olevia tai ratkaisemattomia ristiriitoja. Birminghamilaisesti kulttuuri nähdään tasona, jolla sosiaaliset ryhmät kehittävät toisistaan erottuvia elämäntapoja ja antavat ilmaisullisen muodon sosiaaliselle ja materiaaliselle elämäkokemukselleen. Nuorten nähdään elävän vanhempiansa yhteiskuntaluokka-asemien määräämien emokulttuurien ja ns. valtakulttuurin puristuksessa. Erityisesti työväenluokkaisten nuorten alakulttuurien katsotaan nousseen vastareaktioiksi brittiläisen yhteiskunnan muutosvaiheille, jolloin keskiluokka laajentui työväenluokkaisen kulttuurin samanaikaisesti murentuessa. (Lähteenmaa 1991a, 93-94; 1996, 97.)

Alakulttuurien syntyä on myös selitetty nuorten kokemalla kuilulla reaalisten tapahtumien ja heille alunperin "uskoteltujen" asioiden välillä. Heiskanen ja Mitchell toteavat Hebdigeä lainaten, että valtakulttuuri (hegemoninen kulttuuri) on eräänlainen yhtenäinen ideologia, mytologinen muoto, jonka alakulttuurit asettavat omilla vastaavilla "mytologisilla muodoillaan" kyseenalaiseksi havaites-

saan siinä vastakkaisuuksia ja ristiriitoja. (Brake 1985, 27; Heiskanen & Mitchell 1985, 37.)

Suomalaisiin alakulttuuri-ilmiöihin ei etenään birminghamilaisen alakulttuuriteorian ulottaminen ole ollut täysin ongelmaton. Lähteenmaan mukaan suomalaiset alakulttuurisamastumiset eivät tyypillisesti ole olleet emokulttuurien ristiriitojen työstämistä. Myös Tommi Hoikkala (1989) on ollut valmis epäilemään koko alakulttuurin käsitteen käyttökelpoisuutta Suomessa, missä alakulttuurinomaiset, yhtenäisen tyylin omaksuneet ryhmät eivät aina ole näyttäneet kytkeytyvän nuorten luokkaperustaan. Lähteenmaa on todennut kuitenkin, että mikäli alakulttuurin kriteeriksi riittää siihen homologisessa suhteessa oleva nuorisoryhmän yhteiseksi omaksuttu mentaliteetti ja tyyli, voi Suomestakin väittää löytyvän alakulttuureja. (Lähteenmaa 1991b, 259.)

Tutkimuksen mielenkiinnon kohteena olevan skinhead-alakulttuurin juuret löytyvät 1960-luvun lontoolaisista työväenkaupunginosista, työväenluokan köyhimmästä ryhmästä, jota englantilaisen yhteiskunnan rakennemuutos kohteli kaikkein rankimmin. Alusta lähtien alakulttuurin piirteisiin liittyi kovuus ja väkivaltaisuus. Skinheadit olivat hyökkäävän soviniistisia, puritaanisia ja proletaareja, ja piirteitä vahvistamaan otettiin alakulttuurin ulkoiset tunnukset, pilottitakki, maihinnousukengät ja lyhyt tukka tai kalju. Jo 1960-luvulla skinheadien hyökkäykset kohdistuivat erityisesti siirtolaisiin, mutta myös muihin "poikkeaviin", kuten homoihin ja hippeihin. (Hebdige 1984, 79; Puuronen 1996, 14.)

Suomessa skinhead-alakulttuuria on ollut 1980-luvun alusta lähtien, jolloin skinien vihanpurkaukset vietnamilaispakolaisia kohtaan tulivat julkisuuteen. Joensuun, toisen tutkimuskaupungin skinheadit ovat olleet julkisuudessa 1990-luvun alusta lähtien. Joensuulaisskinien juuret löytyvät nuorisojoukosta, jonka jäsenistä suurin osa asui 1980- ja 1990-luvun vaihteessa Penttilän kaupunginosassa ja kävi koulua läheisellä yläasteella. Nuorten häiriköinti sai nuorisotoimen tarjoamaan heille kokoontumispaikaksi nuorisotaloa, mikä edisti joukon kiinteytymistä ja nykyisen

skinheadien ydinjoukon syntymistä. Puuronen on todennut, että Joensuussa alakulttuurin syntyyn on mahdollisesti vaikuttanut myös joidenkin opettajien ja poliisien myönteinen suhtautuminen skinien edustamaan äärioikeistolaiseen arvomaailmaan. (Puuronen 1995; emt. 12-13.)

Tutkimusten mukaan alakulttuurisamastumisia on 1990-luvulla yhä vähemmän. Suurin osa nuorista ei näyttäisi kuuluvan mihinkään selvärajaisiin, alakulttuurimaisiin ryhmiin. Joidenkin tulkintojen mukaan alakulttuurinen "lama" liittyy aikustumisessa tapahtuneisiin muutoksiin, aikuistumisen ehtojen ja niiden kulttuurisen työstämisen muuttuneisiin tapoihin. Nuoruuden ja aikuisuuden välisen rajan uskotaan katoavan: nuoret muuttuvat yhä aikuismaisemmiksi ja aikuiset yhä nuorekkaammiksi (Lähteenmaa 1991a,102). Ziehe (1989, 53) on todennut, että nuorisokulttuureista on yhä vaikeampi löytää mitään merkityksiä tuottavaa, symbolista sisältöä. Ehkä juuri siksi, muiden selkeiden alakulttuuriryhmien puuttuessa, suurta huomiota ovat saaneet muutamat nuorisoryhmät, kuten oman tutkimukseni mielenkiinnon kohteena olevat joensuulaiset skinheadit.

Ideologiaa vai uhoa?

Suomalaisen alakulttuurisen kentän tarkastelijana Lähteenmaa (1991, lainattu Puurosen mukaan) on analysoinut skinheadien toimintamotiiveja ja ideologiaa yksityiskohtaisemmin. Hänen mukaansa skinien toiminnan ja ideologian keskeisinä pontimina voidaan nähdä kaksi viime vuosikymmeneltä suomalaiseen yhteiskuntaan voimakkaasti vaikuttanutta ilmiötä, kansainvälistyminen ja sukupuolten välisen suhteiden muuttuminen.

Skinhead-alakulttuuri on kehittänyt oman ratkaisunsa sukupuolijärjestelmän järkkymiseen. Naisten ja miesten tasa-arvo on asettanut miehille uusia vaatimuksia, joihin perinteinen miehen malli ei ole kyennyt vastaamaan. Koska skinheadien ideologia korostaa patriarkaalista perhemallia ja sukupuolten perinteisiä rooleja, on skinien ratkaisu nais- ja miesroolien problematisoitumisen aiheuttamiin

ongelmiin ollut väkivallan pönkittäjä maskuliininen tyyli. Myös Julio Ferrer (1983), tutkittuaan Tukholman erään esikaupunkialueen poikajengejä, on päätenyt tulokseen, jonka mukaan yhtenä 80-luvun skinhead-ilmion taustavaikuttimena on ollut miehet konservatiiviseen rooliin pakottava naisliike. Skinhead-kulttuuri on toiminut eräänlaisena vastareaktiona naisistuvalla, "pehmeällä" ja marginaaliryhmille tuen takaavalle yhteiskunnalle. (Ferrer 1983, 117-118; emt. 14.)

Toinen skinheadien toiminnan taustalla vaikuttava tekijä, kansainvälistyminen, on koskettanut viime vuosina myös suomalaista yhteiskuntaa voimakkaasti. Niin Suomessa kuin muuallakin Euroopassa rasistinen väkivalta on lisääntynyt. Rasistisen toiminnan kohteeksi ovat joutuneet siirtolaiset, pakolaiset ja muut ulkomaalaiset. Suomessa kansainvälistymisen aiheuttama epävarmuutta skinheadit ovat purkaneet erityisesti somaleihin pyrkimyksensä pitää "Suomi suomalaisena". (Jaakkola 1996, 227, 231.)

Ymmärtääkseen skinheadien toimintaa on tunnettava myös ideologia, jolla skinit oikeuttavat rasistiset väkivallantekonsa. Ideologiansa perusteella skinit ovat katsoneet voivansa ajaa tavoitteitaan laista tai toisten ruumiillisesta koskemattomuudesta välittämättä. (Puuronen 1995; 1996, 15.)

Keskeisimpiä skinien ideologian lähtökohtia on luonnollisuuden idea, joka pohjautuu suurelta osin natsi-ideologian ytimen muodostaneisiin näkemyksiin. Ideologian pohjana on käsitys kansallisvaltion luonnollisuudesta ja eri kansojen luonnollisesta elinpiiristä. Tähän liittyen eräänä skinien keskeisenä tavoitteena on kansallisen kulttuurin suojele muilta kulttuureilta. Skinit myös pyrkivät torjumaan kaikenlaisen "epänormaaliuden", kuten homoseksuaalisuuden. Biologismin lisäksi skinheadien ideologiassa tärkeää on toiminnan idea, joka perustuu siihen, että tullakseen skiniryhmän jäseneksi henkilön on puhtaan ideologian lisäksi oltava valmis myös toimimaan ihanteiden toteuttamiseksi. (Puuronen 1996, 15-17.)

Joidenkin käsitysten mukaan suomalaisista skinheadeistä vain pieni osa on paneutunut rasistisiin ideologioihin. Pekka Hiltunen on, Marita Muukkosen valmisteillaolevaa tutkielmaa lainaten, todennut, että tavallisia rivijäseniä vetävät puoleensa lähinnä skinikulttuuri ja halu erottautua oman kotialueen ihmisistä. Hiltusen mukaan osa skineistä käyttäytyy väkivaltaisesti, mutta heitä ei välttämättä yhdistä mikään opiskeltu aate. Ulkopuoliset uskovat helposti, että skineillä on laaja poliittinen ohjelma, koska skinit huutelevat rasistisia herjoja ja vaalivat "valkoista Suomea", Hiltunen toteaa. Hän näkeekin skiniporukat enemmän omana alakulttuurinaan kuin poliittisena ryhmänä. (Hiltunen 1997.)

5. TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1. Tutkimuksen tausta ja tarkoitus

Magdalena Jaakkolan vuonna 1987 toteutetusta tutkimuksesta kävi ilmi, että nuorten ulkomaalaisasenteet olivat 80-luvun lopulla myönteisempiä kuin 50 vuotta täyttäneen "sota- ja pula-ajan sukupolven". Vuonna 1993 käynnistyneessä uusintatutkimuksessa ilmeni, että vaikka nuoret edelleen suhtautuivat eläkeikäisiä myönteisemmin humanitaarisista syistä vastaanotettaviin ulkomaalaisiin, olivat asenteet ulkomaalaisia työnhakijoita kohtaan jyrkentyneet. Nuorten asenteiden kiristymistä Jaakkola selitti muun muassa sosioekonomisen uhan kokemisella; tutkimushetkellä joka kolmas nuori työnhakija oli työtön. (Jaakkola 1995, 24-25.)

Jaakkolan uusintatutkimuksen jälkeen ei Suomen taloudellisessa tilanteessa ole tapahtunut olennaista muutosta. Nuorisotyöttömyys on edelleen ratkaisematon ongelma. Ulkomaalaisten määrä vuoden 1992 lopusta on kasvanut noin 30000:lla ja siitä "osuutensa" ovat saaneet muutkin kuin pääkaupunkiseutu.

Tutkimukseni varsinaisena alkusysäyksenä oli syksyn 1995 tapahtumat, jolloin joensuulaisskininit pelottelivat maasta tummaihoisen amerikkalaiskoripalloilijan. Ensimmäisen kerran skinien väkivalta erityisesti somaleja kohtaan sai julkisuutta jo vuonna 1992. Siitä lähtien skineillä on ollut yhteenottoja myös muihin kansallisuuksiin kuuluvien ulkomaalaisten kanssa. Kuopiossa, toisessa tutkimuskaupungissa, ei vastaavaa järjestäytynyttä rasismia ja skinhead-alakulttuuria ole tähän päivään mennessä esiintynyt.

Kyselytutkimuksen tehtävänä oli kuvata ja vertailla kuopiolaisten ja joensuulaisten peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden ulkomaalaisasenteita. Yleisenä oletuksena oli, että tutkimuskaupungeilla ja kaupunkien asukkailla on jonkinasteinen yhteinen itäsuomalainen identiteetti. Tutkimuksen tarkoituksena oli myös mahdollisuuksien mukaan suorittaa vertailua Jaakkolan vuoden 1993

koko väestön kattaneen tutkimuksen tuloksiin. Vertailulla pyrittiin saamaan tietoa ulkomaalaisasenteissa mahdollisesti tapahtuneista muutoksista sekä kartoittamaan nuorten ja aikuisten välisiä asenne-eroja. Lisäksi nuorten asenteista yritettiin etsiä niitä tekijöitä, jotka selittäisivät erot tutkimuskaupunkien välillä rasismin ilmenemisessä.

5.2. Tutkimusaineisto ja metodi

Koska tutkimuksen tarkoituksena oli kerätä tietoa itäsuomalaisten koululaisten ulkomaalaisasenteista, oli aineiston kerääminen strukturoidun kyselylomakkeen avulla perusteltua. Survey-tutkimuksia on kritisoitu siitä, että kerätty tieto jää pinnalliseksi, koska survey-menetelmien avulla tutkijoilla ei useinkaan ole mahdollisuutta tarkempaan vastaajien ajattelutapojen perehtymiseen (Alkula et al 1994, 121). Tässä tutkimuksessa kyselymenetelmän valintaa puolusti se, että aineisto kerättiin kahdesta eri kaupungista ja seitsemältä eri koululta, ja aineisto tuli pystyä keräämään mahdollisimman suurelta joukolta yhdellä kertaa. Strukturoidun kyselylomakkeen käyttö mahdollisti myös hyvinkin tarkan aikataulun ja kustannusten etukäteissuunnittelun.

Ensimmäinen ratkaistava käytännön ongelma oli, mikä olisi se ikäryhmä, joka parhaiten paljastaisi nuorisorasismin mahdollisen kasvupohjan erityisesti Joensuussa. Koska yhtenäisen peruskoulun jälkeen nuorten suuntautuminen lukioihin, ammatillisiin oppilaitoksiin tai työelämään suuntaa myös ulkomaalaisasenteita, päätin jättää peruskoulun jälkeiset ikäryhmät tutkimukseni ulkopuolelle. Peruskoulun yhdeksäsluokkalaisiin päädyin, koska tällä luokka-asteella nuoret ovat viimeistä kertaa "samalla tasolla", yhtenäisen kouluopetuksen piirissä sosiaalisesta taustasta tai lahjakkuudesta riippumatta. Nuorilla oli myös tutkimushetkellä, keväällä 1996, näkemys jatkosuunnitelmistaan, mikä mahdollisti asenteiden (ja koulumenestyksen) ja jatko-opintosuunnitelmien välisen yhteyden tarkastelun. Peruskoululaisten valitsemista kohderyhmäksi tuki myös käsitys, jonka mukaan joensuulaisten ns. pikkuskinien joukossa on juuri tähän ikäryhmään kuuluvia nuoria.

Kuopion valitsin Joensuun vertailupaikkakunnaksi siksi, että molemmat kaupungit ovat keskisuuria, itäsuomalaisia kaupunkeja, ja kaupungeilla oletettavasti on jonkinasteinen yhteinen itäsuomalainen identiteetti. Toisaalta kiinnostusta herätti myös se, että Kuopiossa ei ole tapahtunut lainkaan Joensuun kaltaisia ulkomalaisiin kohdistuneita väkivallantekoja.

Maaliskuussa 1996 lähetin tutkimuslupa-anomukset sekä Joensuun että Kuopion koulutusvirastoihin. Myöntävät vastaukset saapuivat noin kolmen viikon kuluttua, jonka jälkeen sovin kyselyn toteuttamisesta neljän kuopiolaisen yläasteen kanssa huhtikuun viimeisillä viikoilla. Joensuun kolmella yläasteella kyselyt oli mahdollista toteuttaa vasta toukokuun lopulla juuri ennen koulujen kesälomaa. Tutkimusajankohdat osoittautuivat huonoiksi, sillä loppukevät on kouluille perinteisesti kiireistä aikaa. Kyselyideni käytännönjärjestelyjä hankaloittivat samanaikaisesti meneillään olleet yhdeksäsluokkalaisten valtakunnalliset kokeet ja päästötodistusten lopullisten arvosanojen anto. Huhtikuun alussa olin teettänyt esikyselyn muutamille yhdeksäsluokkalaisille, joiden vastausten ja kommenttien pohjalta olin hionut vielä kyselyä puuttumatta enää varsinaiseen sisältöön. Keskeisiltä osin tutkimuksen ulkomaalaisasenteita mittaavat muuttajat valittiin yhteneväisiksi Magdalena Jaakkolan aikaisempien tutkimusten kanssa, jotta vertailu ja asenteissa mahdollisesti tapahtuneiden muutosten tarkastelu olisi mahdollista.

Varsinaisissa tutkimustilanteissa olin henkilökohtaisesti läsnä antamassa vastaamisohjeet ja minimoidakseni mahdolliset epäselvyydet. Kolmella luokalla valvoin kyselyn suorittamisen itse. Tutkimuksen lopullinen otoskoko oli 178, josta 1 vastauslomake jätettiin analyysin ulkopuolelle epäasiallisten vastausten vuoksi. Taulukossa 3 vastaajat on eritelty tarkemmin kaupungeittain ja sukupuolittain.

Taulukko 3. Kyselyyn osallistuneiden oppilaiden määrä kaupungeittain ja sukupuolittain

	Joensuu	Kuopio	Yht. suku- puolittain
Poika	46	47	93
Tyttö	42	43	85
Yht. kau- pungeit- tain	88	90	N=178

Kyselylomakkeista saadusta aineistosta muodostettiin muuttujaluettelo, jonka avulla aineisto syötettiin tietokoneelle SPSS-tilasto-ohjelmaa käyttäen. Tuloksia käsiteltiin yksinkertaisin menetelmin, kuten frekvenssien, prosenttilukujen ja ristiintaulukoinnin avulla, joiden selitysarvo katsottiin tutkimustehtävän kannalta riittäväksi. Näin mahdollistettiin myös tulosten vertailtavuus aikaisempiin, saman aihepiirin tutkimuksiin. Variaabeleiden välisiä yhteyksiä tarkasteltaessa on huomioitava, että korrelaatiokerroin sisältää vain toteamuksen variaabeleiden välisestä yhteydestä, se ei selitä havaittua yhteyttä (Vahervuo & Kalimo 1968, 152; Eskola 1975, 114). Tärkeimmät tutkimustulokset esitettiin taulukoiden avulla selkeyden ja havainnollisuuden lisäämiseksi.

Tulosten tulkinnan ensimmäisessä vaiheessa tarkasteltiin lähinnä Jaakkolan tutkimuksen kanssa yhteneväisiä ulkomaalaisasenteita mittaavia muuttujia. Tarkastelun kohteena oli nuorten suhtautuminen yleisellä tasolla pakolaisiin ja muihin ulkomaalaisiin, asennoituminen ulkomaalaisiin eri rooleissa ja tilanteissa sekä nuorten käsitykset maahanmuuttajien mukanaantumisesta eduista ja haitoista. Lisäksi tarkasteltiin yhdeksäsluokkalaisten suhtautumista eri kansallisuuksiin ja muihin vähemmistöryhmiin. Saatuja tuloksia verrattiin mahdollisuuksien mukaan Jaakkolan vuonna 1993 saamiin

tuloksiin, jotta nähtäisiin ulkomaalaisasenteissa mahdollisesti tapahtuneet muutokset sekä erot sukupolvien välillä ulkomaalaisiin asennoitumisessa.

Tulosten tulkintaa jatkettiin taustamuuttujien tarkastelulla. Taustamuuttujista pyrittiin löytämään tekijät, jotka parhaiten selittivät peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten suhtautumista ulkomaalaisiin. Aikaisemmissa ulkomaalaisasenteita mittaavissa tutkimuksissa tärkeimmiksi selittäjiksi olivat osoittautuneet vanhempien sosiaalinen asema ja matkustuskokeneisuus. Tässä tutkimuksessa nuoren koulumenestys määritteli ulkomaalaisasenteita enemmän kuin esimerkiksi vanhempien sosiaalinen asema. Nuoren matkustuskokemuksilla ei vastoin ennako-oletuksia näyttänyt olevan suurtakaan merkitystä ulkomaalaisasenteisiin.

Tulostentulkinnan viimeisessä vaiheessa tarkastelun kohteeksi otettiin yhdeksäsluokkalaisten nuorten henkilökohtaiset näkemykset rasismista sekä nuorten käsitykset oman kotikaupungin rasismista ja sen ilmenemisestä. Vastauksista pyrittiin kartoittamaan kaupungeissa vallitsevaa ilmapiiriä ja nuorten käsityksiä ongelman laajuudesta sekä rasistisille teoille annetun hyväksynnän laajuutta.

5.3. Tutkimuksen luotettavuus

Aineiston keruu kyselylomakkeiden avulla sisältää aina virheen riskin. Valmiiksi luokiteltujen vaihtoehtojen valintaan liittyy satunnaisuutta ja virhettä, ja kerätyn tiedon luotettavuus riippuukin pitkälti tarvittavan tiedon luonteesta. Asenteisiin ja mielipiteisiin liittyviä tietoja pidetään erityisen epäluotettavina, sillä vastaajilla ei useinkaan ole "loppuun asti" mietittyjä käsityksiä positiivista tai negatiivista asennoitumista vaativista asioista, joita heiltä kysytään. (Alkula et al 1994, 121.)

Tutkimuksen ja mittauksen kokonaisluotettavuus edellyttää validiutta eli mittarin kykyä mitata sitä, mitä se on tarkoitettu

mittaamaan ja reliaabeliutta eli mittauksen pysyvyyttä, ei-satumanvaraisuutta. Mittauksen suuri reliaabelius ei yksinään vielä merkitse mittauksen luotettavuutta. Voidaan sanoa, että huono reliaabelius alentaa myös mittarin kokonaisvalidiutta, mutta päinvastainen ei päde: reliaabelius on riippumaton validiudesta. Mittarin tai mittauksen validiuden taas sanotaan olevan hyvä silloin, kun todella mitataan haluttua asiaa. Fysikaalisten kvantitatiivisten muuttujien satunnaista mittausvirhettä voidaan vähentää toistamalla mittaus useita kertoja. Abstrakteilla suureilla, kuten henkilön asenteita mitattaessa, on sen sijaan vaikea löytää "operationaalista vastinetta", jolloin myös validius voi olla alhainen. (emt. 89-95; Vartia 1989, 49-51.)

Tässä tutkimuksessa validiutta paransi se, että yleisen vertailun mahdollistamiseksi kyselyn muuttujat vastasivat keskeisiltä osin Magdalena Jaakkolan asennetutkimusten muuttujia. Ulkoisen validiuden kannalta olennaista oli, että kummassakin tutkimuskaupungissa vastaajat valittiin mahdollisimman monelta eri yläasteelta eli otos pyrittiin saamaan mahdollisimman edustavaksi. Reliaabeliuden kannalta tärkeää on, että käytettyjen muuttujien ollessa tiedossa aineiston analyysi SPSS-tilasto-ohjelmalla on samankaltaisesti toistettavissa.

6. MONIKULTTUURINEN KOTIMAA - PUOLESTA VAI VASTAAN?

6.1. Lisää pakolaisia Suomeen?

Tarkasteltaessa kuopiolais- ja joensuulaisnuorten suhtautumista pakolaisten vastaanottamiseen ilmenee selvästi, että suurin osa koululaisista olisi edelleen valmis vastaanottamaan pakolaisia ainakin saman verran kuin aikaisemmin. Näistä vastaajista enemmistö tosin kallistuu vuosittaisen pakolaismäärän pitämiseen entisellään, jolloin vähemmistöön jäävät ne, joiden mielestä määrää voitaisiin lisätä. Pakolaisia aiempaa vähemmän haluavien osuudeksi jää 38%.

Taulukko 4. Pakolaisten vastaanottohalukkuus sukupuolittain Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Pakolaisia pitäisi ottaa nykyiseen verrattuna

	paljon tai jonkin verran enemmän	kuin ennenkin	paljon tai jonkin verran vähemmän	eos	%	(N)
Kuopio						
Poika	9	28	52	11	100	(46)
Tyttö	36	45	14	5	100	(42)
Kaikki	22	36	34	8	100	(88)
Joensuu						
Poika	24	29	38	9	100	(45)
Tyttö	21	29	45	5	100	(42)
Kaikki	23	29	41	7	100	(87)
Kaikki						(175)

Jos suhtautumista tarkastelee kaupungeittain, ei merkittäviä asenne-eroja ole havaittavissa. Joensuussa pakolaisia vähemmän haluavia on hieman enemmän, kun taas kuopiolaiset nuoret ovat

useammin nykyisen tason säilyttämisen kannalla. Kokonaisuutena ottaen erot ovat marginaalisia.

Sukupuoli sen sijaan on merkittävä asenteiden jakaja. Erityisen hyvin tämä ilmenee Kuopion kohdalla. Kuten taulukosta 4 näkyy, yli puolet kuopiolaisista pojista kannattaa nykyistä pienempien pakolaismäärien vastaanottamista ja vain 9% olisi valmis vallitsevan tason korottamiseen. Vastaavasti kuopiolaisista tytöistä peräti 81% ottaisi pakolaisia vastaan vähintään yhtä paljon kuin aikaisemmin. Kuopion sisäiset erot ovat siis merkittävät, vaikkakin poikien kohdalla huomioitavaa on suurempi epätietoisten osuus.

Joensuussa sukupuoli ei jaa asenteita yhtä merkittävästi kuin Kuopiossa. Sekä pojat että tytöt ovat pitkälti yhteneväisellä linjalla asenteissaan. Ehkä yllättäen joensuulaiset tytöt kuitenkin osoittautuvat hieman haluttomammiksi pakolaisten vastaanottamiseen. Usein esitetty olettaus naisten humanitaarisemmasta suhtautumisesta ulkomaalaisiin ei siis ainakaan joensuulaisten nuorten kohdalla saa tukea.

Mikä sitten olisi sopiva määrä pakolaisia? Mitä "paljon tai jonkin verran enemmän/vähemmän" tai "kuin ennenkin" ovat nuorten mielestä absoluuttisina lukuina? Onko nuorilla todellista tietoa siitä, paljonko maamme vuosittainen pakolaiskiintiö on ja paljonko pakolaisia Suomi on tähän mennessä vastaanottanut? Myös näitä asioita yhdeksäsluokkalaisilta tiedusteltiin.

Taulukko 5. Oppilaiden mielipiteet Suomeen vuosittain vastaanotettavien pakolaisten määrästä (%).

Suomi voisi vastaanottaa
pakolaisia vuosittain

	Kuopio		Joensuu		Kaikki
	Poika	Tyttö	Poika	Tyttö	
0-100	42	26	24	29	31
101-500	21	5	11	13	13
501-1500	14	24	11	19	17
1501-5000	14	26	24	13	19
5001-10000	7	16	14	16	13
yli 10000	2	3	16	10	7
	100	100	100	100	100
(N)	(43)	(38)	(37)	(31)	(149)

Kuten taulukosta 5 voi havaita, suurin osa oppilaista on sitä mieltä, että Suomen tulisi vastaanottaa korkeintaan 100 pakolaista vuodessa. Toisaalta 19% vastaajista olisi valmis 1501-5000:n pakolaisen tuloon. Linja on kuitenkin jyrkkä. Selkeimmin tämä ilmenee kuopiolaisten poikien vastauksissa, joiden mukaan peräti 42% kannattaa pienintä mahdollista vuotuista pakolaismäärää. Kuopiolaiset tytöt ovat asennoitumisessaan muita ryhmiä hieman myönteisempiä eron jäädessä kuitenkin pienemmäksi kuin yleisesti pakolaisten vastaanottamisesta puhuttaessa. Huomio kiinnittyy myös joensuulaisiin poikiin, joista ehkä yllättäen peräti 16% suosittaa yli 10000:n pakolaisen vastaanottamista vuosittain. Onko kyse todellisesta mielipiteestä vai ainoastaan pilasta jää arvoitukseksi. Puuttuvia vastauksia kertyi 29, mikä johtunee "en osaa sanoa"-vastausvaihtoehdon puuttumisesta.

Huhti-toukokuussa 1996, jolloin tutkimusaineisto kerättiin, oli maassamme pakolaisia noin 13000. Kolmannes nuorista niin Kuopiossa kuin Joensuussakin arvioi lukumäärän välille 10000-20000 eli

tietoa asiasta tuntui olevan. Mielenkiintoista on, että muita kielteisemmin pakolaisten vastaanottamiseen asennoituneet kuopiolaiset pojat, arvioivat myös pakolaisten määrän maassamme suureksi. Heistä 28% arvioi pakolaisia olevan 20001-50000 ja 17% yli 50000. Havainto on kiinnostava, sillä Jaakkolan kahdeksan vuotta aiemmin suorittamassa tutkimuksessa mielipiteen muodostus toimi "päinvastoin" eli ne, jotka yliarvioivat maamme sen hetkisen pakolaismäärän, kannattivat myös suuremman pakolaisyhteisön synty- mistä Suomeen (Jaakkola 1989, 47).

Jotta mielipiteet pakolaisten vastaanottamisesta perustuisivat myös johonkin konkreettiseen ja omakohtaisesti koettuun, tiedus- teltiin oppilailta suoraan, mitä mieltä he olivat siitä, että oma kotikaupunki oli vastaanottanut pakolaisia.

Taulukko 6. Suhtautuminen pakolaisten vastaanottamiseen kotikau- punkiin sukupuolittain Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Pakolaisten vastaanotta-
minen kotikaupunkiin

	Kuopio		Joensuu		Kaikki
	Poika	Tyttö	Poika	Tyttö	
En hyväksy sitä enkä halua ulkomaalaisia kotikaupunkiini	25	0	9	7	11
Hyväksyn, mutta en pidä heidän tulostaan	8	10	15	21	14
Samantekevää	11	2	0	3	4
Se on myönteinen asia	9	51	27	31	29
En osaa sanoa	47	37	49	38	43
	100	100	100	100	100
(N)	(47)	(41)	(45)	(42)	(175)

Tulokset noudattavat pitkälti jo aiemmin havaittua linjaa. Kuopiolaiset pojat erottuvat selkeästi muista nuorista pakolaiskielteisillä asenteillaan. Vastaavasti kuopiolaisten tyttöjen pakolaismyönteinen linja jatkuu johdonmukaisesti myös oman kotikaupungin ollessa kyseessä. Joensuulaisten tyttöjen ja poikien mielipiteet kotikaupungin pakolaistilanteesta ovat sen sijaan keskenään melko yhdenmukaiset.

Korrelaatiokertoimen ($r=.70$) osoittama tilastollisesti erittäin merkitsevä yhteys vahvistaa asennoitumisen johdonmukaisuuden; pakolaisia nykyistä vähemmän haluavat suhtautuvat muita kielteisemmin myös pakolaisten vastaanottamiseen omaan kotikaupunkiin ja päinvastoin. Asennemuuttujan kohdalla on huomio kiinnitettävä kuitenkin epätietoisten huomattavan suureen osuuteen (43%), minkä johdosta muuttujan antamia tuloksia onkin tulkittava äärimmäisen varovaisesti. Jostain syystä nuorten on vaikeampi muodostaa mielipidettä asiasta, joka on jo osa heidän todellisuuttaan, kuin arvioida mielikuviin perustuvaa tilannetta.

Koska ulkomaalaisasenteita mittaavat muuttujat ovat tässä tutkimuksessa keskeisiltä osiltaan samanlaiset kuin Magdalena Jaakkolan maanlaajuudessa tutkimuksessa, on tuloksia syytä myös vertailla keskenään. Onko asenteissa tapahtunut muutoksia Jaakkolan vuonna 1993 toteutetun tutkimuksen jälkeen ja jos on, niin minkälaisia?

Kuten Jaakkola (1995, 10) omassa tutkimuksessaan havaitsi, oli suhtautuminen pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten maahanmuuttoon kääntynyt selvästi aiempaa kielteisemmäksi kaikissa ikä-, sukupuoli-, koulutus- ja ammattiryhmissä, kaikkien puolueiden kannattajien ja molempien kieliryhmien keskuudessa kaupungeissa ja maaseudulla. Asenteet olivat näin kiristyneet myös tutkimuksen kaikkein nuorimman ikäryhmän sisällä. Kun vuonna 1987 jopa 44% 15-17-vuotiaista oli sitä mieltä, että Suomen pitäisi ottaa pakolaisia vastaan aiempaa paljon tai jonkin verran enemmän, oli vastaava luku vuonna 1993 15%. Vaikka oman tutkimukseni itäsuomalaiset nuoret osoittautuivat Jaakkolan nuoria hieman pakolaismyönteisemmiksi, ei tutkimuksen kehitys silti ole myönteinen. Nuoruusikä, joka aiemmissa

tutkimuksissa on osoittautunut erääksi myönteistä ulkomaalaisiin suhtautumista selittäväksi tekijäksi, ei enää takaa ennakkoluu-
lotonta asennoitumista. Jaakkola (emt. 24) totesi omassa tutkimuksessaan, että nuorten ja perinteisesti kielteisten elä-
keikäisten asenteet ovat lähentyneet toisiaan. Saman tendenssin
voi havaita nyt myös itäsuomalaisten koululaisten mielipiteistä.

6.1.1. Entä muita ulkomaalaisia?

Itäsuomalaiset nuoret näyttävät suhtautuvan jonkin verran myön-
teisemmin muihin ulkomaalaisiin kuin pakolaisiin. Vastaajista 66%
ottaisi yleensä ulkomaalaisia vuosittain vähintään saman verran
kuin aikaisemmin ja näistä 28% olisi valmis jopa määrän lisäämi-
seen. Ulkomaalaisia aikaisempaa vähemmän haluavien osuudeksi jää
17%. Koska muiden ulkomaalaisten kuin pakolaisten vastaanottoha-
lukkuutta mittaavasta muuttujasta puuttuu aste "jonkin verran
vähemmän", ei vähemmän haluavien osuutta voi täysin verrata pa-
kolaisten vastaanottohalukkuutta mittaavaan muuttujaan. Luku
paljastaa kuitenkin erinomaisesti sen, ketkä todella eivät ole
valmiita vuosittain maahan saapuvien ulkomaalaisten määrän
lisäämiseen. Pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten vastaanotto-
halukkuutta mittaavien kysymysten vastaukset korreloivat erittäin
voimakkaasti ($r=.69$) toisiinsa, mikä kertoo siitä, että ne, jotka
suhtautuvat myönteisesti pakolaisten vastaanottamiseen suhtautuvat
myönteisemmin myös muiden ulkomaalaisten Suomeen saapumiseen.

Taulukko 7. Muiden ulkomaalaisten vastaanottohalukkuus sukupuolittain Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Ulkomaalaisia yleensä pitäisi ottaa nykyiseen verrattuna

	paljon tai jonkin verran enemmän	kuin ennenkin	paljon vähemmän	eos	%	(N)
Kuopio						
Poika	17	34	32	17	100	(47)
Tyttö	42	46	7	5	100	(43)
Kaikki	29	40	20	11	100	(90)
Joensuu						
Poika	24	38	16	22	100	(45)
Tyttö	31	33	11	24	100	(42)
Kaikki	27	36	14	23	100	(87)
Kaikki						(177)

1) Muuttujasta puuttuu aste "jonkin verran vähemmän".

Kuten taulukosta 7 näkyy, ei kuopiolais- ja joensuulaisnuorten suhtautuminen muihin ulkomaalaisiin eroa olennaisesti toisistaan. Kuopiossa nuoret ovat hieman useammin halukkaita nykyisen tason säilyttämiseen, kun taas Joensuussa ulkomaalaisia paljon vähemmän haluavia on vähemmän.

Se mikä kiinnittää huomiota on joensuulaisnuorten epävarmuus suhteessa muiden ulkomaalaisten maahanmuuttoon; nuorista lähes neljäsosa ei osannut päättää, miten muiden kuin pakolaisten Suomeen tuloon pitäisi suhtautua (vastaavan prosenttiosuuden pakolaisten kohdalla ollessa vain 7). Vaikuttaa siltä, että nuorten on helppompaa muodostaa mielipide ihmisistä, joihin voidaan liittää pakolaisolettamus ja näin tiettyyn "rajattuun" ryhmään kuulumisen, kuin suuresta ja epämääräisestä joukosta ihmisiä, johon kuuluu niin erinäköisiä, -värisiä kuin eri kieltä puhuviakin. Koululaiset ehkä uskovat, osin iltapäivälehtien räikeiden otsikoiden myötävaikutuksella, tuntevansa pakolaistematiikkaa, ja näin henkilökohtai-

sen mielipiteen muodostaminen on ollut myös helpompaa. Epäselväksi tosin jää, miksi nuorista vastaajista juuri joensuulaiset ovat mielipiteissään epävarmoja.

Kun tuloksia tarkastelee sukupuolittain, osoittautuu linja entisenkaltaiseksi. Kuopiolaispojat erottuvat selkeästi omaksi ryhmäkseen muita kielteisemmällä ulkomaalaisasenteillaan. Kun kuopiolaisista tytöistä 42% ottaisi muita ulkomaalaisia maahamme paljon tai jonkin verran enemmän, on vastaava prosenttiosuus pojilla 17. Vielä selkeämpää poikien kielteisyys on verrattaessa muita ulkomaalaisia "paljon vähemmän" haluavien osuuksia toisiinsa; 32% kuopiolaisista pojista kannattaa nykyistä selvästi pienempiä ulkomaalaismääriä tytöistä vain 7:n ollessa tätä mieltä. Joensuulaisten tyttöjen ja poikien vastauksista ei vastaavaa polarisoitumista voi havaita. Vaikka tytöt ovat aavistuksen poikia myönteisempiä asennoitumisessaan yleensä ulkomaalaisiin, on mielipiteiden yleislinja kuitenkin hyvin yhtenäinen.

Yhdeksäsluokkalaisilta kysyttiin myös heidän arvioitaan Suomessa olevan ulkomaalaisväestön määrästä, jotta nähtäisiin perustuuko nuorten asennoituminen tietoon vai mielikuviin. Vastaajista hieman yli 50% aliarvioi määrän välille 20000-49999 maamme ulkomaalaisväestön koon ollessa kyselyhetkellä noin 72000. Oikean vastauksen (50000-100000) tiesi 32% vastaajista. Ulkomaalaiskielteisistä kuopiolaisista pojista 11% ja joensuulaisista pojistakin 7% arvioi Suomen ulkomaalaisväestön kooksi yli 100000. Linja jatkui siis jokseenkin johdonmukaisena eli ne, jotka suhtautuivat kielteisesti maassamme asuviin ulkomaalaisiin myös yliarvioivat heidän määränsä.

6.2. Turistit ja opiskelijat tervetulleita

Kun tarkastelee kuopiolais- ja joensuulaisnuorten suhtautumista erilaisia Suomeen muuttavia ulkomaalaisryhmiä kohtaan, ovat tulokset pitkälti yhteneväiset Magdalena Jaakkolan (1995) saamien tulosten kanssa. Valtaosa molempien kaupunkien koululaisista ottaisi mieluiten vastaan turisteja ja opiskelijoita. Myös otto-

lapsia, kehitysmaiden nälkää näkeviä ja sotapakolaisia koululaiset olisivat pääsääntöisesti valmiita vastaanottamaan "enemmän" tai "yhtä paljon kuin ennenkin". Sen sijaan poliittisia pakolaisia eivät nuoret hyväksyisi maahamme yhtä mielellään, vaikka kummankin kaupungin vastaajista noin kolmasosa ottaisivat heitä vastaan entiseen tapaan. Kaikista ulkomaalaisryhmistä olivat nuoret vähiten halukkaita vastaanottamaan ulkolaisia työnhakijoita ja oman taloudellisen tilansa parantamisen toivossa muuttavia. Yli 50 % molempien kaupunkien vastaajista ottaisi työnhakijoita ja yli 40 % taloudellisista syistä tulevia vähemmän kuin ennen.

Taulukko 8. Asennoituminen eri Suomeen muuttavia ulkomaalaisryhmiä kohtaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Suomen pitäisi ottaa vastaan

	enemmän	kuin ennenkin	vähemmän	eos	%
Turisteja					
Kuopio	68	28	4	-	100
Joensuu	79	16	2	3	100
Ottolapsia					
Kuopio	46	42	11	1	100
Joensuu	41	45	7	7	100
Opiskelijoita					
Kuopio	62	28	9	1	100
Joensuu	67	28	4	1	100
Sotapakolaisia					
Kuopio	39	29	31	1	100
Joensuu	38	39	21	2	100
Työnhakijoita					
Kuopio	14	29	53	4	100
Joensuu	16	25	52	7	100
Nälkää näkeviä					
Kuopio	44	34	18	4	100
Joensuu	46	37	9	8	100
Urheilijoita					
Kuopio	39	42	16	3	100
Joensuu	38	36	17	9	100
Poliittisesti vainottuja					
Kuopio	26	32	34	8	100
Joensuu	24	31	24	21	100
Taloudellisista syistä tulevia					
Kuopio	11	34	44	11	100
Joensuu	14	25	41	20	100

1) Enemmän ja vähemmän - kategoriat sisältävät asteet paljon ja jonkin verran enemmän/vähemmän.

Jos maahanmuuttajaryhmiin suhtautumista vertaa kaupungeittain, ei olennaisia eroja ole havaittavissa. Ne erot, joihin huomio kiin-

nittyä liittyvät lähinnä joensuulaisten vastaajien hieman epävarmempaan asennoitumiseen "en osaa sanoa"- vastausten muodossa. Kun tarkastelun kohteeksi otetaan sukupuoli, voi asennoitumiseroja sen sijaan havaita. Ei ole yllätys, että tyttöjen asennoituminen on kautta linjan humanitaarisempaa. Erityisesti tämä näkyy heidän myönteisempänä suhtautumisena ottolapsia, nälkää näkeviä ja poliittisesti vainottuja kohtaan. Poikien hyötynäkökohtia korostava asenne ilmenee puolestaan urheilijoiden, turistien ja opiskelijoiden suosimisena.

Kaupunkien sisäisiä sukupuolieroja tarkasteltaessa Kuopio herättää kiinnostusta. Kuopiolaispoikien asennoituminen maahanmuuttajaryhmiä kohtaan on järjestelmällisesti muita ryhmiä jyrkempää; pojat ovat useimmiten valmiita vastaanottamaan ulkomaalaisryhmiä paljon tai jonkin verran vähemmän. Kun kuopiolaiset tytöt osoittautuvat asennoitumisessaan useimmiten muita vastaajia myönteisemmiksi, tasoittuu Kuopion "sisäinen asennoituminen", ja erot tutkimuskaukunkien välillä eivät pääse kasvamaan suuriksi.

6.3. Ensin omat sitten muut

Jaakkolan (1989, 1993) tutkimuksissa eräs keskeinen olettamus oli, että suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon riippuu usein omaan sosioekonomiseen asemaan kohdistuvasta (todellisesta tai koetusta) uhasta eli jos ulkomaalaisten pelätään vievän kanta-väestön työpaikat ja asunnot, on suhtautuminen kielteistä. Samasta olettamuksesta on lähdetty myös muissa Pohjoismaissa tehdyissä tutkimuksissa.

Kokevatko itäsuomalaiset nuoret ulkomaalaisten uhkaavan omaa sosioekonomista asemaansa jo ennen työmarkkinoille siirtymistä tai sosiaalietujen hakemista? Miten 15-vuotias nuori reagoi maamme heikkoon taloudelliseen tilanteeseen ja ulkomaalaisten samanaikaiseen maahanmuuttoon? Onko tämän ikäisellä nuorella ylipäättään selkeää, omakohtaista käsitystä asiasta vai onko nuoren mielipide seurausta vanhempien sosioekonomisesta asemasta ja tilanteesta? Näitä asioita tutkimuksessa selvitettiin.

Tutkimuksen sosioekonomisen uhan kokemista koskevat väittämät ovat osin samat, jotka Arne Trankell laati jo vuonna 1969 Ruotsissa tehtävää tutkimusta varten, ja joita Magdalena Jaakkola omissa tutkimuksissaan hyödynsi. Osa väitteistä esitettiin kielteisessä, osa myönteisessä muodossa, koska, kuten Jaakkola on todennut, ihmisillä on taipumus olla yhtä mieltä heille esitettyjen väittämien kanssa (Jaakkola 1989, 53.)

Tulokset osoittavat, että yhdeksäsluokkalaiset nuoret eivät koe yhtä voimakasta sosioekonomista uhkaa kuin Jaakkolan koko väestön kattavan tutkimuksen vastaajat kokivat vuonna 1993. Hieman yli puolet sekä Kuopion että Joensuun koululaisista on (täysin tai osittain) samaa mieltä siitä, että monet ulkomaalaiset tulevat Suomeen vain sosiaalietujemme takia vastaavan prosenttiosuuden Jaakkolan vastaajilla ollessa 76. Itäsuomalaiset nuoret eivät työttömyyden noustessa myöskään yhtä innokkaasti lähettäisi ulkomaalaisia pois Suomesta; 41% Kuopion ja vain 25% Joensuun vastaajista toivoisi ulkomaalaisten lähtevän maastamme työttömyyslukujen kohotessa Jaakkolan vastaajista 52%:n toivoessa sitä.

Taulukko 9. Sosioekonomisen uhan kokeminen Kuopiossa ja Joensuussa (%).

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa	%
Kaikkien, jotka haluavat tulla Suomeen asumaan ja tekemään työtä on voitava tulla tänne						
Kuopio	12	35	30	17	6	100
Joensuu	15	36	29	18	2	100
Monet ulkomaalaiset tulevat tänne vain sosiaalietujemme takia						
Kuopio	20	35	29	14	2	100
Joensuu	14	39	26	13	8	100
Suomessa asiat ovat niin hyvin, että meillä pitäisi olla varaa auttaa muita						
Kuopio	18	36	21	25	-	100
Joensuu	16	17	36	21	10	100
Suomen on ensisijaisesti huolehdittava työn tarjoamisesta omalle väestölle						
Kuopio	65	29	2	2	2	100
Joensuu	69	21	10	-	-	100
Jos työttömyys tästä vielä nousee, tulisi osa ulkomaalaisista lähettää pois Suomesta						
Kuopio	17	24	27	23	9	100
Joensuu	11	14	36	26	13	100

Aivan kuten Jaakkolan vastaajat (92%) vuonna 1993, myös lähes kaikki nuoret Kuopiossa (94%) ja Joensuussa (90%) ovat (täysin tai osittain) sitä mieltä, että Suomen on ensin huolehdittava työn tarjoamisesta omalle väestölle. Vaikka nuoret eivät henkilökohtaisesti ole joutuneet kilpailemaan työpaikoista, on monelle ongelma realisoitunut omien vanhempien työttömyyden myötä. Linjan yhdenmukaisuus ei näin ollen yllätä.

Molemmissa kaupungeissa voi myös havaita, että ne vastaajat, jotka kokevat sosioekonomista uhkaa, ovat usein samoja vastaajia, jotka toivovat maahamme myös pienempiä pakolaismääriä. Viiden sosioekonomisen uhan kokemista mittaavan väitteen summamuuttujan ja

pakolaisten vastaanottohalukkuutta mittaavan muuttujan välinen yhteys ($r=.73$) on erittäin merkitsevä.

Taulukko 10. Sosioekonomisen uhan kokeminen pakolaismyönteisyyden mukaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

	Suomen pitäisi ottaa pakolaisia		
Täysin tai osittain samaa mieltä	enemmän	yhtä paljon	vähemmän
Kaikkien, jotka haluavat tulla Suomeen asumaan ja tekemään työtä on voitava tulla tänne			
Kuopio	68	56	27
Joensuu	95	72	17
Monet ulkomaalaiset tulevat tänne vain sosiaalietujemme takia			
Kuopio	37	47	73
Joensuu	20	36	86
Suomessa asiat ovat niin hyvin, että meillä pitäisi olla varaa auttaa muita			
Kuopio	79	69	23
Joensuu	85	36	6
Suomen on ensisijaisesti huolehdittava työn tarjoamisesta omalle väestölle			
Kuopio	84	94	97
Joensuu	65	92	100
Jos työttömyys vielä tästä nousee, tulisi osa ulkomaalaisista lähettää pois Suomesta			
Kuopio	16	22	80
Joensuu	5	12	50

Taulukosta 10 havaitsee, että ne vastaajat Kuopiossa, jotka toivovat pakolaisia aikaisempaa enemmän, kokevat sosioekonomisen uhan suurempana kuin vastaavat joensuulaiset vastaajat. Toisaalta Joensuussa ilmiö näyttää toimivan "päinvastoin" eli pakolaisia maahamme aikaisempaa vähemmän haluavat kokevat myös suurempaa sosioekonomista uhkaa. Jos vastauksia vertaa Jaakkolan vuonna 1993 saamiin tuloksiin, voi tämän tutkimuksen nuorten sosioekonomisen uhan kokemisen havaita vähäisemmäksi. Havainto ei yllätä, jos

ottaa huomioon ne omakohtaiset kokemukset, joita Jaakkolan tutkimuskohteena olevalla aikuisväestöllä on 15-vuotiaisiin koululaisiin verrattuna.

Jaakkolan (1995) tutkimuksesta ilmeni selvästi sekä koulutuksen että ammattiaseman merkitsevä yhteys niin sosioekonomisen uhan kokemiseen kuin yleisesti ulkomaalaisasenteisiin. Työttömät ja työväestöön kuuluvat, juuri ne ryhmät, jotka joutuvat kilpailemaan harvoista työpaikoista, tunsivat erityistä uhkaa ollen muita useammin sitä mieltä, että heikon työllisyystilanteen vallitessa ulkomaalaisten Suomeen muuttota tulisi rajoittaa.

Yhteys on nähtävissä myös itäsuomalaisten nuorten kohdalla. Kun nuorten sosioekonomisen uhan kokemista tarkastelee vanhempien ammattiaseman mukaan, on linja selkeä: keskiluokka tuntee olonsa turvatuksi työväestön pelätessä samanaikaisesti asemansa puolesta. Erityisen ilmeinen asetelma on Joensuussa. Kun keskiluokkaisista perheistä tulevista joensuulaiskoululaisista 61% on täysin samaa mieltä siitä, että Suomen tulee turvata työpaikat ensisijaisesti omalle väestölle, on työväestön lapsista peräti 83% tätä mieltä. Vastaavat prosenttiosuudet väitteeseen "Kaikkien, jotka haluavat tulla Suomeen asumaan ja tekemään työtä on voitava tulla tänne" ovat keskiluokkaisilla nuorilla 25% ja työväenluokkaisilla ainoastaan 7%. Myös väite "Jos työttömyys vielä tästä nousee, tulisi osa ulkomaalaisista lähettää pois Suomesta" paljastaa suuret ammattiryhmien väliset näkemuserot Joensuussa; keskiluokkaisista nuorista 17% on väitteen kanssa täysin tai osittain samaa mieltä työväenluokan lapsilla vastaavan prosenttiosuuden noustessa 36%:iin.

6.4. Mitä nuoret pelkäävät, mitä toivovat?

Edellä kartoitettiin niitä sosioekonomisia uhkia, joita nuoret liittävät ulkomaalaisten maahanmuuttoon, ja tuloksista voitiin havaita, että maamme tämän hetkessä heikossa taloudellisessa tilanteessa nuoret kokevat ulkomaalaisten aiheuttaman sosioekonomisen uhan todellisena. Maahanmuuton seuraukset ovat kuitenkin moninaisemmat. Mitä muita seurauksia itäsuomalaiset nuoret uskovat

ulkomaalaisten Suomeen saapumisella olevan? Ovatko seuraukset ainoastaan kielteisiä vai voiko Suomen homogeenisyyden vähittäinen mureneminen tuoda mukanaan myös jotain myönteistä?

Taulukko 11. Ulkomaalaisten maahanmuuton arvioituja seurauksia Kuopiossa ja Joensuussa (%).

	toden- näköis- tä	epä- toden- näköis- tä	eos	%
Suomalaisten kielitaito paranee				
Kuopio	53	42	5	100
Joensuu	55	30	15	100
Kulttuurielämämme monipuolistuu				
Kuopio	77	16	7	100
Joensuu	69	21	10	100
Suomalaisten suvaitsevaisuus muita kansoja kohtaan paranee				
Kuopio	58	29	13	100
Joensuu	52	32	16	100
AIDS lisääntyy				
Kuopio	52	27	21	100
Joensuu	41	30	29	100
Työttömyys lisääntyy				
Kuopio	56	22	22	100
Joensuu	53	19	28	100
Huumeet leviävät Suomeen				
Kuopio	59	24	17	100
Joensuu	67	14	19	100
Suomalaisten elämäniloisuus lisääntyy				
Kuopio	31	45	24	100
Joensuu	22	41	37	100

Kuten taulukosta 11 voi havaita, eivät nuoret jakaudu vain pelkääviin tai toiveikkaisiin, vaan useimmat uskovat ulkomaalaisten tuovan mukanaan sekä myönteisiä että kielteisiä asioita. Ryhmien väliset erot asioiden eri puolien painottamisessa ovat kuitenkin selkeät.

Positiivisista asioista uskotaan selkeimmin kulttuurielämämme monipuolistumiseen. Joensuulaisista 69% ja kuopiolaisista peräti 77% haluaa uskoa tähän. Toisaalta huumeiden leviämistä pelätään jopa enemmän kuin sitä, että maahamme saapuvat ulkomaalaiset vievät työpaikkamme. Myös AIDS koetaan uhkana. Monelle vastaajalle maahanmuuton seurausten kuvittelemisen näyttää kuitenkin olevan vaikeaa siitäkkin huolimatta, että mahdolliset uhat ja edut ovat valmiiksi mietityt. Erityisen hankalaa on niinkin abstraktin asian kuin mahdollisen lisääntyvän elämäniloisuutemme pohtiminen; joensuulaisista nuorista "en osaa sanoa"-vastauksen antoi 37% ja kuopiolaisistakin melkein neljännes.

Myös näiden väitteiden kohdalla on nähtävissä jo aiemmin ilmenneet trendit. Kaupunkien välisessä vertailussa ei voi havaita suuria mielipide-eroja. Joensuulaiskoululaiset ovat kautta linjan hieman kuopiolaisia epävarmempia. Toisaalta näkemyserot sukupuolten välillä eivät Joensuussa ole yhtä suuret kuin Kuopiossa. Karjalaisnuoret korostavat savolaisnuoria "tasaisemmin" sekä etuja että haittoja sukupuolesta riippumatta.

Kuopiolaisten nuorten mielipiteet ovat varmemmat, mutta myös polarisoituneemmat. Niin tytöillä kuin pojillakin näyttää olevan selvä käsitys siitä, miten suhtautua ulkomaalaisiin. Koska taulukko 11 kertoo ainoastaan keskiarvon kuopiolaispoikien ja -tyttöjen peloista ja toiveista, se ei paljasta koko totuutta. Sukupuolten välisiä eroja on siis syytä tarkastella hieman lähemmin. Kuopiolaiset tytöt näyttävät selvästi haluavan korostaa ulkomaalaisten mukanaan tuomia myönteisiä asioita. Tytöistä 70% uskoo suomalaisten kielitaidon paranevan ulkomaalaisten myötä pojista vain 38%:n pitäessä sitä todennäköisenä. Myös suomalaisten suvaitsevaisuuden kasvuun uskoo 72% tytöistä poikien vastaavan prosenttiosuuden ollessa 45%. Erityisen hyvin kuopiolaisten tyttöjen positiivinen asennoituminen tulee ilmi väitteessä "suomalaisten elämäniloisuus lisääntyy". Kun pojista vain 21% iloitsee mahdollista yleisen positiivisuuden kasvua, pitää tytöistä 42% elämäniloisuuden lisääntymistä todennäköisenä (vertailun vuoksi mainitta-

koon, että vastaavat prosenttiosuudet Joensuussa ovat pojilla 18% ja tytöillä 26%).

Ulkomaalaisten maahanmuuttoon liitettyjen seurausten yhteydessä voi havaita, että maahamme pakolaisia lisää haluavat painottavat muita enemmän myös ulkomaalaisten mukanaan tuomia myönteisiä asioita pakolaisia vähemmän haluavien taas korostaessa uhkia. Seitsemästä uhasta ja edusta muodostetun summamuuttujan ja pakolaismyönteisyyden välinen korrelaatio ($r=.64$) on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Myös muiden ulkomaalaisten vastaanottohalukkuus ja maahanmuuton seurausten kokeminen ovat selvässä yhteydessä toisiinsa ($r=.54$).

6.5. Entä kun ulkomaalaiset ovat jo täällä?

Tähän asti nuoria pyydettiin arvioimaan omaa ulkomaalaisiin suhtautumistaan tilanteissa, joissa ulkomaalaiset nähdään maamme rajojen ulkopuolella olevina, potentiaalisina maahanmuuttajaryhminä. Miten tilanne ja mielipiteet muuttuvat, kun ulkomaalaisryhmien kuvitellaan jo olevan Suomessa. Miten nuoret kokevat ajatuksen ulkomaalaisesta naapurina tai koulukaverina? Näitä ajatuksia mitattiin Lange & Westinin (1991) käyttämällä, ja myös Jaakkolan (1989, 1995) hyödyntämällä Bogarduksen sosiaalista etäisyyttä mittaavalla asteikolla, jotta nähtäisiin onko nuorten (kuviteltu) sosiaalinen kanssakäyminen niin avointa ja ennakkoluulotonta kuin usein ajatellaan.

Taulukosta 12 voi havaita, että itäsuomalaiset nuoret suhtautuvat pääosin myönteisesti ulkomaalaisen kanssa käytävään vuorovaikutukseen. Koska sukupuolten väliset ja myös saman sukupuolen sisäiset eroavaisuudet ovat kuitenkin melko voimakkaat, on kutakin vastaajaryhmää haluttu käsitellä omana kokonaisuutenaan.

Taulukko 12. Sosiaaliseen kanssakäymiseen ulkomaalaisen kanssa myönteisesti suhtautuvien osuus sukupuolittain Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Hyvin tai melko mieluista

	Kuopio		Joensuu	
	Poika	Tyttö	Poika	Tyttö
Kaveripiiriisi kuuluisi ulkomaalaisia	53	100	69	83
Naapurissasi asuisi ulkomaalaisia	51	95	64	83
Työ- tai opiskelukavereinaisi olisi ulkomaalaisia	51	98	73	83
Lähisukulaisesi menisi naimisiin ulkomalaisen kanssa	28	86	44	71
Lääkärisi olisi ulkomaalainen	34	56	43	36
(N=177)	(47)	(43)	(45)	(42)

Vastaajista valtaosalle olisi "hyvin tai melko mieluista", että kaveripiiriin tai työ- tai opiskelukavereihin kuuluisi ulkomalaisia. Myös ajatus ulkomaalaisesta naapurista saa pääosin hyväksynnän. Tilanne kuitenkin muuttuu, kun ulkomaalainen kuvitellaan oman lähisukulaisen aviopuolisona tai lääkärinä. Ulkomaalainen hyväksytään sitä paremmin, mitä enemmän kykenee itse vaikuttamaan kanssakäymisen laatuun. Kun vastaaja kuvittelee tilannetta, jossa ulkomaalainen ilmaantuu elämään, eikä itse voi aktiivisesti vaikuttaa kanssakäymisen laatuun, ei suhtautuminen ole enää yhtä ennakkoluulotonta.

Tytöt suhtautuvat kautta linjan poikia ennakkoluulottomammin henkilökohtaiseen kanssakäymiseen ulkomaalaisen kanssa. Tulos ei yllätä, sillä tyttöjen humanitaarisempi asennoituminen ilmeni jo mitattaessa suhtautumista eri ulkomaalaisryhmiin. Pojille erityisen ei-toivottua tuntuu olevan ajatus oman lähisukulaisen avioitumisesta ulkomaalaisen kanssa. Kuopiolaisista pojista vain 28% pitää ajatusta "hyvin tai melko mieluisana", kun 30%:n mielestä ajatus "ei olisi lainkaan mieluinen".

Erot kaupunkien välillä noudattavat tuttua linjaa. Kuopiossa mielipiteet ovat voimakkaasti polarisoituneet; niin tytöt kuin pojatkin omaavat selkeän käsityksen siitä, miten suhtautua kanssakäymiseen ulkomaalaisen kanssa. Kuopiolaiset tytöt ovat "silmiinpistävän" ennakkoluulottomia ja avoimia suhteessa ulkomaalaisten kanssa käytävään vuorovaikutukseen. Joensuussa erot sukupuolten välillä eivät ole yhtä jyrkät. Tyttöjen humanitaarisempi ja ennakkoluulottomampi asennoituminen on selkeä myös Joensuussa, mutta ero poikiin ei ole Kuopioon verrattavaa.

Kun itäsuomalaisten nuorten suhtautumista ulkomaalaisten kanssa käytävään sosiaaliseen vuorovaikutukseen vertaa Jaakkolan koko väestön kattaviin tuloksiin, on tiettyjä eroavaisuuksia havaittavissa. Kun Jaakkolan vastaajista kaksi kolmasosaa ottaisi "hyvin tai melko mielellään" naapurikseen tai työtoverikseen ulkomaalaisen, jäävät vastaavat prosenttiosuudet kuopiolaisten poikien kohdalla 50:een muiden ryhmien (erityisesti kuopiolaisten tyttöjen) suhtautumisen ollessa selkeästi Jaakkolan vastaajia ennakkoluulottomampaa. Arvoituksellista sen sijaan on, miksi ajatus ulkomaalaisesta lääkärinä on yhdeksäsluokkalaisille nuorille selvästi vähemmän miellyttävä kuin Jaakkolan vastaajille. Kun Jaakkolan vastaajista 56% hyväksyisi ulkomaalaisen "hyvin tai melko mielellään" lääkäriseksi, nousevat myönteisyydellään samalle tasolle vain kuopiolaiset tytöt muiden vastaajaryhmien prosenttiosuuksien jäädessä alle puoleen tai reiluun kolmasosaan.

6.6. Menestyneet oppilaat suvaitsevaisimpia

Jaakkolan tutkimustuloksista kävi ilmi, että eräs tärkeä sosiaalisen vuorovaikutuksen valmiutta selittävä tekijä on koulutus: kansakoulun ja lukion käyneiden välinen ero suhtautumisessa oli noin 30 prosenttiyksikköä. Myös muualla maailmassa tehtyjen tutkimusten tulokset ovat samansuuntaisia; korkea koulutus on selvästi yhteydessä myönteisiin ulkomaalaisasenteisiin (Jaakkola 1995, 12, 48).

Voiko teoria koulutuksen ja ulkomaalaisasenteiden välisestä yhteydestä olla siirrettävissä myös peruskouluikäisiin nuoriin, jolloin myönteistä ulkomaalaiseen suhtautumista selittäisi koulumenestys? Ovatko keskiarvo tai oppilaan jatkosuunnitelmat niitä tekijöitä, jotka parhaiten selittävät itäsuomalaisten nuorten etnisiä asenteita? Taulukossa 13 on tarkasteltu myönteisen sosiaaliseen vuorovaikutukseen suhtautumisen ja keskiarvon välistä yhteyttä kaupungeittain, jolloin pois ovat jääneet ne vastaajat, jotka erilaisia kanssakäymisen muotoja kysyttäessä ovat antaneet vastauksen "ei kovin mieluista, ei lainkaan mieluista" tai "en osaa sanoa". Taulukosta on jätetty myös kokonaan pois vastaajat, joiden keskiarvo sijoittuu viiden ja kuuden välille, koska lukumääräisesti heitä on vain kaksi, yksi tyttö ja yksi poika Joensuuissa.

Taulukko 13. Myönteisesti sosiaaliseen kanssakäymiseen ulkomaalaisten kanssa suhtautuvien osuus keskiarvoittain Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Hyvin tai melko mieluista, että

	6-6,9	7-7,9	8-8,9	9-
Kaveripiiriisi kuuluisi ulkomaalaisia				
Kuopio	31	69	86	93
Joensuu	13	81	78	92
Naapurissasi asuisi ulkomaalaisia				
Kuopio	46	77	78	71
Joensuu	25	76	74	88
Työ- tai opiskeluka- vereinasi olisi ulkomaalaisia				
Kuopio	46	73	81	79
Joensuu	25	71	85	92
Lähisukulaisesi menisi naimisiin ulkomaalaisen kanssa				
Kuopio	31	50	68	43
Joensuu	13	67	63	67
Lääkärisi olisi ulkomaalainen				
Kuopio	23	42	51	50
Joensuu	13	48	48	33

Kuten taulukosta 13 käy ilmi, on linja johdonmukainen: paremman keskiarvon omaavat oppilaat suhtautuvat pääsääntöisesti muita myönteisemmin ulkomaalaisten kanssa käytävään sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Linja on erityisen selkeä, kun tuloksia tarkastelee huonoimman, 6-6,9, ja parhaimman, yli 9, keskiarvon omaavien ryhmien välillä. Paikoin yli 90% 9 tai sitä paremman keskiarvon oppilaista suhtautuu vuorovaikutukseen myönteisesti samanaikaisesti vain hieman yli 10% 6-6,9 keskiarvon oppilaista ajatellessa yhtä ennakkoluulottomasti. Suurin osa huonoimman keskiarvon omaa-

vista oppilaista ei pidä mieluisana minkäänlaista ulkomaalaisten kanssa käytävää vuorovaikutusta.

Kaupungeittain tarkasteltuna huomio kiinnittyy Joensuuhun, missä huonoimman ja parhaimman keskiarvoryhmän välinen suhtautumisero on merkittävä. Korkeimmillaankin vain neljäsosa keskiarvon 6-6,9 oppilaista Joensuussa pitää ulkomaalaisten kanssa käytävää kanssakäymistä mieluisana (ulkomaalainen naapurina, työ- tai opiskelukaverina) Kuopiossa vastaavien prosenttiosuuksien noustessa melkein 50:een. Toisaalta Joensuussa parhaimpaan keskiarvoryhmään kuuluvat yhdeksäsluokkalaiset ovat suhtautumisessaan kuopiolaisia ikätovereitaan ennakkoluulottomampia. Ainoan poikkeuksen muodostaa ajatus ulkomaalaisesta lääkärinä, mikä saa Joensuussa kaikissa keskiarvoryhmissä heikon hyväksynnän, parhaimpien oppilaiden suhtautumisen ollessa jopa heikompia oppilaita kielteisempää.

Kuopiossa huomioitavaa on keskiarvon 8-8,9 omaavien oppilaiden jopa yli 9 keskiarvon oppilaita hieman myönteisempi asennoituminen ulkomaalaisten kanssa käytävään vuorovaikutukseen. Ilmiö saa selityksen, kun kuopiolaisia yhdeksäsluokkalaisia tarkastelee sukupuolittain eri keskiarvoryhmiin sijoitettuina unohtamatta aiemmin havaittua linjaa kuopiolaisten tyttöjen ulkomaalaismyönteisyydestä. Tytöistä peräti 49% sijoittuu keskiarvolla välille 8-8,9 pojilla vastaavan prosenttiosuuden ollessa 34. Vertailun vuoksi mainittakoon, että yli 9 keskiarvo on 16%:lla tytöistä ja 15%:lla pojista. Jotain kertonee sekin, että kuopiolaisista tytöistä 86% ilmoittaa peruskoulun jälkeiseksi jatko-opiskelupaikakseen lukion, vain 2% muun ammatillisen oppilaitoksen (kuten terveydenhuolto-oppilaitoksen tai kauppaoppilaitoksen) ja 5% ammattikoulun. Kuopiolaisista pojista lukioon aikoo 65%, joensuulaisista pojista 68% ja joensuulaisista tytöistä 71%.

Mikä sitten selittää yhteyden hyvän koulumenestyksen ja myönteisen ulkomaalaisten kanssa käytävään vuorovaikutukseen suhtautumisen välillä? Jaakkola (1995, 12-14) on tarkastellut kysymystä korkean koulutuksen ja ulkomaalaisasenteiden välisestä suhteesta norjalaisten Jenssenin ja Engesbakin selitysten kautta. Heidän mukaansa

korkea koulutus tarjoaa aineellisen menestyksen ohella muun muassa tunteen oman elämän hallinnasta. Näin ei synny tarvetta syyttää muita omista vastoinkäymisistä. Koulutus myös mahdollistaa pääsyn sosiaalisesti arvostettuihin ammatteihin, joissa ei tarvitse kilpailla siirtolaisten kanssa. Jenssen ja Engesbak käyttävät käsitettä suhteellinen deprivatio, jolla he viittaavat tilanteeseen, jossa ihmiset vertaavat itseään heitä paremmassa asemassa oleviin. E erityisen yleistä suhteellisen deprivatian on havaittu olevan vähän koulutusta saaneiden keskuudessa. On selvää, että juuri nämä ryhmät kokevat ulkomaalaiset uhkana omalle hyvinvoinnilleen kilpailevathan ulkomaalaiset heidän kanssaan samoista työpaikoista ja asunnoista.

Jenssenin ja Engesbakin (emt. 12-14) selitykset ovat osin sovellettavissa myös yhdeksäsluokkalaisten etnisten asenteiden ja koulumenestyksen yhteyksien tarkasteluun. On ilmeistä, että hyvän koulumenestyksen mukanaan tuoma pärjäämisen tunne edesauttaa tunnetta oman elämän hallinnasta. Oppilaat, joille vastuunkantaminen ja päämäärätietoinen toiminta ovat itsestäänselvyksiä, ovat kenties ikätovereitaan kypsempinä ja myös kykenevämpiä itsenäiseen, syvälliseen ajatteluun. Kuten Jenssen ja Engesbak toteavat (pitkä) koulutus kehittää kognitiivista kompetenssia ja tekee ihmiset vastustuskykyisiksi siirtolaisvihamieliselle propagandalle. Huomio suunnataan yksinkertaistusten sijaan ilmiöiden vivahteisiin ja vältetään stereotyyppisen ajattelun yksioikoisuus. Koulussa hyvin menestyvä oppilas ei kenties tunne yhtä suurta uhkaa oudon ilmiön kohdatessaan kuin huonompi oppilas, vaan suhtautuu objektiivisesti tarkkaillen ja muodostaa mielipiteensä vasta asiaan paneuduttuaan. Osin suvaitsevaisuus lienee näennäistä, sillä koulussa hyvin menestyviltä oppilailta usein odotetaankin "kunnollista" käytöstä.

6.7. Mitä samankaltaisempi, sitä suositumpi

Jaakkola havaitsi tutkimuksessaan, että suomalaisten ulkomaalaiseen suhtautumiseen vaikuttaa suuresti se, mitä kansallisuutta ulkomaalainen edustaa; "erirotuisiin" suhtaudutaan "omaa lajia" kielteisemmin. Tätä suomalaista "rasismia" kuvaa hyvin tutkimustu-

los, jonka mukaan peräti joka toinen suomalainen (51%) katsoo, että "joihinkin rotuihin kuuluvat ihmiset eivät kerta kaikkiaan sovi asumaan modernissa yhteiskunnassa". Suomalaisista 28% on myös sitä mieltä, että "Suomessa ei tulisi sallia islamin uskon harjoittamista, koska se uhkaa kulttuuriamme". (Jaakkola 1996, 244-245; 1995,55-57.)

Tutkimustulostensa perusteella Jaakkola teki johtopäätöksen, jonka mukaan sosioekonomisen uhan kokeminen ja eturistiriidat eivät yksinään ole riittäviä selityksiä sille, miten suomalaiset asennoituvat ulkomaalaisiin. Asia havainnollistui tarkasteltaessa suomalaisten suhtautumista eri kansallisuusryhmiin. Norjalaiset, englantilaiset, amerikkalaiset, ruotsalaiset ja virolaiset olivat vuonna 1993 suomalaisten "suosituimmuus"-listan kärjessä siitäkkin huolimatta, että juuri nämä samat ryhmät olivat kaikkein kilpailukykyisimpiä suomalaisten työmarkkinoilla. Vähiten suosittuja olivat ensimmäisten pakolaisryhmiemme, chileläisten ja vietnamlaisien, ohella ne ryhmät, joiden maahanmuutto on viime aikoina kasvanut ja joiden taholta on myös jatkossa odotettavissa muuttopainetta. (emt.)

Miten itäsuomalaiset yhdeksäsluokkalaiset suhtautuvat eri kansallisuusryhmiin? Onko nuorten asennoituminen vanhempia ikäluokkia myönteisempää ja suosivatko nuoret eri kansallisuuksia kuin vanhemmat? Taulukossa 14 on vertailtu Jaakkolan vuoden 1993 koko väestön kattavia tutkimustuloksia itäsuomalaisten nuorten näkemyksiin keväältä 1996.

Taulukko 14. Myönteinen¹⁾ suhtautuminen eri kansallisuusryhmien maahanmuuttoon. Vertailu Jaakkolan tutkimus 1993 ja Kuopion ja Joensuun yhdeksäsluokkalaiset 1996 (%).

	koko väestö 1993	Kuopio 1996	Joensuu 1996
norjalaiset	74	70	74
englantilaiset	72	80	73
amerikkalaiset	66	76	73
ruotsalaiset	61	52	55
virolaiset	55	49	55
saksalaiset	55	67	57
kreikkalaiset	48	49	61
italialaiset	47	66	60
kiinalaiset	41	50	43
puolalaiset	37	41	43
chileläiset	35	48	44
afrikkalaiset	31	50	47
turkkilaiset	28	36	40
venäläiset	25	32	25
serbit	22	42	35
(N)	(1035)	(90)	(87)

1) Näkisi ko. kansallisuusryhmään kuuluvan muuttavan Suomeen hyvin tai melko mieluusti.

Taulukosta voi havaita, että niin savolais- ja karjalaisnuorten kuin Jaakkolan vastaajienkin "mieltymykset" ovat pitkälti yhteneväiset. Suosituimpia kansoja ovat norjalaiset, englantilaiset ja amerikkalaiset. Vähemmän myönteisesti suhtaudutaan venäläisten, turkkilaisten ja serbien maahanmuuttoon. Vaikka linjat eri ikäryhmissä ovat pitkälti yhteneväiset, on nuorten suhtautuminen pääsääntöisesti Jaakkolan vastaajia myönteisempää. Amerikkalaisiin nuoret suhtautuvat erityisen myönteisesti. Myös serbeihin, italialaisiin, chileläisiin ja afrikkalaisiin suhtautuminen on nuorten keskuudessa selvästi muuta väestöä myönteisempää.

Joidenkin maahanmuuttajaryhmien kohdalla nuorten myönteinen asennoituminen lienee ikäsidonlainen ilmiö. Erityisesti nuoriin vetoaa amerikkalaisuus, ja amerikkalaiset ovatkin suosittuja maahanmuuttajaehdokkaita. Chileläisiä nuoret eivät, oletettavasti nuoren ikänsä vuoksi, kykene samastamaan pakolaisryhmäksi, ja tämä näkyy vanhempia ikäryhmiä myönteisempänä suhtautumisena. Kiinnostavaa on myös nuorten muuta väestöä kielteisempi suhtautuminen ruotsalaisiin. Usein juuri nuoruusikään (erityisesti pojilla, kuten tulemme jäljempänä toteamaan) liittyy kielteinen suhtautuminen läntisiin naapureihimme. Koulun pakkoruotsilla sekä perinteisellä Suomi-Ruotsi-kilpailuasetelmalla lienee osuutensa nuorten kielteisten asenteiden muodostumiseen.

Koska taulukossa 14 nuorten mielipiteitä käsiteltiin vain keskiarvollisena kokonaisuutena, erittelemättä Kuopion ja Joensuun välisiä suhtautumiseroja, on tuloksia syytä tutkia tarkemmin sekä sukupuolen että kaupungin mukaan.

Taulukko 15. Myönteinen¹⁾ suhtautuminen eri kansallisuusryhmien maahanmuuttoon sukupuolittain Kuopiossa ja Joensuussa (%).

	Kuopio		Joensuu	
	Poika	Tyttö	Poika	Tyttö
Norjalaiset	62	77	67	81
Englantilaiset	74	86	67	79
Amerikkalaiset	72	79	62	83
Ruotsalaiset	32	72	41	69
Virolaiset	38	60	45	64
Saksalaiset	55	79	47	66
Italialaiset	53	79	44	76
Inkerinsuomal.	50	69	49	71
Kreikkalaiset	47	51	52	69
Kiinalaiset	32	67	29	57
Chileläiset	32	63	33	55
Serbit	30	53	32	38
Marokkolaiset	30	58	33	48
Afrikkalaiset	30	70	33	60
Puolalaiset	26	56	40	45
Somalit	26	69	33	43
Kurdit	23	49	31	43
Turkkilaiset	19	53	32	48
Arabit	21	53	22	38
Venäläiset	15	49	16	33
(N)	(47)	(43)	(45)	(42)

1) Näkisi ko. kansallisuusryhmään kuuluvan muuttavan Suomeen hyvin tai melko mieluusti.

Taulukosta 14 voitiin havaita, että sekä kuopiolais- että joensuulaisnuorten asenteet eri kansallisuuksia kohtaan kulkevat pitkälti samoilla linjoilla. Eroja toki löytyy, kuten vaihtelut suhtautumisessa kreikkalaisiin (kuopiolaisista nuorista 49% ja joensuulaisista 61% näkisi "hyvin tai melko mieluusti" kreikkalaisten muuttavan Suomeen) ja saksalaisiin (kuopiolaisista 67% ottaisi maahamme mieluusti saksalaisia, joensuulaisista 57%). Merkittävistä mielipide-eroista näiden kansallisuuksien kohdalla tuskin kuitenkaan

on kysymys. Mielitymykset ja asenteet ovat usein tilannekohtaisia, ja mielipiteet ilmaistaan vallitsevan tunnetilan pohjalta. Oletettavasti prosenttijakaumat, niin kreikkalaisten kuin saksalaistenkin osalta, olisivat yhtä hyvin voineet olla toisenlaiset.

Sukupuolittain tarkasteltuna tulokset ovat ennalta-arvattavia. Pojat suhtautuvat kaikkiin mainittuihin kansallisuusryhmiin naisia huomattavasti kielteisemmin. Erityisen suuret sukupuolten väliset erot ovat mm. ruotsalaisiin, chileläisiin, kiinalaisiin, afrikkalaisiin ja turkkilaisiin suhtautumisessa. Nuorten vastauksissa voi myös havaita jo Jaakkolan tutkimuksessa näkyneen ilmiön: mitä enemmän ryhmä poikkeaa "omasta lajista", sitä suuremmiksi kasvavat poikien ja tyttöjen väliset mielipide-erot.

Kuopiossa erot nousevat Joensuutakin suuremmiksi. Selvästi haluttuja maahanmuuttajaryhmiä ovat kuopiolaispoikien mielestä vain englantilaiset (74% näkisi heidän muuttavan Suomeen "hyvin tai melko mieluusti"), amerikkalaiset (74% ottaisi Suomeen mielellään) ja norjalaiset (62% ottaisi Suomeen mielellään). Vähiten haluttuja maahanmuuttajia savolaispojille ovat turkkilaiset (19% ottaisi Suomeen mielellään) ja venäläiset (vain 15% ottaisi mielellään maahan). Kuopiolaisten tyttöjen myönteisyys näkyy sitä paremmin, mitä vähemmän ko. kansallisuusryhmä muistuttaa "omaa lajia". Esimerkiksi kiinalaisten kohdalla poikien ja tyttöjen myönteisyyden ero on 35%, afrikkalaisten ollessa kyseessä 40% ja somalien kohdalla jopa 43%.

Eri kansallisuusryhmiin suhtautumista voi tarkastella myös eräästä tämän tutkimuksen taustalla olleesta lähtökohdasta käsin: Joensuussa vaikuttaa äärioikeistolaisen arvomaailman omaksunut skinhead-alakulttuuri, jonka jäsenenä on pääasiassa nuoria, 13-25-vuotiaita miehiä. Kaupungissa on esiintynyt erityisesti somaleihin, mutta myös muihin ryhmiin kohdistuneita rasistisia hyökkäyksiä. Kuopiossa ei vastaavia ilmiöitä ole esiintynyt kaupungissa asuvista pakolaisista huolimatta. Näkyykö tämä tarkasteltaessa suhtautumista esimerkiksi aggressioiden kohteena olleisiin somaleihin?

Jos nuorten asenteita tarkastelee somaleiden osalta, eivät edellä mainitut tosiasiat saa selitystä. Joensuulaispojista tosin vain kolmannes (33%) näkisi "hyvin tai melko mielellään" somaleiden muuttavan Suomeen, mutta vastaava osuus kuopiolaispojista on vieläkin alhaisempi, 26%. Kysymys siitä, miksi Kuopio on välttänyt Joensuun kaltaisen somaleihin kohdistuvan vihamielisyyden, ei saa vastausta. Tyttöjen kohdalla ero kuopiolaisten hyväksi on huomattava: joensuulaisista tytöistä 43% näkisi mieluusti somaleiden tulevan Suomeen, kuopiolaistytöistä peräti 69%. Kun tarkasteluun otetaan suhtautuminen saksalaisiin, joiden organisoituneiden äärioikeistolaisten ja natsimielisten ryhmittymien voidaan olettaa muodostavan "esikuvan" joensuulaisille skineille, ei Kuopion ja Joensuun välillä ole havaittavissa oletetun kaltaista asennoitumista. Kuopiolaisista pojista 55% näkisi saksalaisten muuttavan maahan hyvin tai melko mieluusti vastaavan prosenttiosuuden ollessa joensuulaispojilla "vain" 47%.

6.8. Maalitauluna kaikenlainen poikkeavuus

Vesa Puuronen (1996, 39-41) toteaa Jaana Lähteenmaata lainaten, että skinheadien ideologian ja tyylin voi, kansainvälistymisen ohella, nähdä vastauksena sukupuolten välisen suhteen muuttumiseen. Koska perinteinen miehen malli ei ole kyennyt vastaamaan naisten emansipaatioon ja tasa-arvopyrkimyksiin, on skinien ideologia pyrkinyt säilyttämään sukupuolten väliset roolit ja perinteisen, kovan maskuliinisen patriarkaalisuuden. Jos skinit eivät pidä somaleista, eivät he myöskään pidä perinteisen maskuliinisuuden hylänneistä sivareista ja homoista.

Jaakkola (1995, 78-81) havaitsi tutkimuksessaan, että ne, jotka osoittautuivat muita ulkomaalaisvastaisemmiksi suhtautuivat muita kielteisemmin myös aseistakieltäytyjiin, homoseksuaaleihin sekä naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon. Ulkomaalaisiin suhtautuminen osoittautui siis osaksi laajempaa asennekokonaisuutta. Tutkimuksesta ilmeni myös kielteisten ulkomaalaisasenteiden yhteys autoritaariseen persoonallisuuteen, jonka ominaisuuksina on nähty muun muassa sovinnaisuus, voimakkaiden johtajien kaipuu sekä

kurin, järjestyksen ja kovan työnteon korostaminen. Jaakkolan tutkimuksen autoritaarisimmat henkilöt vastustivat eniten ulkomaalaisten kanssa käytävää sosiaalista vuorovaikutusta, pelkäsivät muita enemmän ulkomaalaisten mukanaan tuomia terveyshaittoja ja yhteiskuntarauhan järkkymistä sekä uskoivat työttömyyden lisääntymiseen.

Ovatko ennakkoluuloisuus ja kielteiset ulkomaalaisasenteet jo nuorella iällä ulotettavissa osaksi laajempaa asennekokonaisuutta? Voidaanko kuopiolaisten tai joensuulaisten yhdeksäsluokkalaisten asenteista löytää viitteitä perinteisen, sukupuolten välisistä rooleista kiinnipitävän arvomaailman kannattamisesta? Taulukossa 16 nuorten asenneilmastoa on kartoitettu Jaakkolan (1995) omassa tutkimuksessaan käyttämien väitteiden avulla, jotta eri ikäryhmien näkemykset olisivat keskenään vertailukelpoiset.

Taulukko 16. Laajempi asenneilmasto Kuopiossa ja Joensuussa sukupuolittain (%).

Täysin tai osittain samaa mieltä

	Kuopio		Joensuu	
	Poika	Tyttö	Poika	Tyttö
Miesten ja naisten tasa-arvosta puhutaan nykyisin liikaa	70	43	60	33
Homoseksuaalit ovat aivan tavallisia ihmisiä siinä missä me muutkin	49	95	53	69
Aseistakieltäytyjien vakavasta tulisi kunnioittaa nykyistä enemmän	36	81	47	55
(N=177)	(47)	(43)	(45)	(42)

Nuorten vastaukset osoittavat, että ulkomaalaisasenteiden ja laajemman asenneilmaston välinen yhteys ei ole ominaista vain vanhempien ikäryhmien näkemyksille, myös nuorten etniset asenteet liittyvät osaksi yleisempää mielipideilmastoa. Ne ryhmät, jotka tutkimuksen kuluessa ovat osoittautuneet ulkomaalaiskielteisiksi, osoittautuvat epäluuloisiksi myös homoseksuaaleja, aseistakieltäytyjiä ja moderneja sukupuolirooleja kohtaan.

Poikien asenneilmaston kovuutta kuvaa se, että vastaukset kolmeen annettuun väitteeseen ovat Jaakkolan vastaajien (miesten ja naisten) näkemyksiä selvästi jyrkemmät. Vuonna 1993 Jaakkolan vastaajista 54% oli sitä mieltä, että miesten ja naisten tasa-arvosta puhutaan liikaa. Keväällä 1996 samaa mieltä oli 70% kuopiolais- ja 60% joensuulaispojista. Aseistakieltäytyjien vakaumuksen kunnioittamista piti vuonna 1993 tärkeänä 47% suomalaisista. Keväällä 1996 väitteen kanssa yhtä mieltä oli 47% joensuulaispojista, mutta vain 36% savolaispojista. Väitteeseen "homoseksuaalit ovat aivan tavallisia ihmisiä siinä missä me muutkin" kanssa yhtyi joensuulaispojista 53% ja kuopiolaispojista 49%, kun vastaava prosenttiosuus Jaakkolan vastaajilla oli 65.

Nuorten yleisellä asenneilmastolla on myös odotetunlainen yhteys siihen, miten paljon ollaan valmiita vastaanottamaan pakolaisia ja muita ulkomaalaisia. Ne, jotka kannattavat pienempien pakolais- ja ulkomaalaismäärien vastaanottamista Suomeen suhtautuvat myös jyrkimmin erityisesti ns. poikkeavien ryhmiin. Pakolaisten vastaanottohalukkuus korreloi erittäin merkitsevästi sekä asenteisiin homoseksuaaleja kohtaan ($r=.51$) että aseistakieltäytyjien vakaumuksen kunnioittamiseen ($r=.56$). Myös muiden ulkomaalaisten vastaanottohalukkuus on erittäin merkitsevässä yhteydessä niin homoseksuaaleihin suhtautumiseen ($r=.44$) kuin asenteisiin aseistakieltäytyjiäkin kohtaan ($r=.44$). Suhtautuminen miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon ei sen sijaan näytä selittävän halukkuutta pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten vastaanottamiseen.

6.9. Mikä selittää nuorten etnisiä asenteita?

Tähän asti itäsuomalaisten yhdeksäsluokkalaisten asenteita on tarkasteltu tutkimatta tai pohtimatta sen enempää, miten nuorten mielipiteet ovat muodostuneet. Tutkimustulosten pohjalta havaittiin muun muassa hyvän keskiarvon ja naissukupuolen yhteys myönteisiin pakolaisasenteisiin. Sosioekonomisen uhan kokemisen tarkastelussa todettiin myös, että vanhempien ammattiasemalla on selkeä yhteys siihen, miten suuri on nuoren kokema sosioekonominen uhka. Mikä tai mitkä sitten ovat niitä tekijöitä, jotka eniten vaikuttavat peruskouluikäisen nuoren käsityksiin "Muista", "Toisista"?

Seuraavassa nuorten etnisten asenteiden alkuperää selvitetään eräiden taustamuuttujien, kuten vanhempien sosioekonomisen aseman, nuoren koulumenestyksen sekä ulkomaalaiskontaktien kautta.

6.9.1. Aktiiviset pärjääjät suvaitsevat

Luvussa 6.6. tarkasteltiin keskiarvon ja ulkomaalaisten kanssa käytävän vuorovaikutuksen välistä yhteyttä. Tuloksista havaittiin, että mitä parempi oppilaan keskiarvo oli, sitä myönteisempää oli hänen suhtautumisensa ulkomaalaisten kanssa käytävään sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Erityisen myönteisiksi osoittautuivat 8-8,9 keskiarvon omaavat kuopiolaiset tytöt. Samassa yhteydessä todettiin Jaakkolan omissa tutkimuksissaan havaitsema korrelaatio korkean koulutuksen ja suvaitsevien etnisten asenteiden välillä. Taulukossa 17 oppilaan koulumenestyksen ja etnisten asenteiden tarkastelua jatketaan pyrkimyksenä saada esiin keskiarvon todellinen selitysarvo.

Taulukko 17. Pakolaisten vastaanottohalukkuus keskiarvon mukaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Pakolaisia pitäisi ottaa nykyiseen verrattuna

Keski- arvo	paljon tai jonkin verran enemmän	kuin ennenkin	paljon tai jonkin verran vähemmän	eos	(N)
5-5,9					
Kuopio	-	-	-	-	-
Joensuu	-	-	100	-	(2)
6-6,9					
Kuopio	15	-	54	15	(13)
Joensuu	13	13	75	-	(8)
7-7,9					
Kuopio	8	38	46	4	(26)
Joensuu	33	10	43	14	(21)
8-8,9					
Kuopio	24	46	19	8	(37)
Joensuu	19	37	37	15	(27)
9-10					
Kuopio	43	29	21	7	(14)
Joensuu	17	50	25	4	(24)
<hr/>					
Kaikki					
Kuopio	21	34	32	8	(90)
Joensuu	21	30	40	9	(82)

1) Taulukon prosenttiosuudet jäävät vajaiksi, koska joidenkin lomakkeiden kohdalla esiintyi puutteita joko keskiarvoissa tai vastauksissa pakolaisten vastaanottohalukkuudesta.

Keskiarvo osoittautuu merkittäväksi pakolaisasenteiden mittariksi myös pakolaisten vastaanottohalukkuuden osalta. Karkeasti sanoen voi todeta, että pakolaismyönteisyys kasvaa keskiarvon mukaan. Tutkimuskaupunkien väliltä paljastuu kuitenkin eroja. Kuopiossa menestyvät oppilaat ovat asenteiltaan selkeän myönteisiä joensuulaisten "menestyjien" kannattaessa enemmänkin nykyisen tason

säilyttämistä. Joensuussa huono keskiarvo puolestaan selittää kielteisiä pakolaisasenteita Kuopiota enemmän. Mielenkiintoisen ryhmän muodostavat myös joensuulaiset keskiarvon 7-7,9 oppilaat, joista peräti 33% kannattaa nykyisen pakolaismäärän lisäämistä Kuopiossa vastaavan prosenttiosuuden ollessa 8.

Tuloksia tulkittaessa on syytä huomioida prosenttiosuuksien taustalta löytyvät absoluuttiset lukumäärät. Luvussa 6.6. todettiin, että kuopiolaisista tytöistä noin puolet sijoittuu keskiarvolla välille 8-8,9. Samalla todettiin, että savolaistytöistä peräti 86% toivoo jatko-opiskelupaikakseen lukiota muiden ryhmien vastaavan prosenttiosuuden ollessa 70 tai vähemmän. Tähänastisia tutkimustuloksia ajatellen on mielenkiintoista myös se, että kuopiolaispojista 19% sijoittuu keskiarvoryhmään 6-6,9. Kuopiolaistytöistä vastaavan ryhmään sijoittuu 9%, joensuulaistytöistä 7% ja joensuulaispojistakin vain 13%. Yksityiskohtana mainittakoon, että yli 9 keskiarvon omaavia joensuulaisoppilaita on otoksessa 24, kuopiolaisia lähes puolet vähemmän. Myös jatko-opiskelu muodostuu loogiseksi jatkumoksi koulumenestykselle. Kun kuopiolaispojista 21% ilmoittaa pyrkivänsä ammattikouluun, suunnittelee vastaavia opintoja vain 5% kuopiolaisista tytöistä, 7% joensuulaistytöistä ja 11% joensuulaisista pojista.

Kyselylomakkeessa tiedusteltiin myös yhdeksäsluokkalaisten kuulumista kerhoihin tai järjestöihin. Kysymyksellä pyrittiin selvittämään vastaajan ulkomaalaisasenteiden, koulumenestyksen ja yleisen aktiivisuuden välistä yhteyttä. Samalla pyrittiin saamaan selville joensuulaisten nuorten yhteyksiä natsimielisiin skinheadeihin.

Myös tämän kysymyksen kohdalla näyttää tutkimustulosten yhtenäinen linja jatkuvan. Pakolaismyönteisimpien ryhmien harrastusaktiivisuus on korkeinta, pakolaiskielteisten vähäisintä. Joensuulaispojista 53%, joensuulaistytöistä 55%, kuopiolaistytöistä 48% ja pakolaiskielteisistä kuopiolaispojista peräti 77% ei kuulu mihinkään kerhoon/järjestöön. Pakolaismyönteisiksi osoittautuneiden savolaistytöiden aktiivisuus on selvästi monipuolisinta. Kerho-

jäsenyydet ulottuvat urheiluseuroista, partioista ja 4H-kerhosta aina eläinten oikeuksia puolustaviin järjestöihin asti. Poikien harrastaminen sekä Kuopiossa että Joensuussakin liittyy enemmän erilaisiin urheilulajeihin. Yhtään viittausta natsimielisiin skinheadeihin ei löytynyt, vaikka eräs kuopiolaispoika ilmoittikin harrastukseensa pakolaisten potkimisen.

6.9.2. Vanhempien vaikutus

Tämän tutkimuksen puitteissa ei päästä käsiksi siihen "henkiseen ilmapiiriin" tai arvomaailmaan, mikä nuorten kasvuympäristössä vallitsee. Näin selvittämättä jää kasvattajien oman esimerkin vaikutus nuoren asenteisiin ja suvaitsevaisuuteen. On selvää, että kasvattajan henkilökohtainen arvomaailma vaikuttaa siihen, miten nuori, jonka maailmankuva on hahmottumassa, oppii suhtautumaan ympäröivään maailmaan. Omilla toimintamalleillaan ja ratkaisuilleen kasvattajat välittävät lapsilleen tavan, jolla elämän eri vivahteisiin voi suhtautua.

Jaakkola totesi omassa tutkimuksessaan (1995), että muun muassa paljon koulutusta saaneet korkeassa ammattiasemassa olevat ihmiset suhtautuivat ulkomaalaisiin myönteisemmin kuin vähän koulutetut alempien sosiaaliryhmien ihmiset. Myös työttömien ja kotirouvien etniset asenteet osoittautuivat kielteisiksi. Välittyvätkö nämä asenteet kasvattajilta seuraaville sukupolville? Voidaanko kuopiolais- ja joensuulaisnuorten etnisten asenteiden ja heidän vanhempiansa sosioekonomisen aseman välillä havaita yhteyttä?

Taulukko 18. Pakolaisten vastaanottohalukkuus vanhempien ammattiaseman mukaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Pakolaisia pitäisi ottaa nykyiseen verrattuna

	paljon tai jonkin verran enemmän	kuin ennenkin	paljon tai jonkin verran vähemmän	eos	%	(N)
Kuopio						
Työv.	17	40	34	9	100	(35)
Keskil.	27	34	33	6	100	(48)
Joensuu						
Työv.	17	26	55	2	100	(42)
Keskil.	28	31	28	14	100	(36)
Kaikki						(161)

Kuten taulukosta 18 voi havaita, suhtautuvat keskiluokkaisten vanhempien lapset pakolaisten vastaanottamiseen molemmissa kaupungeissa työväestön lapsia myönteisemmin. Joensuussa ilmiö on erityisen selvä. Yli puolet työväenluokkaisten perheiden lapsista ottaisi pakolaisia maahan nykyistä vähemmän vain 17%:n halutessa heitä lisää. Keskiluokkaisten perheiden lapsiin verrattuna määrä on yli kaksinkertainen. Kuopiossa pakolaisia nykyistä vähemmän haluavia työväenluokkaisia nuoria on 34%, mikä on yli 20% vähemmän kuin vastaava prosenttiosuus Joensuussa. Jostain syystä joensuulaisten alhaisen ammattistatuksen omaavien vanhempien lapset kokevat pakolaiset erityisenä uhkana omalle hyvinvoinnilleen.

Puhuttaessa muiden ulkomaalaisten kuin pakolaisten Suomeen tulosta eivät reaktiot ole yhtä jyrkkiä. Taulukosta 19 voidaan havaita, että Kuopiossa ulkomaalaisia enemmän haluavia työväenluokkaisia nuoria on jopa enemmän kuin vastaavia keskiluokkaisista perheistä tulevia nuoria. Keskiluokkaiset nuoret näyttäisivät olevan voimakkaasti nykyisen tason säilyttämisen kannalla.

Taulukko 19. Muiden ulkomaalaisten vastaanottohalukkuus vanhempien ammattiaseman mukaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Ulkomaalaisia yleensä pitäisi ottaa nykyiseen verrattuna

	paljon tai jonkin verran enemmän	kuin ennenkin	paljon vähemmän	eos	%	(N)
Kuopio						
Työv.	31	34	20	14	100	(35)
Keskil.	28	42	20	10	100	(50)
Joensuu						
Työv.	17	43	14	26	100	(42)
Keskil.	39	25	14	22	100	(36)
Kaikki						(163)

1) Muuttujasta puuttuu aste "jonkin verran vähemmän".

Joensuussa eri sosiaaliryhmien väliset asenteet muita ulkomaalaisia kohtaan ovat Kuopiota jyrkemmät. Asenteet eivät ole yhtä kielteisiä kuin pakolaisista puhuttaessa, kyse on enemmänkin nykyisen tason säilyttämisen kannattamisesta. Huomioitavaa on se, että muiden ulkomaalaisten kuin pakolaisten ollessa kyseessä nousee epätietoisien osuus suureksi. Myös muissa vastaavissa tutkimuksissa on havaittu, että ihmisillä on selkeämmät mielipiteet ryhmistä, joihin voidaan liittää pakolaisolettaamus kuin puhuttaessa ulkomaalaisista yleensä.

Koska pohjakoulutus ohjaa pitkälle ammatinvalintaa ja tulevaa ammattiasemaa (ja usein myös etnisiä asenteita, kuten tässäkin tutkimuksessa on voitu havaita), on tässä yhteydessä kiinnostava tarkastella myös vanhempien ammattiaseman ja tutkimuskohteena olevan jälkipolven koulumenestyksen sekä jatko-opintosuunnitelmien välistä yhteyttä.

Taulukko 20. Yhteishaussa hakeminen vanhempien ammattiaseman mukaan (%).

Yhteishaussa hakeminen	Vanhempien ammattiasema			
	Kuopio		Joensuu	
	työv.	keskil.	työv.	keskil.
Ei ole hakenut yhteishaussa	3	4	-	3
Ammattikoulu	13	8	13	3
Muu ammatillinen oppil. ¹	9	8	31	6
Lukio	75	80	56	88
Kaikki	100	100	100	100
(N=153)	(32)	(49)	(39)	(33)

1) Kohta "muu ammatillinen oppilaitos" käsittää muun muassa kauppaoppilaitoksen, sosiaali- ja terveydenhuoltoalan oppilaitokset sekä hotelli- ja ravintola-alan oppilaitokset.

Kuten taulukosta 20 voi havaita, on lukio selvästi halutuin peruskoulun jälkeinen jatko-opiskelupaikka niin keskiluokkaisille kuin työväenluokkaisillekin nuorille. Muutoin työväenluokkaiset nuoret sekä Kuopiossa että Joensuussa hakevat jonkin verran keskiluokkaisia nuoria enemmän ammattikouluun, perinteisiin työväenammattiteihin. Erot ryhmien välillä eivät kokonaisuutena ottaen nouse kuitenkaan suuriksi. Kuopiossa vanhempien ammattiaseman ja jälkipolven jatkosuuntautuneisuuden välillä ei voi havaita merkittävää yhteyttä. Joensuussa tilanne on toinen. Kun keskiluokkaisten perheiden nuorista peräti 88% toivoo lukiota jatko-opiskelupaikakseen, toivoo työväestön lapsista samaa ainoastaan 56%. Kuopiossa lukioon tähtääviä työväenluokkaisia nuoria on 75% eli erot tutkimuskaupunkien välillä ovat merkittävät. Havainto on mielenkiintoinen kun palautetaan mieleen, että vanhempien ammattiasemalla mitattuna joensuulaiset työväenluokkaiset nuoret osoit-

tautuivat kuopiolaisia kielteisimmiksi kartoitettaessa pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten vastaanottohalukkuutta. Myös sosioekonomisen uhan kokeminen oli suurinta juuri työväenluokkaisista perheistä tulevien joensuulaisten nuorten keskuudessa.

6.9.3. Matkailu ei tae suvaitsevaisuudesta

Myös tässä tutkimuksessa haluttiin selvittää sekä vastaajan ulkomaillaikäntejä että henkilökohtaisia ulkomaalaishenkilökohtaisia kontakteja, sillä, kuten muun muassa Jaakkola on omassa tutkimuksessaan todennut, sosiaaliset kontaktit eri maista tulevien välillä lisäävät myönteisten asenteiden kehittymistä. Jaakkolan tutkimuksessa (1995) myönteiset asenteet liittyivät sekä henkilökohtaisiin kontakteihin että runsaaseen ulkomaanmatkailuun. Miten ulkomaalaishenkilökohtaiset kontaktit muovaavat peruskoulun päättöluokkalaisten asenteita?

Kyselylomakkeessa oppilailta tiedusteltiin käyntikertoja ulkomailla (ei maiden tarkkaa lukumäärää), mikä sinänsä ei kerro totuutta vastaajan kokemusten runsaudesta. Osa vastaajista ilmoitti matkustelleensa paljon eli käyneensä ulkomailla yli kuusi kertaa. Valtaosa matkoista oli suuntautunut lahden yli Ruotsiin, osa Tallinnaan ja osa Kanariansaarille, Kreikkaan tai Turkkiin eli kokemukset olivat jääneet vähäisiksi. Taulukon 21 antamaa informaatiota tuleekin tulkita äärimmäisen varovasti vastaajien tarkemmat taustatiedot huomioiden.

Kahden tutkimuskaupungin välillä oli selvä ero vastaajien matkustuskokemuseisudessa. Taulukosta voi havaita, että kuopiolaiset yhdeksäsluokkalaisten olivat kevääseen 1996 mennessä matkustaneet huomattavasti joensuulaisia ikätovereitaan runsaammin. Ylivoi- maisesti eniten matkustuskokemusta oli kuopiolaisilla pojilla, joista peräti 49% oli käynyt ulkomailla kuusi kertaa tai useammin. Kuopiolaistytöistäkin 47%:lla oli kolmesta viiteen ulkomaillaikäntikertaa. Kuopiolaispojilla oli myös eniten kokemuksia kaukomaanmatkoista: heistä 29% oli vierailnut Euroopan rajojen ulkopuolella, kun vastaavia kokemuksia oli kuopiolaistytöistä 8%:lla, joensuulaispojista vain 3%:lla ja -tytöistä 8%:lla. Matkustuskokemusta vähiten oli kertynyt joensuulaisille tytöille, joista

12% ei ollut vierailnut ulkomailla kertaakaan, kuusi tai useampia matkustuskertoja oli 31%:lla joensuulaistytöistä.

Taulukko 21. Pakolaisten vastaanottohalukkuus ulkomaillakäyntien mukaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Pakolaisia pitäisi ottaa nykyiseen verrattuna

Käynyt ulkomailla	paljon tai jonkin verran enemmän	kuin ennekin	paljon tai jonkin verran vähemmän	eos	%	(N)
6 tai useammin						
Kuopio	11	39	37	13	100	(38)
Joensuu	30	30	30	10	100	(30)
3-5 kertaa						
Kuopio	31	31	33	5	100	(36)
Joensuu	22	38	26	14	100	(24)
1-2 kertaa						
Kuopio	25	42	25	8	100	(12)
Joensuu	26	26	48	-	100	(23)
Ei kertaakaan						
Kuopio	25	25	25	25	100	(4)
Joensuu	-	10	90	-	100	(10)

Itäsuomalaisten koululaisten vastaukset osoittavat, että runsas ulkomaanmatkailu ei ole tae myönteisistä ulkomaalaisasenteista. Erityisen selvästi tämä on nähtävissä kuopiolaisista pojista, joiden pakolaisasenteet ovat muita kielteisempiä matkustuskokemusten monipuolisuudesta huolimatta. Ulkomaisessa matkakohteessa voisi lomaila ilman että tutustuu maan kulttuuriin ja ihmisiin.

Näyttää siltä, että ainakin itäsuomalaisten yhdeksäsluokkalaisten tapauksessa suvaitsevat etniset asenteet edellyttävät pinnallisia tuttavuuksia pidempiaikaisia ja syvempiä kontakteja eri kulttuurien edustajiin. Asiaa selvitettiin kysymällä oppilaiden henkilökohtaisia ulkomaalaiskontakteja sekä näiden kontaktien laatua.

Eniten henkilökohtaisia ja intensiivisiä ulkomaalaiskontakteja on kuopiolaisilla tytöillä. Heistä 69% ilmoittaa tuntevansa yhden tai useamman ulkomaalaisen ja peräti 41%:lla suhde perustuu ystävyteen. Kuopiolaispojista ulkomaalaistuttuja on 49%:lla ja ehkä hieman yllättäen jopa 36%:lla ulkomaalaisia kavereita. Joensuulaispojista ulkomaalaiskontakteja on 44%:lla ja -tytöistä 52%:lla. Joensuulaisnuorten ulkomaalaiskontaktit perustuvat selvästi kuopiolaisia enemmän koulun kautta tapahtuneisiin tutustumisiin. Koska henkilökohtaiset kontaktit korreloivat myös merkitsevästi ($r=.28$) ulkomaalaisten kanssa käytävän vuorovaikutuksen kanssa, on taulukossa 22 yhteyttä haluttu tutkia tarkemmin.

Taulukko 22. Sosiaalinen kanssakäyminen ulkomaalaisen kanssa henkilökohtaisten kontaktien mukaan Kuopiossa ja Joensuussa (%).

Tunteeko henkilökohtaisesti yhtään ulkomaalaista

Hyvin tai melko mieluista, että	KYLLÄ		EI	
	Kuopio	Joensuu	Kuopio	Joensuu
Kaveripiiriisi kuuluisi ulko- maalaisia	87	83	62	69
Naapurissasi asuisi ulko- maalaisia	85	86	59	62
Työ- tai opis- kelukavereina- si olisi ulko- maalaisia	83	88	62	69
Lähisukulaise- si menisi nai- misiin ulko- maalaisen kans- sa	60	74	49	42
Lääkärisi oli- si ulkomaalai- nen	52	52	35	27
(N=176)	(52)	(42)	(37)	(45)

Omaakohtaisilla kontakteilla näyttää olevan selvä vaikutus siihen, miten mielellään vastaaja tapaisi eri rooleissa olevia ulkomaalaisia. Oppilaat, jotka tuntevat henkilökohtaisesti jonkun tai joi-
takin vieraan kulttuurin edustajia suhtautuvat ulkomaalaisten kanssa käytävään vuorovaikutukseen myönteisemmin kuin ne oppilaat, joilta kontaktit puuttuvat. Ilmiö on havaittavissa molemmissa tutkimuskaupungeissa. Henkilökohtaisten kontaktien merkitys su-
vaitseviin asenteisiin jää lopulta sukupuolen ja keskiarvon merki-
tystä kuitenkin vähäisemmäksi; sosiaalisen kanssakäymisen yhteis-

korrelaatio on erittäin merkitsevässä yhteydessä sekä naissukupuolen ($r.=37$) että hyvän keskiarvon ($r.=32$) kanssa.

6.9.4. Tiivistelmä taustamuuttujista ulkomaalaisasenteiden selittäjinä

Tutkimuksessa havaittiin, että kaikkein myönteisimmin ulkomaalaisten Suomeen muuttoon suhtautuivat hyvin koulussa menestyneet, aktiivisesti ja monipuolisesti harrastavat, omakohtaisia ulkomaalaiskontakteja omaavat, keskiluokkaisista perheistä tulevat kuopiolaiset tytöt. Tyttöjen asennoituminen sekä Kuopiossa että Joensuussa oli selvästi poikia suvaitsevampaa ja humanitaarisempaa. Kaikkein kielteisimmiksi ulkomaalaisasenteiltaan osoittautuivat kuopiolaiset pojat, joiden suvaitsemattomuus oli joensuulaispoikien suvaitsemattomuuttakin voimakkaampaa.

Ryhmiä väliset asenne-erot olivat vieläkin voimakkaampia pakolaisista puhuttaessa. Myönteistä asennoituminen oli tyttöjen keskuudessa, erityisesti kuopiolaisten tyttöjen, kielteisempää poikien keskuudessa ja kaikkein kielteisintä kuopiolaispojilla. Keskiarvo osoittautui niin merkittäväksi pakolaisasenteiden selittäjäksi, että pakolaismyönteisyyden voidaankin sanoa kasvaneen keskiarvon mukaan. Tutkimustuloksista voitiin myös havaita, että kielteisimmin pakolaisiin suhtautuneet myös omasivat heikoimmat taustatiedot pakolaisista.

Asuinpaikkakunnittain ei ulkomaalaisasenteissa ilmennyt suuria eroja. Joensuussa pakolaisia vähemmän haluavia oli hieman enemmän. Myös huono keskiarvo selitti Joensuussa kielteisiä pakolaisasenteita Kuopiota enemmän. Selvimmin tutkimuskaupunkien väliset asenne-erot näkyivät kenties vanhempien ammattiaseman mukaisessa tarkastelussa. Joensuussa työväestöön kuuluvien vanhempien lapset kokivat selkeästi suurempaa sosioekonomista uhkaa ulkomaalaisten taholta kuin keskiluokkaisten vanhempien lapset. Myös yleinen asennoituminen ulkomaalaisia kohtaan jakautui Joensuussa vanhempien ammattiaseman mukaan Kuopiota selvästi voimakkaammin.

Tutkimus osoitti myös, että itäsuomalaisten yhdeksäsluokkalaisten tapauksessa runsas ulkomaanmatkailu ei ole suvaitsevien etnisten asenteiden tae (toisin kuin Jaakkolan (1995) tutkimuksessa, jossa tutkimuskohteena oli koko väestö). Kuopiolaiset pojat omasivat runsaimmat ja monipuolisimmat matkustuskokemukset. Tästä huolimatta heidän ulkomaalaisasenteensa olivat selvästi muita ryhmiä kielteisemmät. Tuloksista ilmeni, että myönteisten etnisten asenteiden syntyminen edellytti omakohtaisia ja läheisiä kontakteja vierasmaalaisiin. Omakohtaisia kontaktejakin tärkeämmiksi myönteistä ulkomaalaisasenneoitumista edistäviksi selittäjiksi osoitautuivat lopulta kuitenkin naissukupuoli ja hyvä koulumenestys.

6.10. Rasismi on läsnä

Kuten viimeaikaisissa tutkimuksissa on ilmennyt, suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisten maahanmuuttoon on muuttunut huomattavasti kielteisemmäksi. Suvaitsemattomuus kaikkea erilaisuutta, ei siis vain etnisiä vähemmistöjä, kohtaan on levinnyt. Osin ilmiö on seurausta 90-luvulla maahanmuuttaneiden ulkomaalaisryhmien nopean kasvun aiheuttamasta "ulkomaalaisshokista", osin kyse lienee lehtien yleisönosastojen provosoivasta vaikutuksesta sekä omista tiedostamattomista peloista uutta ja erilaista kohtaan. Lähes jokainen suomalainen, myös kyselyyn osallistunut vastaaja, on törmännyt muukalaisvihaan jollakin tasolla. Koululaisilta kysyttiin heidän näkemyksiään oman kotikaupungin rasismista - esiintykö sitä, jos esiintyy, miten se ilmenee ja mikä heidän mielestään synnyttää rasismia.

Vastauksillaan tutkimuskaupunkien nuoret vahvistavat sen, mikä on jo tiedossa; yli 90% joensuulaisnuorista ilmoittaa kotikaupungissaan esiintyvän rasismia, 8% ei ole asiasta täysin varma. Vain yksi joensuulaisvastaaja uskoo ilmiön olevan kotikaupungilleen vieras. Useimpien yhdeksäsluokkalaisten mielestä ilmiö on levinnyt Joensuussa laajalle:

"Se (rasismi) ilmenee kaikkialla...tummaihoisia tai vierasta kieltä puhuvia ei päästetä ravintoloihin, kau-

poissa vahditaan, koulukiusaamisena..." (tyttö Joensuusta)

"Jos joku tummaihoinen liikkuu illalla kaupungilla, saa aivan varmasti turpaansa..." (tyttö Joensuusta)

Nuoret ovat myös tietoisia rasististen tekojen päätoimijoista:

"Skinit riehuu niin kuin ne tahtoo eikä kukaan tee mitään..." (poika Joensuusta)

"Skinit saattaa hakata jonkun ihmisen, jos se ei ole hyvä tyyppi heidän mielestään..." (poika Joensuusta)

Joensuulaisnuorten vastauksista käy selvästi ilmi, että kotikaupungin rasistiset teot eivät rajoitu vain nimittelyyn ja haukkumiseen, myös fyysistä väkivaltaa käytetään.

Kuopiossa tilanne on erilainen. Vastaaajista 54% (siis lähes 40% vähemmän kuin Joensuussa) on sitä mieltä, että heidän kotikaupungissaan esiintyy rasismia, peräti 31% on asiasta epävarma ja 14% katsoo, että Kuopio on välttänyt kyseisen ilmiön kokonaan. Kuopiolaisnuorten vastauksista käy myös ilmi, että kotikaupungin muukalaisviha on saanut Joensuuta lievemmat ilmenemismuodot:

"Se (rasismi) ei tule esiin, vaan halveksutaan "piilossa", vältellään..." (tyttö Kuopiosta)

"(rasismi ilmenee) kirjoituksina seinissä ja vältellään tummaihoisia esimerkiksi liikennevälineissä ja julkisissa tiloissa..." (tyttö Kuopiosta)

Ne nuoret, jotka liikkuvat viikonloppuisin suosituilla kokoontumispaikalla, torilla, tuntevat myös "kuopiolaisrasismin" rajumman muodon:

"Torilla ulkomaalaisia nieksetään..." (poika Kuopiosta)

"Kai ihmiset pelkää, että ulkomaalaiset vie työpaikat ja soskun rahat..."

Vaikka suurin osa, yli 70%, kyselyyn vastanneista ilmoittaa törmänneensä kotikaupungissaan rasismiin, ei monikaan heistä ole pohjittanut sen alkuperää. Tämän vuoksi nuorilta kysyttiin, mistä he arvelevat rasismin johtuvan. Vaihtoehdot rasismin syistä annettiin valmiina, mutta lomakkeeseen jätettiin tyhjää tilaa myös nuorten omille ajatuksille.

Ehkä hieman yllättäen suurin osa vastaajista, myös pakolaiskielteisiksi osoittautuneista henkilöistä, pitää tietämättömyyttä rasismin aiheuttajana. Muina syinä nimetään ahdasmielisyys, pelko ulkomaalaisia kohtaan ja isänmaallisuus (tässä järjestyksessä). Suomalaisten heikko itsetunto, perinteinen, monissa maamme negatiivisissa asiantiloissa käytetty selitys, ei saa nuorten keskuudessa suurta kannatusta rasismin synnyttäjänä. Ryhmittäin tarkasteltuna mielenkiintoista on se, että pakolaiskielteisiksi osoittautuneet kuopiolaispojat vähättelevät useimpia tarjottuja rasismin selittäjiä, ainoastaan isänmaallisuus saa lähes 50%:n kuopiolaispojan kannatuksen. Vastaavasti pakolaismyönteisiksi osoittautuneet kuopiolaistytöt ovat rasismin syistä melkein päinvastaista mieltä; suurimpina syinä pidetään tietämättömyyttä ja ahdasmielisyyttä, merkityksettömimpänä isänmaallisuutta.

Nuorten omissa näkemyksissä rasismin vaikuttimista on havaittavissa kolme melko selkeää kategoriaa: ryhmän vaikutus, huono kotikasvatus sekä sosioekonominen uhka. Ne vastaajat, jotka korostavat kaveripiirin merkitystä ja samastumisen tarvetta rassistien tekojen synnyttäjänä, näkevät asian erityisen kielteisenä:

"(rasismi johtuu) kovistelun halusta ja halusta kuulua "cooliin" jengiin..." (poika Joensuusta)

Tytöt korostavat poikia useammin rassistisiin tekoihin syyllistyneiden käytöksen lapsellisuutta ja tyhmyyttä, mikä ilmenee hyvin erään joensuulaistytön näkemyksessä:

"Kotikaupunkini skiniporukalla tuntuu olevan pelko siitä, että suomalaiset tytöt valitsevat mieluummin tummaihoisen poikakaverin."

Ilmiön taustalla nähdään myös pelko Suomen talouden romahtamisesta, työtilaisuuksien vähenemisestä ja etuuksien joutumisesta vääriin käsiin:

"Kai ihmiset pelkää, että ulkomaalaiset vie työpaikat ja soskun rahat... (tyttö Kuopiosta)

Kun oman maan kansalaisten hyvinvointi on uhattuna, saa rasismi nuorten hyväksynnän:

"(Rasismi johtuu siitä, että) pakolaisilla on paremmat oltavat kuin suomalaisilla ja ne käyttää hyväkseen kaikkia etuja." (poika Kuopiosta)

"(Rasismi johtuu) taloudellisten arvojen romahtamisesta ja rikollisuuden kasvusta..." (poika Joensuusta)

Sekä Kuopiossa että Joensuussa nuorten omat näkemykset toistavat pitkälti julkisuudessa yleisesti vallalla olevia, taloudellisen laman ruokkimia syytöksiä ja käsityksiä. Joensuussa osa syytöksistä lienee edesauttanut rasististen toiminnan puhkeamista. Kuitenkin suurin osa joensuulaisnuorista tuntuu tuomitsevan avoimen muukalaisvihan. Joensuulaisnuorten vastauksissa kotikaupungin rasismista ja rasismin syistä voi selvästi havaita, että (ainakaan tutkimuksessa mukana olleiden nuorten mukaan) rasismilla ei tunnu olevan Joensuussa selvää kasvupohjaa nuorten asenteissa. Kuopiossa etninen suvaitsemattomuus on jäänyt kokonaan "arkipäivänvihamielisydentasolle" siitäkin huolimatta, että joidenkin nuorten mieliteissa voi selvästi havaita avoimen vihamielistä, isänmaallisuutta korostavaa asennoitumista.

7. KESKUSTELUA

Tutkimuksen tavoitteena oli kuvata ja vertailla kuopiolaisten ja joensuulaisten peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten oppilaiden ulkomaalaisasenteita. Lähtökohdan tutkimukselle muodosti syksyllä 1995 alkaneet tapahtumat, jolloin joensuulaiset skinheadit pelottelivat maasta tummaihoisen amerikkalaiskoripalloilijan. Tapahtuman jälkeen joensuulaisskinheadeilla on ollut yhteenottoja myös muihin kansallisuuksiin kuuluvien ulkomaalaisten kanssa. Maassamme oli ollut rasistisia välikohtauksia jo ennen syksyä 1995, mutta vasta Joensuun tapahtumat toivat asian julkisuuteen. Kuopiossa, toisessa keskisuudessa itäsuomalaisessa kaupungissa, ei vastaavia skinhead-ryhmiä ole muodostunut, eikä kaupungissa ole tähän päivään mennessä esiintynyt avointa rasismia; Kuopiossa ulkomaalaisvihamielisyys on esiintynyt enemmän arkipäivän puheina ja ennakkoluuloina.

Nuorten ulkomaalaisasenteita pyrittiin vertailemaan lähtien yleisestä oletuksesta, jonka mukaan tutkimuskaupungeilla on itäsuomalaisina kaupunkeina myös jonkinasteinen yhteinen itäsuomalainen identiteetti, erotuksena esimerkiksi länsisuomalaisesta identiteetistä. Nuorten ulkomaalaisasenteiden kuvailusta ja vertailusta käsin tutkimuksessa haettiin vastausta Joensuun avoimeen rasismiin eli pyrittiin löytämään ne tekijät, jotka selittäisivät erot Kuopion ja Joensuun välillä rasistisen väkivallan ilmenemisessä.

Itäsuomalaisnuorten ulkomaalaisasenteita mittaavan kyselyn muuttajat olivat keskeisiltä osin samat kuin Magdalena Jaakkolan aiemmissa asennetutkimuksissaan käyttämät muuttajat, koska tutkimuksen tarkoituksena oli myös mahdollisuuksien mukaan suorittaa vertailua Jaakkolan vuoden 1993 tutkimuksen tuloksiin, ja pyrkiä näin kartoittamaan ulkomaalaisasenteissa mahdollisesti tapahtuneita muutoksia sekä eroja etnisissä asenteissa eri ikäryhmien välillä.

Tämän vuosikymmenen tapahtumien tarkastelu osoittaa, että 1990-luvun aikana ulkomaan kansalaisten lukumäärä Suomessa on lähes nelinkertaistunut. Vaikka kasvu on ollut huomattavaa, on ulkomaalaisten osuus maamme väestöstä Euroopan mittakaavassa edelleen varsin pieni. Samanaikaisesti maahanmuuton huomattavan kasvun kanssa Suomea on koetellut taloudellinen lama. Pahimpina aikoina maamme työttömyysprosentti oli noin 20, ja seuraukset ovat näkyneet mm. ihmisten henkilökohtaisen elämän lisääntyneinä ongelmina. Keväällä 1996, noin puoli vuotta julkisuutta saaneiden rasististen yhteenottojen jälkeen, koko Pohjois-Karjalan läänin työttömyysaste oli 22%, maan lääneistä kolmanneksi korkein, Kuopion läänissä työttömien osuus oli samanaikaisesti 20,6%. Ulkomaalaisten määrän nopea kasvu paljasti myös puutteet maamme siirtolaisuus- ja vähemmistöpolitiikassa; selkeiden linjojen sekä poliitikkojen kannanottojen puuttuminen on ollut tunnusomaista 1990-luvun maahanmuutolle.

Tutkimuksessa voitiin havaita, että suurin osa kuopiolaisista ja joensuulaisista peruskoulun yhdeksäsluokkalaisista olisi edelleen valmis vastaanottamaan pakolaisia ainakin saman verran kuin aikaisemmin. Enemmistö vastaajista tosin kannatti nykyisen tason säilyttämistä, joten määrän lisäämistä kannattavat muodostivat vähemmistön. Pakolaisia nykyistä vähemmän haluavia vastaajista oli runsas kolmannes.

Muihin ulkomaalaisiin kuin pakolaisiin vastaajat suhtautuivat jonkin verran myönteisemmin. Vastaajista kaksi kolmasosaa katsoi, että ulkomaalaisia tulisi ottaa vuosittain vähintään yhtä paljon kuin nykyisin. Vain vajaa viidennes vastaajista oli nykyisen määrän vähentämisen kannalla.

Muissa vastaavissa asennetutkimuksissa on voitu havaita, että suhtautuminen tyypillisistä pakolaisuusmaista tulijoihin tai kansallisuusryhmiin, jotka mielletään pakolaisiksi, on selvästi kielteisempää kuin muihin kansallisuusryhmiin suhtautuminen. Sama mielikuva oli selvästi havaittavissa myös kuopiolais- ja joensuulaisnuorten vastauksissa.

Nuorten vastauksia tarkasteltaessa kävi ilmi, että vastaajista vain harva oli tietoinen Suomen vuosittaisen pakolaiskiintiön määrästä. Siitä huolimatta, että selvästi suurin osa nuorista kannatti vähintään nykyisen pakolais- ja ulkomaalaismäärän vuosittaisen tason säilyttämistä, vastaajien enemmistö piti korkeintaan sadan pakolaisen saapumista maahamme vuosittain suositeltavana määränä. Tulos paljastaa selvästi sen, että ulkomaalaisten vastaanottohalukkuus ei perustunut faktaan, todelliseen tietoon, vaan enemmänkin yleiseen mielikuvaan maamme ulkomaalaistilanteesta. Toisaalta korkeintaan sadan pakolaisen vuositasoon kannattaminen on loogista sitä taustaa vasten, että nuorista yli puolet myös aliarvioi maassamme asuvan ulkomaalaisväestön määrän.

Suhtautuminen ulkomaalaisiin vaihteli kaupungeittain hyvin vähän; sekä kuopiolais- että joensuulaisnuorten mielipiteet pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten vastaanottamisesta olivat hyvin yhden-suuntaisia.

Sen sijaan ei liene yllätys, että tytöt suhtautuivat poikia myönteisemmin sekä pakolaisten että ulkomaalaisten maahanmuuttoon. Myös useissa aikaisemmissa asennetutkimuksissa on voitu havaita tyttöjen/naisten humanitaarisempi asennoituminen, mikä on ilmennyt mm. miehiä suurempana myötätuntona nälkää näkeviä ja ulkolaisia ottolapsia kohtaan.

Kuopiossa kaupungin sisäinen asennoituminen oli voimakkaasti polarisoitunut. Kuopiolaispojista vain vajaa kymmenesosa oli valmis nykyisen pakolaismäärän korottamiseen ja yli puolet kannatti määrän vähentämistä. Vastaavasti kuopiolaistytöt osoittautuivat kaikkia muita vastaajaryhmiä myönteisemmiksi.

Jaakkolan tutkimuksessa voitiin havaita, että vuodesta 1987, jolloin peräti 44% 15-17-vuotiaista kannatti maahamme suurempia pakolaismääriä, olivat asenteet kuudessa vuodessa selvästi kielteistyneet; vuonna 1993 enää 15% 15-17-vuotiaista kannatti pakolaisten määrän lisäämistä. Tässä tutkimuksessa tulokset olivat samansuuntaiset, vaikkakin keväällä 1996 itäsuomalaiset nuoret

osoittautuivat hieman Jaakkolan nuoria vastaajia myönteisemmiksi. Myönteistä oli, että asenteiden kiristyminen ei ollut jatkunut vuoden 1993 jälkeen ainakaan tämän tutkimuksen nuorten osalta.

Jaakkolan tutkimuksissa korkean koulutuksen ja suvaitsevien etnisten asenteiden havaittiin korreloivan merkittävästi keskenään. Itäsuomalaisien nuorten kohdalla keskiarvo osoittautui merkittäväksi pakolaisasenteiden mittariksi. Karkeasti ottaen voi todeta, että vastaajien pakolaismyönteisyys oli sitä suurempaa, mitä paremmin vastaaja oli menestynyt koulussa.

Kaikissa Pohjoismaissa tehdyissä asennetutkimuksissa on omaan sosioekonomiseen asemaan kohdistuvan uhkan todettu olevan keskeinen kielteistä suhtautumista ulkomaalaisiin selittävä tekijä. 1990-luvun alkupuolella, taloudellisen laman myötä, uhka realisoitui ainakin ihmisten tietoisuuden tasolla.

Tutkimuksessa voitiin havaita, että 15-vuotiaat, vielä työmarkkinoiden ulottumattomissa olevat nuoret kokivat vähäisempää sosioekonomista uhkaa kuin Jaakkolan koko väestön kattavan tutkimuksen vastaajat kokivat vuonna 1993. Hieman yli puolet itäsuomalaisista koululaisista oli sitä mieltä, että monet ulkomaalaiset tulevat Suomeen vain sosiaalietujemme takia Jaakkolan tutkimuksen vastaajista kolmen neljäsosan yhtyessä väitteeseen. Lähes kaikki nuoret sekä Kuopiossa että Joensuussa olivat kuitenkin sitä mieltä, että Suomen on ensisijaisesti huolehdittava työn tarjoamisesta omalle väestölle. Huoli on ymmärrettävä, kun ottaa huomioon, että nuorten oma työura on vielä edessäpäin.

Nuorten kokema sosioekonominen uhka vaihteli selvästi vanhempien ammattiaseman mukaan. Työväestö pelkäsi asemansa puolesta keskiluokan tuntiessa olonsa samanaikaisesti turvatuksi. E erityisen ilmeinen asetelma oli joensuulaisten keskiluokkaisten ja työväenluokkaisten perheiden lasten välillä.

Tutkimuksessa selvitettiin myös nuorten arvioita muista ulkomaalaisten maahanmuuton aiheuttamista seurauksista. Tuloksista voi-

tiin havaita, että nuoret eivät jakautuneet vain joko pelkääviin tai toiveikkaisiin, vaan useimmat uskoivat ulkomaalaisten tuovan mukanaan sekä myönteisiä että kielteisiä asioita. Positiivisista asioista uskottiin eniten kulttuurielämän monipuolistumiseen. Kielteisistä seurauksista huumeiden leviämistä pelättiin jopa enemmän kuin työpaikkojen häviämistä.

Kaupungeittain tarkasteltuna ei arvioissa ulkomaalaisten maahanmuuton mahdollisista seurauksista ollut havaittavissa merkittäviä eroja. Sukupuoli sen sijaan eriytti arvioita jälleen selvästi erityisesti Kuopiossa. Ulkomaalaisten maahanmuuttoon liitettyjen seurausten yhteydessä ilmeni, että maahamme pakolaisia lisää haluavat painottivat muita enemmän myös ulkomaalaisten mukanaan tuomia myönteisiä asioita pakolaisia vähemmän haluavien taas korostaessa uhkia.

Tutkittaessa nuorten suhtautumista eri kansallisuusryhmiin voitiin havaita, että joidenkin ryhmien maahanmuuttoon suhtauduttiin selvästi toisia ryhmiä myönteisemmin. Jo Jaakkola havaitsi omassa tutkimuksessaan, että sosioekonomisen uhkan kokeminen ei ollut riittävä selitys sille, miten suomalaiset asennoituivat ulkomalaisiin; suomalaiset suosivat niitä ryhmiä, jotka olivat kaikista kilpailukykyisimpiä Suomen työmarkkinoilla. Myös itäsuomalaisten nuorten "mieltymykset" olivat pitkälti Jaakkolan vastaajien kaltaisia. Suosimisen taustalla vaikuttivat siis muut tekijät.

Nuorten arvostusten takaa oli löydettävissä jopa biologisia eroja korostavaa rasistista ajattelua. Tummaihoiset ja (oletetusti) kulttuuriltaan ja tavoiltaan eniten suomalaisista poikkeavat ryhmät olivat vähiten suosittuja. Vastaavasti eniten meitä muistuttavat, "yleistä suosiota" nauttivat ryhmät, kuten amerikkalaiset ja englantilaiset, olivat myös nuorten suosiossa.

Molemmissa tutkimuskaupungeissa sukupuolten väliset erot olivat merkittävät; pojat suhtautuivat kaikkiin mainittuihin kansallisuusryhmiin tyttöjä huomattavasti kielteisemmin. Mitä enemmän ryhmä myös poikkesi omasta "suomalaisten lajista", sitä suurem-

miksi kasvoivat sukupuolten väliset mielipide-erot. Kaupungeittain tarkasteltuna linjat olivat kuitenkin hyvin yhdensuuntaiset.

Tiivistetysti voi todeta, että merkittävimmät myönteistä asennoitumista pakolaisiin ja muihin ulkomaalaisiin selittävät tekijät olivat hyvä koulumenestys ja naissukupuoli. Muiksi tärkeiksi selittäjiksi osoittautuivat aktiivisuus harrastamisessa, henkilökohtaiset ulkomaalaiskontaktit sekä keskiluokkaisuus. Kaikkein ulkomaalaismyönteisimmiksi osoittautuivat kuopiolaiset tytöt. Kielteisimmiksi asenteiltaan sen sijaan osoittautuivat kuopiolaiset pojat, joiden suvaitsemattomuus oli joensuulaispoikiakin selvästi jyrkempää. Joensuulaispoikien mahdollinen alttius muukalaisvihamielisille aatteille ei siis tämän tutkimuksen tulosten pohjalta saanut vahvistusta.

Perhetausta selitti osaltaan ulkomaalaisasenteita (työväenluokkaisten perheiden lasten suurempana sosioekonomisen uhkan kokemisena), mutta sen selitysarvo jäi lopulta keskiarvoa ja omakoh- taisia ulkomaalaiskontakteja vähäisemmäksi. Vastoin useimpien muiden ulkomaalaisasenteita mittaavien tutkimusten tuloksia, tämän tutkimuksen nuorten kohdalla runsas ulkomaanmatkailu ei osoittautunut myönteisten ulkomaalaisasenteiden takeeksi. Myönteisten asenteiden syntyminen näytti edellyttävän pinnallisia tuttavuuksia henkilökohtaisempia ja pidempiaikaisia kontakteja eri kulttuurien edustajiin.

Tutkimuksen tehtävänä oli kuopiolais- ja joensuulaisnuorten asenteiden vertailu sekä niiden tekijöiden etsiminen, jotka selittäisivät erot tutkimuskaupunkien välillä muukalaisvihamielisyyden ilmenemisessä sekä skinhead-ryhmittymän "vetovoimaisuudessa". Tutkimustulosten perusteella ei ulkomaalaisasenteissa kaupungeit- tein tarkasteltuna voinut havaita merkittäviä eroja. Tulosten perusteella ei myöskään voi nimetä mitään yksittäisiä tekijöitä, jotka antaisivat vastauksen tutkimusongelmaan. Selvimmin kaupunki- en välinen ero asenteissa näkyi kenties vanhempien ammattiaseman mukaisessa tarkastelussa; työväenluokkaiset joensuulaisnuoret kokivat selkeästi suurempaa sosioekonomista uhkaa kuin keskiluok-

kaiset nuoret. Havainto ei kuitenkaan yksinään selitä Joensuun tapahtumia.

Koska itäsuomalaisten, ja tässä tapauksessa erityisesti joensuulaisten, nuorten suhtautumisessa ulkomaalaisiin ei ollut löydettävissä laajaa kasvupohjaa rasistisille asenteille, eikä mitään yksittäistä muukalaisvihamielistä asennoitumista selittävää tekijää voitu nimetä, on ennakkoluulojen mahdollisia selityksiä syytä pohtia tarkemmin.

Epäluuloisuuden syntymiselle ulkomaalaisia kohtaan on uskoakseni hyvinkin merkityksellistä se taloudellinen tilanne, joka maassa, johon runsas maahanmuutto kohdistuu, vallitsee. Vauraan ja hyvinvoivan valtion kansalaisilla ei ole tarvetta pelätä työpaikkojensa ja asuntojensa puolesta. Maahanmuuttajiin on "varaa" suhtautua avoimesti ja ystävällisesti.

Suomeen muuttaneille ulkomaan kansalaisille maan taloudellinen tilanne 1990-luvun alussa oli kaikkea muuta kuin otollinen. Vaurasta 80-lukua seurannut lama nopeasti kasvavine työttömyysluokineen oli shokki hyvinvointiin tottuneille suomalaisille. Joensuussa ilmenneet ulkomaalaisvihamieliset reaktiot voi osin jopa ymmärtää, kun ottaa huomioon kaupungissa vallineen tilanteen; somalipakolaisten saapuessa vuosikymmenen vaihteessa heidät sijoitettiin hotelliin. Samanaikaisesti kaupungin tärkeinä työnantajina toimineita työpaikkoja lopetettiin ja laman seuraukset alkoivat näkyä laajemminkin.

Suomen tapauksessa syytä etniseen ennakkoluuloisuuteen voinee etsiä myös ajatuksista, joita käsittelin luvussa "Kansallinen identiteetti osana kulttuuriperintönä" (4.2.). Moniin maihin verrattuna Suomi on ollut aina 1990-luvulle asti varsin yhtenäinen niin väestöllisesti kuin kielellisesti ja kulttuurisestikin. Myös käsityksemme yhteiskuntamme homogeenisuudesta on ollut olennainen osa suomalaisuutta. Ajatusta erityisestä suomalaisesta kansallishengestä on vaalittu aina J.V. Snellmanin ajoista lähtien. Snellmanille kansallishenki oli yksilön käyttäytymisen moraalinen

perusta ja ylin lähde. Hän näki kansallishengen isänmaallisuuden ja kansallisuuden sulautumana ja piti sitä myös ensiarvoisena tienviittana kansan kehitykselle. (Virrankoski 1989, 19-21.)

Vielä 1980-luvulla suomalaiskaupungin kadulla kävelevä tummaihoi-
nen ulkomaalainen oli useimmiten eksoottinen ja mielenkiintoinen
"nähtävyys". 1990-luvulla väestömme homogeenisuuden vähittäisen
murenemisen myötä ulkomaalaisesta on uskoakseni tullut monille
enemmänkin henkinen kuin todellinen taloudellinen uhka. Yhteiskun-
nan muutos maahanmuuttavien erinäköisten kansalaisten myötä pelot-
taa. Suomi on muuttumassa maaksi, joka ei ole enää "se sama Suomi,
johon jo lapsena totuimme". Muutosten pelkääminen ei sinänsä ole
epänormaalia, olennaista on, miten muutoksiin suhtaudutaan.

Niin kauan kuin maahanmuuttavia ja jo maassa asuvia ulkomaalaisia
pelätään ja vierastetaan, niin kauan myös luontevat kontaktit
suomalaisten ja muihin kansallisuuksiin kuuluvien ihmisten välillä
ovat epätodennäköisiä. Henkilökohtaisten kontaktien puuttuessa
maahanmuuttajat nähdään enemmän yhtenä suurena ryhmänä kuin per-
soonallisina yksilöinä. Kuten jo alaluvussa "Sosiaalinen identi-
teetti osana kansallista identiteettiä" (4.2.2.) totesin, eräs
sosiaalisen identiteetin tyypillinen piirre on sen deper-
sonalisoiva vaikutus eli kaikki saman sosiaalisen identiteetin
omaavat ihmiset näyttävät enemmän samankaltaisilta kuin he to-
dellisuudessa ovat (Liebkind 1988, 74-76). Suomessa voimakas
yleistäminen lienee kohdistunut vahvimmin venäläisiin, joita pe-
rinteisesti on pidetty rikollisina ja prostituoituina sekä soma-
leihin, jotka on nähty rikkaina rintamakarkureina. Luvussa 4.2.2.
totesin myös, että toisiaan luokitellessaan ihmiset usein korosta-
vat luokittelukriteerien eroja muodostaen samalla jyrkän rajan
"minun" ja "sen toisen" välille. Ryhmien välisten vertailujen
avulla ylläpidetään omaa identiteettiä (emt. 65).

Myös tässä tutkimuksessa oli havaittavissa, että henkilökohtaiset
(ja intensiiviset) kontaktit ulkomaalaisiin lisäsivät myönteistä
asennoitumista. Ryhmä, joilla näitä kontakteja oli eniten, koostui
pääasiallisesti koulussa hyvin menestyneistä, aktiivisista ja

harrastavista tytöistä. Kyseessä ei siis ollut joukko "keskiverto" suomalaisia. Tutkimuksen tyttöjen tavoin runsaat ulkomaalaiskon-taktit eivät liene todennäköisiä suurimmalle osalle suomalaisista. Luontevat väylät muihin kansallisuuksiin kuuluvien ihmisten tutus-tumiseen osuvat harvojen suomalaisten kohdalle, jolloin myös ennakkoluulot ja vakiintuneet käsitykset pysyvät lujassa.

Ennakkoluulojen syyt ovat moninaiset, ja edellä on käsitelty niistä muutamia. Tarkastellut syyt ovat koko Suomea, kuten yhtä hyvin myös muita Suomen kaltaisessa tilanteessa olevia maita koskevia selityksiä. Ne valottavat osaltaan Joensuun tilannetta, rasistista väkivaltaa ja skinhead-ryhmittymiä, mutta eivät anna tyhjentävää vastausta tutkimusongelmaan eivätkä selitä kaupungin "epäiltyä" muukalaisvihamielisyydelle suopeaa ilmapiiriä.

Miten Joensuun tapahtumat ovat lopulta selitettävissä? Miksi muukalaisvihamielisyys nosti näkyvästi päätään syrjäisessä pik-kukaupungissa? Mahdollisia syitä on pohdittu aina syksyn 1995 tapahtumista lähtien ja selityksiä lienee annettu yhtä monta kuin on ollut pohtijoitakin.

Vesa Puuronen (1996) arvioi, että Joensuun nuorisotoimi edesauttoi osaltaan rasistisen väkivallan omaksuneen skinhead-alakulttuurin kiinteytymistä tarjoamalla Penttilän nuorisotaloa häiriköivän nuorison kokoontumispaikaksi.

Joidenkin näkemysten mukaan pojat, jotka nyt toistelevat isku-lauseita ja vaalivat "valkoista Suomea", olivat vielä muutama vuosi sitten pääkalloja piirteleviä pitkätukkaisia hevinkuunteli-joita. Skinheadeista vain pienen osan uskotaan todella paneutuneen rasistiseen ideologiaan. Skinit nähdään enemmänkin rettelöitsijöi-nä, oman väkivaltaisen alakulttuurinsa omaavina nuorina kuin poliittisena ryhmänä. Ovatko Joensuun tapahtumat näin ollen yh-teensattumien summa, joiden seurauksena ryhmä nuoria "keksi" tarttua akuuttiin ilmiöön? Onko kyseessä "villitys", joka katoaa, kun nyt skinheadeiksi ilmoittautuvien poikien "ikä karttuu ja he löytävät vaimon", kuten läänin poliisineuvos Mikko Varis (1997)

uskoo. Näiden näkemysten mukaan Joensuun muukalaisvihamielinen mellakointi on ilmiö, jota julkisuus on paisutellut, eikä syytä todelliseen pelkoon ole; skinhead-ryhmän jäsenillä ei ole suoraa yhteyttä uusnatseihin tai fasistiseen ideologiaan.

Joensuussa esiintyneeseen vierasvihaan on annettu myös muunlaisia selityksiä. Rikosylikomisario Erkki Kanerva (1997) puhuu Joensuussa vallitsevasta ikivanhasta ryssäviha-perinteestä, joka pakolaisten ja muiden ulkomaalaisten saavuttua on noussut uudelleen pintaan. Joensuuta on kuvattu myös köyhäksi rajaseudun kaupungiksi, otolliseksi kasvupohjaksi ongelmien ja protestiliikkeiden synnylle (HS 1.11.1997).

Oma vaikutuksensa Joensuun väkivaltaan on katsottu olevan ilma-
piirin isänmaallistumisella ja oikeistolaisuuden synnyttämien arvojen liikkeelle sysäämällä fasistisella liikehdinnällä, joita kaupungin keski-ikäisen väestön äänetön hyväksyntä on omalta osaltaan edistänyt (emt). Tuoreimpien väitteiden mukaan muutamat joensuulaiset poliisit olisivat aikoinaan pimitäneet tietoja ja väärentäneet asiakirjoja skinheadien hyväksi. Väite "äänettömästä hyväksynnästä" saa vahvistusta myös Erkki Kanervan (1997) näkemyksestä, jonka mukaan vanhemman ikäluokan poliisit on koulutettu rasisteiksi. Joissakin yleisönosastokirjoituksissa skinien väkivalta onkin nähty vain toissijaisena ilmiönä. Ongelman ytimeksi on nimetty nationalismi - joka itsenäisyyspäivä suomalaisten hellimä kuva Suomesta ja suomalaisuudesta.

Koska tämä tutkimus ei antanut vastausta Joensuun tapahtumille eikä selittänyt skinhead-ilmiön nousun ja rasistisen väkivallan alkuperää, jäivät kysymykset edelleen ilmaan luoden tarpeen ilmiön selvittämiseen muista lähtökohdista.

Koko Suomea, ei siis vain Joensuuta, ajatellen olisi hyvä tarkastella vastaavia ilmiöitä vähintään Euroopan laajuisesti, sillä kyse ei ole vain suomalaisesta ilmiöstä. Myös muut maat ovat kohdanneet vastaavanlaisia "kasvukipuja". Tarkastelun kohteena tulisi olla myös muiden maiden ulkomaalaisasenteiden kehittyminen.

Samalla suomalaiselle/joensuulaiselle rasismille annettaisiin mitasuhteet; onko asian saama julkisuus ollut missään suhteessa ongelman todelliseen laajuuteen?

Toinen ongelman selvittämisen kannalta olennainen tutkimuskohde olisi Kuopion ja Joensuun kaupunkien historialliset taustat ja niiden kaupungeille antamat ominaispiirteet. Voidaanko historian kautta saada selitys 1990-luvun kuopiolaisten ja joensuulaisten ihmisten asenteisiin ja ajatteluun? Onko Erkki Kanerva (1997) löytänyt ongelman ytimen puhuessaan Joensuussa vallitsevasta ryssäviha-perinteestä, joka 1990-luvulla on saanut yleisen vierasvihan muodon?

Asenteiden taustalla olevien syiden selvittämiseksi kiinnostavaa olisi myös syvällisempi perehtyminen tutkimuskaupunkien nuorten ajatteluun ja kulttuureihin. Käsitykseni mukaan Kuopiossa vaikuttavat tällä hetkellä erityisesti anarkisteiksi ilmoittautuvat nuoret sekä eläinaktivistit. Onko ainoastaan sattumaa, että kahden itäsuomalaisen kaupungin vallitsevat nuorisokulttuurit poikkeavat olennaisesti toisistaan? Mielenkiintoinen kysymys onkin, onko Kuopion ja Joensuun nuorisokulttuurien historiallinen kehitys ollut olennaisesti erilainen, ja voidaanko historiasta löytää vastaus kaupunkien vallitseviin ilmapiireihin.

LÄHTEET

- AALLAS, Esa: Kansainvälisen tason määritelmiä. Teoksessa Tuomarila, I. & Tamminen-Levä, E. (toim.): Kohtauspaikkana Suomi. Sosiaalivaltio. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.
- ABOUD, Frances: Children and Prejudice. Blackwell, Oxford 1988.
- ADORNO, Theodor W. et al.: The Authoritarian Personality. Harper & Row, New York 1950.
- ALKULA, Tapani, PÖNTINEN, Seppo & YLÖSTALO, Pekka: Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät. WSOY, Juva 1994.
- ALLARDT, Erik: Yhteiskuntamuoto ja kansallisvaltio. Teoksessa Allardt Erik, Hall Steven & Wallerstein Immanuel: Maailmankulttuurin äärellä. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 11. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1988.
- ALLARDT, Erik & STARCK, Christian: Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta. WSOY, Juva 1981.
- ALLPORT, Gordon W.: The Nature of Prejudice. Anchor Books, Garden City 1954/1958.
- BALIBAR, Etienne: Rasisteja ja rasismin vastustajia. Unesco kuriiri 4/1996, 10.
- BAUMAN, Zygmunt: Postmodernin lumo. Vastapaino, Tampere 1996.
- BRAKE, Michael: Comparative youth culture. Routledge & Kegan Paul, Somerset 1985.
- BROBERG, Gunnar: Rasism. Teoksessa Svanberg Ingvar & Runblom Harald (toim.): Det mångkulturella Sverige. Gidlunds Bokförlag, Stockholm 1989.
- BROWN, Rupert: Group Processes. Dynamics within and between groups. Basil Blackwell, Oxford 1988.
- BROWN, Rupert: Prejudice. Its social psychology. Blackwell, Oxford UK & Cambridge USA 1995.
- BÜCHI, Rolf: Suomalainen itsetunto matkalla Eurooppaan. Teoksessa Ahonen Anne (toim.): Kansakunnat murroksessa. Tutkimuksia No. 60. Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus, Tampere 1995.
- BÖHM, Tomas: Inte som vi! Psykologiska aspekter på främlingsfientlighet och rasism. Natur och Kultur, Falun 1993.
- ESKOLA, Antti: Sosiologian tutkimusmenetelmät II. WSOY, Porvoo 1975.
- FERRER, Julio: Punkare och skinheads. Socialisering i gäng. Norstedt. Stockholm 1983.

FRÖNES, Ivar: Vertaissuhteiden merkityksestä. Nuorisotutkimus 3/90, 13-14.

GOFFMAN, Erving: Stigma. Notes on the Management of Spoiled Identity. Penguin, Harmondsworth 1963.

GRÖNFORS, Martti: Yhtenäiskulttuuri ja vähemmistöt. Teoksessa Rahikainen Marjatta (toim.): Suuri muutos - suomalaisen yhteiskunnan kehityspiirteitä. Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Helsingin yliopisto, Helsinki 1992.

HARLE, Vilho: 'Viholliskuvan', 'vihollisen' ja 'toisen' käsitteistä sekä niiden keskinäisistä suhteista. Poliittika 36:4, 229-239.

HEBDIGE, Dick: Ras, stil och subkultur. Teoksessa Fornäs Johan, Lindberg Ulf & Sernhede Ove (toim.): Ungdomskultur: Identitet och motstånd. Akademilitteratur, Stockholm 1984.

HEISKANEN, Ilkka & MITCHELL, Ritva: Lättähatuista punkkareihin. Otava, Keuruu 1985.

Helsingin Sanomat, 26.11.1995.

Helsingin Sanomat, 14.1.1996.

HILTUNEN, Pekka: "Vääränväriset" törmäävät monenlaiseen rasismiin. Helsingin Sanomat 18.5.1995.

HILTUNEN, Pekka: Skinejä ei yhdistä aate vaan oman ryhmän kulttuuri. Helsingin Sanomat 13.4.1997.

HOGG, Michael A. & ABRAMS, Dominic: Social Identifications: A Social Psychology of Intergroup Relations and Group Processes. Routledge, London 1988.

IMAGE 4/1990. suom. Päivi Malinen: "Julia Kristeva-Muukalainen on meissä", 54-61.

JAAKKOLA, Magdalena: Suomalaisten suhtautuminen ulkomaalaisiin ja ulkomaalaispolitiikkaan. Siirtolaisuustutkimuksia 21. Työvoimaministeriö. Valtion painatuskeskus, Helsinki 1989.

JAAKKOLA, Magdalena: Suomalaisten kiristyvät ulkomaalaisasenteet. Työpoliittinen tutkimus 101. Työministeriö. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1995.

JAAKKOLA, Magdalena: Rasistinen väkivalta ja "ulkomaalaisasenteet" Pohjoismaissa. Teoksessa Dahlgren Taina, Kortteinen Juhani, Lång K.J., Pentikäinen Marja & Scheinin Martin (toim.): Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa. Ihmisoikeusliitto r.y:n julkaisusarja n:o 4, Helsinki 1996.

KANERVA, Erkki, suullinen puheenvuoro YLE:n ohjelmassa K.Tervo 26.11.1997.

KIRKAS, Tiina: Suomalaisen rasismin monet muodot. Suvaitsevaisuus, Kehitysyhteistyön kumppanin liite '95, 16-17.

KOHONEN, Varpu, Joensuun kaupungin peruspalveluvirasto, Puhelinkeskustelu 16.9.1997.

KRISTEVA, Julia: Muukalaisia itsellemme. Gaudeamus, Helsinki 1992.

KUPARINEN, Antti: Vain valtion vaino on vainoa. Kumppani, Kehitysyhteistyön Palvelukeskuksen tiedotuslehti 1/96, 48-49.

LAARI, Outi: Onko Suomessa sijaa ulkomaalaisille? Siirtolaisuus-Migration 2/94, 13-20.

LANGE, Anders & WESTIN, Charles: Etnisk diskriminering och social identitet. Liber Förlag, Stockholm 1981.

LATOKANGAS, Pirjo: Tie hämmennyksestä sitoutumiseen - homoseksuaalisen identiteetin kehittyminen. Pro gradu-tutkielma, sosiaalipolitiikka. Helsingin yliopisto, Helsinki 1993.

LERKKANEN, Marja-Kristiina: Kansalliset imagot ja stereotypiat. Ruotsalaisten ja norjalaisten opiskelijoiden Suomi-kuva ja suomalaisten opiskelijoiden mielikuva Ruotsista ja Norjasta. Opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 51. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1993.

LIEBKIND, Karmela: Me ja muukalaiset - Ryhmärajat ihmisten suhteissa. Gaudeamus, Helsinki 1988.

LIEBKIND, Karmela: suullinen puheenvuoro TV 2:n ohjelmassa Tosiasia- Rasismin suu Joensuu 2/1996.

LIITEN, Marjukka: Mikä panee Joensuun skinin potkimaan? Helsingin Sanomat 1.11.1997, D5.

LÄHTEENMAA, Jaana, RIIHELÄ, Monika, STRANDELL, Harriet & VESIKANSA, Sari: Vertaisryhmät yhteiskuntatutkimuksen kohteena. Nuorisotutkimus 3/90, 4-5.

LÄHTEENMAA, Jaana: Näkyvä nuorisokulttuuri - 50-luvulta tämän päivän ilmiöihin. Teoksessa Lähteenmaa Jaana & Siurala Lasse (toim.): Nuoret ja muutos. Nuorisotutkimusseura, Tutkimuksia 177. Tilastokeskus, Helsinki 1991a.

LÄHTEENMAA, Jaana: Alakulttuuriteoria. Teoksessa Hoikkala Tommi (toim.): Törmäävät tulkinat. Gaudeamus, Helsinki 1991b.

LÄHTEENMAA, Jaana: Alakulttuuriteorian nousu ja tuho? Teoksessa Suurpää Leena & Aaltojärvi Pia (toim.): Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin. SKS. Pieksämäki 1996.

MILES, Robert: Rasismi. Vastapaino, Tampere 1994.

MONITORI 3/97. Sosiaali- ja terveysministeriö, Pakolaistoimisto, Helsinki.

NIEMINEN, Mauri: Ulkomaalaiset Suomessa. Tilastotietoa Suomen ulkomaalaisväestöstä. Väestö 1994:3, Tilastokeskus, Helsinki 1994.

OH, Opetushallitus. Vieraan kulttuurin kohtaaminen-mahdollisuuksia ja mahdottomuuksia. Helsinki 1994.

PULKKINEN, Lea: Nuoret ja kotikasvatus. Otava, Keuruu 1984.

PUURONEN, Vesa: Nuorisjärjestöt, muuttuva yhteiskunta ja uusi nuoriso. Teoksessa Lähteenmaa Jaana & Siurala Lasse (toim.): Nuoret ja muutos. Nuorisotutkimusseura, Tutkimuksia 177. Tilastokeskus, Helsinki 1991.

PUURONEN, Vesa: Joensuun skinit - yhteisön tuote? Helsingin Sanomat 17.11.1995, A2.

PUURONEN, Vesa: Skineys ideologiana ja toimintakulttuurina. Nuorisotutkimus 14(1996:)3, 12.

PUURONEN, Vesa: Syrjäytyminen ja nuorten alakulttuurit. Teoksessa Saarinen Erja (toim.): Elämän syrjästä kiinni. Kirkon nuorisotyön keskus. Saarijärvi 1996.

RINNE, Irene: Suomen pakolaispolitiikka. Valtion kannanotot pakolaiskysymyksessä vuosina 1973-87. Sosiaalivaltion raporttisarja Nro 21/1989. Sosiaalivaltio. Helsinki 1989.

SANDSTRÖM, Carl I.: Lapsi- ja nuorisopsykologia. Otava, Helsinki 1976.

SH, Sosiaalivaltio. Irmeli Tuomarila (toim.): Pakolaisten vastaanotto Suomessa. Helsinki 1989.

SILTARI, Tarja, Kuopion kaupungin sosiaalivaltio, Keskustelu 16.9.1997.

SM, Sisäasiainministeriö. Turvapaikkahakemuksen käsittely Suomessa. Ulkomaalaiskeskuksen julkaisu 1/94. Helsinki 1994.

SUURPÄÄ, Leena: Yksilöllistä sosiaalisuutta vai sosiaalista yksilöllisyyttä? Nuorten yhteiskunnallisten identiteettien poluilla. Teoksessa Suurpää Leena & Aaltojärvi Pia (toim.): Näin nuoret. Näkökulmia nuoruuden kulttuureihin. SKS. Pieksämäki 1996.

SÖDERLING, Ismo: Tervetuloa, mutta... Suomalaisten ulkomaalaisasenteet syksyllä 1995. MoniTorii 4/96, 20.

TAJFEL, Henri: Social psychology of intergroup relations. Annual Review of Psychology 1982. 33, 1-39.

TOIVONEN, Klaus: Pohjois-Suomen peruskoululaisten rotuennakkoluulot. Tutkimus etnisiin vähemmistöihin kohdistuvista

asenteista. Poroluu-projekti. Lapin korkeakoulun kasvatustieteellisiä julkaisuja A 6, Lapin korkeakoulu, Rovaniemi 1990.

VAHERVUO, Toivo & KALIMO, Esko: Psykometriikan metodeja. Tilastolliset perusmenetelmät. WSOY, Helsinki 1968.

VARIS, Mikko, suullinen puheenvuoro YLE:n ohjelmassa K.Tervo 26.11.1997.

VARTIA, Yrjö: Tilastotieteen perusteet. Yliopistopaino, Helsinki 1988.

VARTIAINEN-ORA, Päivi: Paossa. Perusasiaa pakolaisista meillä ja muualla. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, pakolaistoimisto. Edita, Helsinki 1996.

VIROLAINEN, Kari: Mustalaiskysymys Suomessa 1800-luvun lopulla. Teoksessa Jokisalo Jouko (toim.): Rasismi tieteessä ja politiikassa - aate ja oppihistoriallisia esseitä. Oy Edita Ab, Helsinki 1996.

VIRRANKOSKI, Osmo: Näkökulmia kansallisen tietoisuuden muodostumiseen sekä sen ilmeneminen peruskoulun päättöluokan oppilailla Pohjois-Karjalassa. Lisensiaattitutkielma, kasvatustiede. Turun yliopisto, Turku 1989.

VIRRANKOSKI, Osmo: Muukalaisuuden kohtaaminen peruskoulun päättöluokalla. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja C, osa 107, Turun yliopisto, Turku 1994.

VIRTANEN, Matti: Mitä suomalaisuus on? Teoksessa Alho Olli, Raunio Aino ja Virtanen Matti: Ihminen ja kulttuuri. Vientikoulutussäätiö, n:o 72, Helsinki 1988.

VÄESTÖ 1993:8. Siirtolaisuus- ja ulkomaalaistilastot, toim. Jouni Korkiasaari. Pakolais- ja siirtolaisuusasiain neuvottelukunta, Tilastokeskus, Siirtolaisuusinstituutti, Helsinki 1993.

VÄESTÖ 1995:8. Väestörakenne 1994. Tilastokeskus, Helsinki 1995.

VÄESTÖ 1996:9. Väestörakenne 1995. Tilastokeskus, Helsinki 1996.

VÄESTÖ 1996:15. Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus 1995. Tilastokeskus, Helsinki 1997.

WECKROTH, Klaus: Minä ja se toinen. Hanki ja jää, Hämeenlinna 1994.

ZIEHE, Thomas: Kulturanalyser. Ungdom, utbildning, modernitet. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm 1992.

KYSELYLOMAKE

LIITE 1.

1) Sukupuoli

1. Poika
2. Tyttö

2) Missä päin Kuopiota/Joensuuta asut?

3) Koulusi

4) Mikä oli viimeisen saamasi todistuksen kaikkien aineiden keskiarvo?

5) Oletko hakenut yhteishaussa?

1. Kyllä
2. En

Jos olet hakenut, niin mihin kouluun ja mille linjalle?

6) Mikä on isäsi koulutus?

1. Kansakoulu tai kansalaiskoulu
2. Keskikoulu tai peruskoulu
3. Ylioppilastutkinto
4. Ammatillinen koulutus tai opistoasteen tutkinto
5. Korkeakoulu tai yliopistotutkinto
6. En tiedä

7) Entä mikä on äitisi koulutus?

1. Kansakoulu tai kansalaiskoulu
2. Keskikoulu tai peruskoulu
3. Ylioppilastutkinto
4. Ammatillinen koulutus tai opistoasteen tutkinto
5. Korkeakoulu tai yliopistotutkinto
6. En tiedä

8) Mitä isäsi ja äitisi tällä hetkellä tekevät? Merkitse oikea kohta rastilla.

	isä	äiti
1. Työssä	___	___
2. Työtön	___	___
3. Hoitaa kotia	___	___
4. Opiskelee	___	___
5. Eläkkeellä	___	___
6. Minulla ei ole isää/äitiä	___	___

9) Mikä on isäsi nykyinen tai viimeisin ammatti, jossa hän on toiminut?

10) Entä mikä on äitisi nykyinen tai viimeisin ammatti, jossa hän on toiminut?

11) Kuinka monta kertaa olet käynyt ulkomailla?

1. En kertaakaan
 2. 1-2 kertaa
 3. 3-5 kertaa
 4. 6 tai useamman kerran
- Jos olet käynyt ulkomailla, niin missä? _____
-

12) Oletko asunut ulkomailla yhtäjaksoisesti yli kaksi kuukautta?

1. Kyllä
 2. En
- Jos olet, niin missä? _____
-

13) Tunnetko henkilökohtaisesti yhtään ulkomaalaista?

1. Kyllä
2. En

14) Jos vastasit edelliseen kysymykseen kieltävästi, niin siirry suoraan kysymykseen 16. Jos vastasit myöntävästi, niin ovatko tuntemasi ulkomaalaiset

1. Naapureitasi
2. Tuttuja koulun kautta
3. Kavereitasi
4. Hyvän päivän tuttuja
5. Muuten tuttuja,
miten? _____

15) Mistä maista tuntemasi ulkomaalaiset ovat lähtöisin?

16) Pitäisikö Suomen mielestäsi ottaa vastaan pakolaisia nykyiseen verrattuna

1. Paljon enemmän
2. Jonkin verran enemmän
3. Suunnilleen yhtä paljon kuin ennenkin
4. Jonkin verran vähemmän
5. Paljon vähemmän
6. En osaa sanoa

17) Miten suhtaudut muiden ulkomaalaisten kuin pakolaisten maahanmuuttoon. Pitäisikö Suomen mielestäsi ottaa vastaan yleensä ulkomaalaisia nykyiseen verrattuna

1. Paljon enemmän
2. Jonkin verran enemmän
3. Suunnilleen yhtä paljon kuin ennenkin
4. Paljon vähemmän
5. En osaa sanoa

18) Kuinka paljon arvioit Suomessa olevan pakolaisia?

1. 0-1000
2. 1001-5000
3. 5001-10000
4. 10001-20000
5. 20001-50000
6. 50001 tai enemmän

19) Kuinka paljon arvioit Suomessa olevan ulkomaalaisväestöä yhteensä?

1. alle 20000
2. 20000-40000

20) Kuinka paljon pakolaisia Suomi voisi mielestäsi ottaa vastaan vuosittain?

_____ henkilöä

21) Seuraavaksi luettelen erilaisia ulkomaalaisryhmiä. Pitäisikö Suomen vastaanottaa kyseessä olevia ryhmiä mielestäsi nykyiseen verrattuna 1= Paljon enemmän. 2= Jonkin verran enemmän. 3= Suunnilleen yhtä paljon kuin ennenkin. 4= Jonkin verran vähemmän. 5= Paljon vähemmän. 6= En osaa sanoa. Ympyröi mielipidettäsi vastaava numero.

	Paljon enemmän	Jonkin verran enemmän	Kuin ennenkin	Jonkin verran vähemmän	Paljon vähemmän	En osaa sanoa
Turisteja	1	2	3	4	5	6
Ottolapsia	1	2	3	4	5	6
Opiskeli- joita	1	2	3	4	5	6
Sotapako- laisia	1	2	3	4	5	6
Työnhaki- joita	1	2	3	4	5	6
Nälkää näkeviä	1	2	3	4	5	6
Urheili- joita	1	2	3	4	5	6
Poliit- tisesti vainot- tuja	1	2	3	4	5	6
Muusi- koita	1	2	3	4	5	6
Taloudel- lisista syistä tulevia	1	2	3	4	5	6

22) Seuraavaksi esitän väittämiä. Ympyröi kunkin väittämän kohdalta mielipidettäsi vastaava numero. 1= Täysin samaa mieltä. 2= Osittain samaa mieltä. 3= Osittain eri mieltä. 4= Täysin eri mieltä. 5= en osaa sanoa.

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Kaikkien, jotka haluavat tulla Suomeen asumaan ja tekemään työtä, on voitava tulla tänne	1	2	3	4	5
Monet ulkomalaiset tulevat tänne vain sosiaalietujemme takia	1	2	3	4	5
Suomessa asiat ovat niin hyvin, että meillä pitäisi olla varaa auttaa muita	1	2	3	4	5
Suomen on ensisijaisesti huolehdittava työn tarjoamisesta omalle väestölle	1	2	3	4	5
Jos työttömyys vielä tästä nousee, tulisi osa ulkomaalaisista lähettää pois Suomesta	1	2	3	4	5

23) Seuraavaksi luettelen erilaisia mahdollisia kanssakäymisen muotoja ulkomaalaisten kanssa. Ympyröi mielipidettäsi vastaava numero eri vaihtoehtojen mielekkyydestä. 1= Hyvin mieluista. 2= Melko mieluista. 3= Ei kovin mieluista. 4= Ei lainkaan mieluista. 5= En osaa sanoa.

	Hyvin mie- luista	Melko mie- luista	Ei ko- vin mie- luista	Ei lain- kaan mie- luista	En osaa sanoa
Kaveripiiriisi kuuluisi ulkomaalaisia	1	2	3	4	5
Naapurissasi asuisi ulkomaala-	1	2	3	4	5

(1= Hyvin mieluista. 2= Melko mieluista. 3= Ei kovin mieluista.
4= Ei lainkaan mieluista. 5= En osaa sanoa.)

Työ- tai opiske- lukavereinasi olisi ulkomaalai- sia	1	2	3	4	5
Lähisukulaisesi menisi naimisiin ulkomaalaisen kanssa	1	2	3	4	5
Lääkärisi olisi ulkomaalainen	1	2	3	4	5

24) Seuraavaksi luettelen erilaisia seurauksia, joita ulkomaalaisten maahanmuutolla voidaan arvella olevan. Ympyröi kunkin esitetyn seurauksen kohdalla mielipidettäsi vastaava numero. 1= Todennäköistä. 2= Epätodennäköistä. 3= En osaa sanoa.

	Todennäköistä	Epä- todennäköistä	En osaa sanoa
Suomalaisten kielitaito paranee	1	2	3
Kulttuurielä- mämme monipuo- listuu	1	2	3
Suomalaisten suvaitsevaisuus muita kansoja kohtaan paranee	1	2	3
AIDS lisääntyy	1	2	3
Työttömyys li- sääntyy	1	2	3
Huumeet levi- ävät Suomeen	1	2	3
Suomalaisten elämäniloisuus lisääntyy	1	2	3

25) Seuraavaksi luettelen eri kansallisuusryhmiä. Kuinka mielelläsi näkisit kyseessä olevaan ryhmään kuuluvien muuttavan Suomeen? Ympyröi kunkin kansallisuusryhmän kohdalla mielipidettäsi vastaava numero. 1= Hyvin mieluusti. 2= Melko mieluusti. 3= Ei kovin mielellään. 4= Ei lainkaan mielellään. 5= En osaa sanoa.

Norjalaiset	1	2	3	4	5
Inkerinsuomalaiset	1	2	3	4	5
Kreikkalaiset	1	2	3	4	5
Serbit	1	2	3	4	5
Englantilaiset	1	2	3	4	5
Virolaiset	1	2	3	4	5
Turkkilaiset	1	2	3	4	5
Kiinalaiset	1	2	3	4	5
Kurdit	1	2	3	4	5
Ruotsalaiset	1	2	3	4	5
Venäläiset	1	2	3	4	5
Saksalaiset	1	2	3	4	5
Afrikkalaiset	1	2	3	4	5
Italialaiset	1	2	3	4	5
Somalit	1	2	3	4	5
Amerikkalaiset	1	2	3	4	5
Arabit	1	2	3	4	5
Puolalaiset	1	2	3	4	5
Chileläiset	1	2	3	4	5
Marokkolaiset	1	2	3	4	5

26) Seuraavaksi esitän taas väittämiä. Ympyröi kunkin väittämän kohdalta mielipidettäsi vastaava numero. 1= Täysin samaa mieltä. 2= Osittain samaa mieltä. 3= Osittain eri mieltä. 4= Täysin eri mieltä. 5= En osaa sanoa.

	Täysin samaa mieltä	Osittain samaa mieltä	Osittain eri mieltä	Täysin eri mieltä	En osaa sanoa
Miesten ja naisten tasa-arvosta puhutaan nykyisin liikaa	1	2	3	4	5
Homoseksuaalit ovat aivan tavallisia ihmisiä siinä missä me muutkin	1	2	3	4	5
Aseistakieltäytyjien vakaumusta tulisi kunnioittaa nykyistä enemmän	1	2	3	4	5

27) Mitä mieltä olet siitä, että kotikaupunkisi on vastaanottanut pakolaisia?

1. En hyväksy sitä enkä halua ulkomaalaisia kotikaupunkiini
2. Hyväksyn ulkomaalaiset kotikaupunkiini, mutta en kuitenkaan pidä heidän tulostaan
3. Minulle henkilökohtaisesti samantekevää
4. Se on myönteinen asia
5. En osaa sanoa

28) Harrastuksesi? _____

29) Kuulutko johonkin kerhoon tai järjestöön?

1. Kyllä
2. En

Jos kuulut, niin mihin? _____

30) Entä katsotko kuuluvasi johonkin nuorison alaryhmään (esimerkiksi hip-hopparit, hipit, skeittaaajat, skinheadit, hevarit ym.)?

1. Kyllä
2. En

Jos kuulut, niin mihin, ja millä perusteella lukeudut tähän ryhmään? _____

31) Minkä seuraavista arvioit eniten vaikuttaneen pakolaisia koskeviin mielipiteisiisi ja asenteisiisi. Ympyröi vain yksi vaihtoehto.

1. Joukkotiedotusvälineet (TV, radio, lehdet)
 2. Koti, vanhemmat, sukulaiset
 3. Kaverit
 4. Kouluopetus
 5. Omat kokemukset
 6. Muu, mikä? _____
-

32) Esiintyykö kotikaupungissasi mielestäsi rasismia?

1. Kyllä
2. Ei
3. En osaa sanoa

Jos esiintyy, niin missä ja miten se ilmenee? _____

33) Mistä arvelet rasismin johtuvan? Voit ympyröidä useamman kohdan.

1. Pelosta ulkomaalaisia kohtaan
 2. Tietämättömyydestä
 3. Suomalaisten heikosta itsetunnosta
 4. Isänmaallisuudesta
 5. Ahdasmielisyydestä
 6. Muusta, mistä? _____
-

Kiitos vastauksestasi!